ARHIVELE
STATULUI
P.I.321.

ATHENÆUM

Aprilie — Iunie. 1939. V. 2.

P. 1743 / 1939

ATHENÆUM

REVISTA ÎNVĂŢĂMÂNTULUI LICEELOR MILITARE

APARE TRIMESTRIAL

Sub preşedinţia d-lui GENERAL IOAN S. DEMETRESCU

DIRECTORUL LICEELOR MILITARE

COMITETUL DE DIRECŢIE:

I. C. PETRESCU, *Consilier pedagogic în M. A. N.*

I. IONESCU-BUJOR, *Inspector general didactic*

N. PANDELEA, „ „ „

M. MOLDOVAN, „ *didactic*

COMITETUL DE REDACŢIE:

DIRECTORUL REDACŢIEI ŞI ADMINISTRAŢIEI: Lt. Col. V. M. ŞERBĂNESCU, Subdirectorul Liceelor Militare

REDACTOR: CONSTANTIN-STELIAN, *Profesor*

SECRETAR DE REDACŢIE: T. BĂRCĂNESCU, *Profesor*

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: *Ministerul Apărării Naţionale, Direcţia Liceelor Militare,* Piaţa Valter Mărăcineanu, Bucureşti I.

Manuscrisele nepublicabile nu se înapoiază.

D-nii autori şi editurile, care doresc recenzarea, sunt rugaţi a trimite publicaţiile în dublu exemplar pe adresa redacţiei.

Abonamentele se fac numai prin administraţia revistei

— pe un an, obişnuite . . . . . 120 lei

— pentru instituţii . . . . . 500 lei

PREŢUL UNUI EXEMPLAR . . 30 lei

ATHENÆUM

ATHENÆUM

REVISTA ÎNVĂŢĂMÂNTULUI LICEELOR MILITARE

APARE TRIMESTRIAL

Sub preşedinţia d-lui GENERAL IOAN S. DEMETRESCU

DIRECTORUL LICEELOR MILITARE

COMITETUL DE DIRECŢIE:

I. C. PETRESCU, *Consilier pedagogic în M. A. N.*
I. IONESCU-BUJOR, *Inspector general didactic*
N. PANDELEA, „ „ „
M. MOLDOVAN, „ *didactic*

COMITETUL DE REDACŢIE:

DIRECTORUL REDACŢIEI ŞI ADMINISTRAŢIEI: Lt. Col. V. M. ŞERBĂNESCU, Subdirectorul Liceelor Militare

REDACTOR: CONSTANTIN-STELIAN, *Profesor*

SECRETAR DE REDACŢIE: T. BĂRCĂNESCU, *Profesor*

REDACŢIA ŞI ADMINISTRAŢIA: *Ministerul Apărării Naţionale, Direcţia Liceelor Militare,* Piaţa Valter Mărăcineanu, Bucureşti I.

Manuscrisele nepublicabile nu se înapoiază.
D-nii autori şi editurile, care doresc recenzarea, sunt rugaţi a trimite publicaţiile în dublu exemplar pe adresa redacţiei.

Abonamentele se fac numai prin administraţia revistei
— pe un an, obişnuite . . . . . 120 lei
— pentru instituţii . . . . . . 500 lei

PREŢUL UNUI EXEMPLAR . . . 30 lei

REGELE CAROL I

In ziua de 20 Aprilie 1939, s'au împlinit 100 de ani dela naşterea Regelui Carol I, primul Rege al Românilor şi întemeetorul Regatului României.

Zilele de 8, 9 şi 10 Mai, anul acesta, au fost sortite pentru poporul Român, să aducă încă odată prinos de pioasă recunoştinţă, Celui care—prin înţelepciunea, tactul cât şi energia cu care ştia să ia hotărîri, în cele mai grele momente, prin care a trecut ţara — a ştiut să dea vieaţă iubitului Său popor, aşezat la gurile Dunării şi malul Mării Negre.

Măreţia faptelor săvârşite de El, în cei 48 de ani de Domnie, se oglindeşte în conştiinţa României reînăscute, întocmai ca frumuseţea crinului pe luciul unei ape limpezi, cristaline.

Născut dintr'o familie veche de domnitori, la 20 Aprilie 1839, în castelul dela *Sigmaringen*, *„curgea în vinele Lui* — după cum a declarat M. Sa Regele Carol al II-lea — *sângele unui lung şir de domnitori* [1]*)*.

După tată era german, iar după mamă era francez, înrudit cu Napoleon Bonaparte.

Tatăl său Carol Anton de Hohenzollern, prin severitatea şi dragostea ce purta fiului său, a ştiut să-i insufle cele mai frumoase calităţi, transformate cu timpul în adevărate virtuţi.

Cultura şi-a desăvârşit-o la Facultatea de litere din Bonn, iar cea militară în Prusia, fiind cadet, apoi ofiţer de dragoni.

Prima practică pe câmpul de luptă a făcut-o în anul 1864, în războiul dintre Prusia şi Austria, când a luat parte la asediul redutelor Düppel, practică ce ia folosit mai târziu, în realizarea unuia dintre principalele Sale idealuri *„Independenţa României"*.

Ne aflăm în 1866.

Starea de spirit în Ţările Române, era favorabilă aducerii pe Tron a unui principe străin, pentru a pune capăt atâtor lupte

---

[1]) Din cuvântarea ţinută în ziua de 9 Mai cor., cu ocazia desvelirei statuei Regelui Carol I, aşezată în faţa Palatului Regal.

fratricide, fără rost. Această dorință fu realizată, cu toată opoziția Austriei, grație lui Ioan Brătianu, care ia fost primul sfetnic și în același timp consilier credincios și demn, până la moarte.

In ziua de 8 Mai 1866, după mai multe peripeții, debarcă de pe vaporul austriac, sub numele de Karl Hettinger, pe pontonul agenției române din T..-Severin, fiind primit cu mare entuziasm, de către populația locală, fapt care-l face să declare că: *„Punând piciorul pe acest pământ, am și devenit Român"*. Adevărul acesta nu l'a dezis niciodată, căci s'a legat cu trup și suflet de noua sa patrie, devenind într'adevăr *„Cel mai credincios cetățean al ei"*.

Dacă ne transpunem puțin, în acea epocă de frământări interne, anterioară venirii în țară a Domnitorului Carol, vom putea asista la următoarele:

— In interior, o luptă de idei între diferitele grupări politice, care pătrunsese, din nefericire și în corpul ofițeresc, împărțit în două tabere — Februariști și Antifebruariști —;

— In exterior, frământări între puterile europene, dintre care unele nu vedeau cu ochi buni, o independență totală a Românilor.

Față de această situație, ne dăm bine seama, de curajul, tenacitatea și voința de oțel de care a dat dovadă Domnitorul Carol, primind conducerea unei astfel de țări, așezată la porțile orientului Europei.

Dar actul cel mare s'a făcut. Dinastia fiind întronată, spiritele s'au liniștit și o eră nouă de muncă și mari realizări începe atât în domeniul social, politico-economic și mai ales pe teren militar. Aproape 11 ani de liniște, îi dau răgaz Domnitorului să-și întărească scumpa Lui armată, cu care, în curând, va trebui să câștige libertatea poporului și a Țării Sale — *Independența*.

In 1877 Rusia declară războiu Turciei. România trece de partea Rusiei și la 14 Aprilie în fața Adunării Legiuitoare, anunțând intrarea în războiu a României, contra Turciei, Domnitorul Carol I, pronunță printre altele următoarele cuvinte:

„In îndeplinirea acestei sfinte datorii — apărarea intereselor supreme ale țării — *fie bine încredințată țara Mea, că voiu ști a plăti cu persoana Mea"*.

Iată cuvinte cu un conținut superior etic, care pun în adevărata lumină fermitatea caracterului și personalitatea sa *„dură și transparentă ca și diamantul"* așa cum bine l'a caracterizat d-l Cezar Petrescu.

Luptele de pe câmpiile Bulgariei, dela Grivița, Plevna, Smârdan și Rahova, duc la victoria Românilor, iar prin pacea dela San-Ștefano (13 Martie 1878) și congresul dela Berlin (2 Iulie 1878), puterile europene ne acordă *Independența*.

Primul său *ţel-Independenţa,* fusese realizat. Urmează a doua parte a idealului Său, ridicarea cât mai sus a poporului şi ţării Sale, prin muncă cinstită şi dreaptă.

Numai aşa, la 14 Martie 1881, parlamentul votează *ridicarea Ţării la rangul de Regat şi a Domnitorului la rangul de Rege,* după care în ziua de 10 Mai 1881 se face încoronarea primului Rege al Românilor, în persoana Lui Carol I.

Dar nu oricine poate să facă ceea ce a făcut Domnitorul Carol. Care să fi fost oare marile Sale calităţi care l'au condus pe drumul cel bun, cel adevărat? Cu puteri lăuntrice l'au îndemnat să nu se depărteze dela idealul urmărit? Astăzi pentru noi, care cunoaştem opera Artistului, e uşor de descoperit aceste mari calităţi, aceste mari puteri lăuntrice.

Acestea au fost:

a) *Credinţa în Dumnezeu.* Ea a călăuzit paşii Săi din primii ani ai domniei şi nu a găsit un prilej mai nimerit de a-şi desvălui tainele sufletului, în admiraţia faţă de dumnezeire, decât prin deviza *„Nihil sine Deo"*, care a rămas săpată cu litere de aur nu numai pe coroana regală, dar a pătruns adânc şi în sufletul poporului Român.

Oare această alegere nu implică, dela sine, o judecată limpede şi clară? Oare, cine nu simte nevoia, când porneşte la drum, la desăvârşirea unei opere, să zică *„Doamne ajută"* sau *„cu Dumnezeu înainte"?* Oare nu credinţa, ne-a insuflat dragostea în neam şi glie? Nu ea este acea care ne impune iubirea aproapelui. respectul datorit celor bătrâni, cinstea autorităţilor? Iată de ce, exemplul Lui, a fost binevenit faţă de un popor tânăr, care nu aştepta decât semnalul ca să răspundă cu entuziasm *„gata la datorie"*.

Cu această credinţă a învins El, toate piedicele şi turburările lăuntrice, cu ea a învins pe duşman, dând poporului Său *Independenţa*; prin credinţă a restabilit încrederea în virtuţile înăscute ale neamului românesc, ordinea, munca, cinstea şi omenia;

b) *Concepţiile Sale politice.* Suveran constituţional, fiind în acelaşi timp atât liberal, cât şi conservator.

Liberal, era atât prin temperamentul Său, cât şi prin tradiţia familiei de Hohenzollern; chiar tatăl Său fusese primministru liberal.

Conservator era prin noua sa misiune de Domnitor şi Rege, căruia i se impunea o continuitate în concepţii, ordine şi disciplină; aceste două virtuţi din urmă le moştenise dela armata prusacă, al cărui tânăr ofiţer fusese, pentru ca mai apoi să le poată insufla şi scumpei Sale armate române;

c) *Caracterul.* Ferm şi hotărît, nu cunoştea decât o linie de conduită dreaptă, fără oscilaţii platonice şi devieri interesate.

Primul Său gând, a fost totdeauna *„conştiinţa îndeplinirii datoriei"* [1], virtute moştenită, prin tradiţie din părinţi şi străbuni şi care forma baza educaţiei în familia de Hohenzollern. Regele Carol I, prin *„tenacitatea în urmărirea ţelului, răbdarea şi îndulgenţa Sa, înălţat peste orice sentiment de răsbunare, neobosită regularitate în îndeplinirea zilnicelor datorii"* — după cum îl descrie Titu Maiorescu [2], era cel mai tipic exemplu al omului de caracter.

Alături de scumpa şi neuitata Lui soţie, Regina Elisabeta, care a ştiut să-l încurajeze şi să-i dea ajutorul moral, în cele mai grele şi hotărîtoare clipe ale existenţei şi viitorului unui popor, nu a precupeţit nimic, pentru ca ultimul ideal urmărit de El — un popor liber şi conştient de menirea lui, pe aceste meleaguri— să fie cu prisosinţă atins.

După atâtea fapte măreţe, sufletul unui popor palpită astăzi, căci, *„ideea forţă"* mai mult decât în alte domenii de activitate, aci şi-a găsit locul de frunte. Dinamic prin excelenţă, nu îngăduia nimănui delăsare, ci căuta să convingă pe toţi cetăţenii Săi, că opera începută trebue să fie dusă la bun sfârşit.

Pe bună dreptate *„Regele Carol I, ne apare aevea, în linişte şi majestatea amintirii, sfinţind cu un suflu ce a rămas permanent pe aceste meleaguri"* [3].

Măreţia faptelor Lui, să ne fie pildă nouă şi urmaşilor noştri, ca să putem continua, cu bărbăţie, mai departe, opera începută cu atâta măestrie, de El, Marele Rege Carol I şi desăvârşită prin unirea celor de un neam şi de un sânge, de către loialul Rege Ferdinand I.

Strânşi uniţi în jurul Tronului şi iubitului nostru Suveran Regele Carol II-lea, Regele culturii, consolidării şi unificării morale a poporului român, să păstrăm cu sfinţenie moştenirea primită cu atâtea jertfe şi sacrificii şi făcând scut în jurul Tronului şi Dinastiei să dăm dovada că suntem demni urmaşi ai înaintaşilor noştrii.

LT.-COL. V. M. ŞERBĂNESCU
Subdir. lic. militare

———

[1] I. I. C. Brătianu, „Un portret al Regelui Carol I".

[2] Din cuvântarea d-lui Armand Călinescu, preşedintele Consiliului de Miniştri, ţinută cu ocazia desvelirii statuei Regelui Carol I, în ziua de 9 Mai cor.

[3] Din discursul d-lui V. Netta, primarul oraşului T.-Severin, ţinut la 8 Mai 1939, cu ocazia desvelirii pietrei comemorative, care aminteşte locul pe care a debarcat Domnitorul Carol.

DIMITRIE CANTEMIR ŞI MUZICA

Multilateralitatea activităţii lui *Dimitrie Cantemir* a atins şi latura artistico-muzicală.

Este perfect stabilit, că acest om cu multiple însuşiri — deşi a trăit într'o vreme când muzica era o îndeletnicire cu totul deconsiderată — n'a şovăit ca în timpul vieţuirii sale la Constantinopole, să cerceteze îndeaproape caracterul muzicii turceşti, ba chiar să facă pe executantul, pe instrumentistul virtuos.

In şedinţa Academiei Române din 20 Noemvrie 1909 — *Scrisorile Muzicale ale lui Dimitrie Cantemir*, publicate în 1911 — cercetătorul trecutului nostru muzical, *Teodor T. Burada*, subliniază, că *Domnitorul Cantemir „s'a dedat şi la studiul muzicii turceşti pe care o învăţase cu temeiu timp de 15 ani, atât în partea ei teoretică cât şi practică, având profesori renumiţi"*.

„Pentru muzica instrumentală pe doi greci: Kiemani Ahmed, un renegat, şi pe Angeli, ortodox". (După Istoria Imperiului Otoman de D. Cantemir. Ediţia Academiei Române).

„Cantemir cânta foarte bine la Tambură, un instrument oriental cu gâtul lung şi cu coarde de sârmă".

Cronicarul Nicolae Costin ne spune: *„Fiind el om isteţ, ştiind şi carte turcească bine, se vestisă acum în tot Ţarigradul numele lui, de îl chema şi Agii la ospeţele lor cele turceşti pentru prieteşug ce avea cu dânşii. Alţii zic, ştiind bine în tambur, îl chema Agii la ospeţe pentru zicături"*.

„Afară de acest instrument, el mai ştia să cânte şi din neiu, un fluer de trestie ca şi ca cavalul nostru ciobănesc".

Cantemir era privit drept unul dintre cei mai de seamă muzicanţi din Imperiu. Devenise chiar profesor de muzică. Printre elevi — între alţii — se citează:

Daul Ismail Effendi, mare casier al Imperiului şi Latif Celebi, subcasierul său.

Cu toate că Turcii, în general, iubeau muzica, ea nu avea o valoare artistică echivalentă aceleia din Franţa, Germania sau Italia.

Turcii de condiţie socială mai aleasă cântau puţin şi numai în strictă intimitate, în schimb poporul cânta mult şi în toate împrejurările. Cu toate că pentru cei dintâiu era dezonorant ca cineva să apară în public, *Cantemir*, n'a ţinut seama de acest considerent.

O îndrumare muzicală sistematică, precum şi o notaţie precisă, nu existau. Totul se făcea în mod empiric.

Din această pricină, *Cantemir* a încercat să introducă anumite semne şi să statornicească unele reguli în legătură cu muzica turcească.

Despre această încercare ne pomeneşte *Jean Baptist Toderini*, care pe la 1781, fiind la Constantinopole, a scris o carte cu privire la literatura şi muzica turcească — muzică, spune el, uneori delicată şi foarte adesea excesiv de aspră şi sgomotoasă. Tot acest *Toderini* afirmă, că ar fi găsit un manuscris de al lui *Cantemir* despre teoria muzicii, în turceşte, întitulat „Explicaţia ştiinţei muzicale" — lucrare dedicată *Sultanului Ahmed al II-lea*. Ar mai fi găsit apoi o colecţie de arii turceşti, scrise tot de *Cantemir*. Un exemplar similar se află în posesia lui *Rauf Yecta Bey*, un erudit muzicogrof turc.

Dar în lucrarea domnului *Ştefan Ciobanu* — „Dimitrie Cantemir în Rusia", imprimată de Academia Română în 1925 — putem afla ceva mai mult despre această carte. Vorbind despre chestiunea muzicei musulmane (pag. 41), Cantemir scrie:

„Când eram la Constantinopole, am scris o carte în limba „turcă (pe care am dedicat-o sultanului actual Ahmet, care este „foarte iscusit în muzică, cu care foarte mult se delectează), în „care am arătat toate regulele muzicale teoretice şi obiceiurile „cunoscute, şi le-am aranjat după canoane; *în loc de note am in-„trodus, pentru o mai bună aplicare, caracterele arabe*, care „arată clar practica şi teoria, am editat-o foarte bine, ceea ce re-„cunosc astăzi însăşi Turcii, zicând că muzica practică şi teo-„retică a devenit la ei mai clară şi mai bună. *Am inventat la „Moscova şi un instrument matematic, pe care a binevoit să-l „vadă şi să-l laude şi Maiestatea Sa prealuminată (în muzica bi-*

„sericească este cel mai sârguitor şi cel mai iscusit), în care „arătasem locurile mecanice şi matematice ale glasurilor naturale...“.

Din ultimele rânduri, se desprinde clar, cred, preocuparea lui *Cantemir* de muzica bisericească bizantină şi glasurile respective.

In biblioteca Naţională din Paris, într'un manuscris datorit unui oarecare *Fonton*, se afirmă:

„Demetrius Cantemir, Domnitorul Moldovei, a fost unul dintrei cei mai renumiţi muzicanţi ai Turciei. El este autorul mai multor arii turceşti, care au avut mare succes şi care se ascultă încă cu mare plăcere.

„In istoria Imperiului Otoman, pe care a scris-o în limba latină, acest domnitor îşi atribue gloria de a fi introdus notele în muzica orientală. Nu ştiu pe ce se întemeiază, dar este statornicit, că orientaliştii n'au de loc note şi nu cunosc decât semnele destinate a arăta diferenţa tonurilor (ca înălţime)“.

In acelaş sens vorbeşte *Sulzer* şi cu deosebire *Fétis*, savantul muzicograf belgian în monumentala sa lucrare — *Biographie Universelle des musiciens* — unde afirmă, că *semnele inventate de Cantemir pentru Turci, cu care ei să-şi poată nota ariile, astăzi sunt cu totul necunoscute lor.*

Transcrierea exactă a cântecelor turceşti pe sistemul liniar occidental este un lucru absolut cu neputinţă, din pricină că în muzica apusană, tonul — ca interval — se împarte în două jumătăţi, pe când în cea orientală el se divide în mai multe părticele de ton, imposibil de redat, atât în scris cât şi pe unele instrumente moderne.

Aceleaşi neajunsuri le întâlnim şi în cântările psaltice, care nu pot fi transcrise pe sistemul liniar decât cu aproximaţie.

Toate realizările obţinute cât şi cele care se vor mai obţine, sunt departe de adevăr, sau în orice caz alterate.

In concluzie: din activitatea artistico-muzicală a lui *Cantemir* la Constantinopole reiese în mod incontestabil, că el ar fi fost un excelent interpret şi propagator al muzicii turceşti din acea vreme. In ceea ce priveşte valoarea creaţiunii şi cu deosebire a stabilirii unui sitem de notaţie a muzicii turceşti, trebuesc făcute unele rezerve. Muzica turcească a fost şi este lipsită de o teorie

ca şi de o notaţie muzicală precisă. Incercarea lui *Cantemir*, de-a adapta *alfabetul limbei turceşti*—după mărturisirea lui, *arabe*—în cel mai fericit caz, este ceva similar încercării lui *Jean Jacques Rousseau* de a înlocui semnele muzicale moderne cu cifre.

Inovaţia, de şi adusă înaintea Academiei de Ştiinţe din Paris, cu toată autoritatea morală a autorului, nu s'a putut impune.

Cărticica cu pricina se găseşte şi azi imprimată, dar nu poate folosi la nimic şi nici nu a făcut să crească cu ceva meritul sau prestigiul marelui *Rousseau.*

Ceva mai mult: sistemul de notaţie muzicală cu ajutorul unui alfabet era cunoscut de pe vremea Grecilor şi Romanilor...

Prin urmare, inovaţia lui Cantemir nu era originală şi nici nu a avut un rezultat practic pentru muzica turcească.

Trăgând aceste concluzii, nu înţeleg să micşoreze cât de puţin *personalitatea muzicală a lui Cantemir*, dar din activitatea savantului domnitor la Constantinopole, pe acest tărâm, nu se poate deduce altceva decât, că i-a plăcut să se identifice, să se adapteze mediului, în care era sortit să trăiască, aducându-i, drept omagiu, ştiinţa şi talentul său.

Fie din dragoste, fie din interes pentru acest mediu, este sigur, că a căutat să-l satisfacă, să-l mulţumească, să-l cultive.

O altă latură, un alt drum şi vom descoperi un câmp cu mult mai vast, cu mult mai rodnic, care cinsteşte într'adevăr nu numai memoria şi personalitatea lui *Cantemir-Vodă*, dar şi neamul din care el a făcut parte. In istoria muzicii ruseşti se spune, că pentru o cât mai bună organizare şi promovare a muzicii, *Petru cel Mare* s'a adresat tuturor oamenilor competenţi în materie, indiferent de naţionalitate. In acest scop au fost aduşi la curte mai toţi marii compozitori, cântăreţi şi executanţi ai apusului. La Moscova şi Petersburg era o mare onoare, nu numai pentru profesionişti, dar şi pentru aristocraţie, ca cineva să figureze pe programele seratelor artistice dela curte.

Printre numeroasele nume ale nobilimii, întâlnim pe al *Domnitorului Dimitrie Cantemir*, precum şi pe al *Principesei Can-*

temir, excelentă pianistă şi bună cântăreaţă, înzestrată cu frumoase însuşiri artistice şi cu o solidă instrucţie teoretică.

Ea a fost adeseori ascultată în duete cu *Marigi*.

O altă minunată cântăreaţă, *Principesa Catherina Romanowna Dachkow*, femee eminentă, poetă şi muziciană, prietenă intimă a Ţarinei, a fost învestită ca preşedintă a Academiei de Ştiinţe.

Contesa Golovkine, Princesa Dolgorouky, Marele Duce Paul, etc., formau, alături de celebrităţile apusene ale acelui timp, societatea artistică din jurul curţii.

In lista marilor organizatori se află citat numele lui *Cantemir, scriitor poliglot, care aprofundând idiomele slave şi cu deosebire vechea limbă slavonă, precum şi muzica bizantină, pe care o studiase la Constantinopole*, a tradus şi adaptat textul liturghiilor bizantine pentru uzul tuturor bisericilor ruse din întregul imperiu.

Rolul, pe care l-a avut şi opera pe care a realizat-o *Dimitrie Cantemir* în Rusia, am credinţa, că prezintă cu mult mai multă însemnătate, decât susţinerea teoretizării şi notaţiei muzicii turceşti, care de fapt şi azi este inexistentă.

Multilateralitatea cunoştinţelor şi aplicaţiunilor *Domnitorului Cantemir* ar fi oarecum ştirbită, micşorată, dacă am trece cu vederea cinstea şi însemnătatea, pe care istoria muzicii ruseşti o acordă eruditului nostru Domnitor.

MARCEL BOTEZ

PROBLEMA TIMPULUI ŞI MEMORIEI LA PIERRE JANET

Timpul, — acest „mare mister al lumii", cum îl numeşte Pierre Janet, — constitue, mai ales în zilele noastre, una din preocupările cele mai importante, atât ale speculaţiei filosofice, cât şi ale oricărei cugetări ştiinţifice, în genere.

Problema timpului este abordată şi discutată, cu destulă aprindere, de către reprezentanţii diferitelor discipline şi privită, ca atare, din puncte de vedere deosebite: dovadă faptul că avem atâtea concepţii şi idei referitoare la soluţinoarea ei. Se poate vorbi, într'adevăr, despre o concepţie filosofică sau ştiinţifică a timpului, după cum se poate vorbi, tot aşa de bine, despre o concepţie biologică, fiziologică, psihologică, istorică, etc...

Dela Newton, — pentru a lăsà laoparte pe cei cari l-au precedat, — care credeà în existenţa unui timp absolut şi independent de noi şi lumea noastră şi până la Bergson, care îşi fundează întreaga sa filosofie pe afirmaţia că timpul este esenţa ultimă a tot ce există, problema s'a pus, afară de rare excepţiuni, aproape în acelaş fel, adică plecându-se dela un punct de vedere metafizic. Şi, trebue să remarcăm împreună cu Pierre Janet, — că acest punct de vedere este foarte asemănător cu acela din care se situa vechea cugetare mitologică, atunci când, cu mijloace mult mai rudimentare decât acelea de care dispunem noi astăzi, aborda aceeaşi chestiune.

Timpul erà considerat, fie ca o existenţă sau chiar ca un personagiu satanic care distruge totul în calea sa, fie ca o existenţă, — sau un geniu creator, — care clădeşte, din propria lui substanţă, lumile. Şi într'un caz şi în altul, i se atribuia lui, deci, tot ceeace există.

Problema astfel pusă, pornia dela un punct fundamental şi iniţial greşit. Filosoficeşte vorbind, — pentru motive asupra cărora nu este locul să insistăm aici, — autorul, de a cărui concepţie ne ocupăm în articolul de faţă, — găseşte că greşit i se dă „timpului" atributul de esenţă ultimă a realităţii şi, ca atare, de principiu ultim explicativ al lumii, când mult mai bine poate

să fie întrebuinţată, în acest scop, ideia de „existenţă". E un rol prea mare şi nejustificat care i se atribue timpului considerându-l ca o putere a-tot-făcătoare, fie destructivă, fie conservatoare, fie creatoare. In realitate „fiinţa" (l'être) este aceea care face totul. „Le temps n'est, rien, par lui même. On approcherait beaucoup de la vérité en disant que toutes ces actions précédentes, depuis la destruction jusqu'à la création, sont des actions de l'être, qui est dans le temps [1]. Nous disons „le temps créatur", quand c'est nons qui créons, nous qui évoluons et qui inventons" [2].

Trebue să recunoaştem că ne situăm dintr'un punct de vedere strict metafizic, — şi nu cel mai valabil, — atunci când atribuim această putere a-tot-creatoare timpului; de fapt, „existenţa" este aceea care trebue să se bucure de acest privilegiu. Ea este, de altfel, noţiunea limită a oricărei speculaţii matafizice.

Filosofii, — şi împreună cu ei toţi cei cari s'au ocupat de această chestiune, — au căzut în marea greşeală de a-şi începe cercetările lor pornind dela vârf, în loc să pornească, aşa cum s'ar fi cuvenit, dela bază, dela realitatea imediată. Se impune, ca atare, o răsturnare completă a perspectivei din care trebue să se situeze cercetătorul care îşi propune să scruteze această realitate misterioasă a timpului şi să deslege, măcar în parte, enigma, despre care acum cincisprezece secole, Sf. Augustin scria: „Quid est ergo tempus? Si nemo ex me querat, scio; si quaerenti explicare velim, nescio" [3].

Care este, deci, punctul de vedere, se întreabă Pierre Janet, din care trebue să ne situăm, pentru a abordà, cu destul succes, această gingaşă problemă?

Punctului de vedere filosofic — metafizic, — Pierre Janet îi opune un punct de vedere psihologic. Sau, pentru a fi mai precis, un anumit punct de vedere psihologic. Fără îndoială, problema timpului este, în primul rând, o problemă de psihologie, înainte de a fi una de filosofie, timpul fiind un fapt de trăire, un fenomen de vieaţă sufletească, deci.

Această perspectivă psihologică, în problema noastră, nu o găsim, de-altfel, pentru prima dată la Pierre Janet, deşi el este acela care, socotim, a ilustrat-o cu mai multă autoritate. Trebue să menţionăm, printre predecesorii săi, printre alţii, în special

---

[1]) Pierre Janet: „L'évolution de la mémoire et de la notion du temps". T. III, page 609. (Paris. A. Chahine, 1928).

[2]) ibid, pag. 610.

[3]) Sf. Augustin, confesiuni. Cartea XI, Cap. XIV, citat în: C Rădulescu-Motru: „Noi cercetări asupra timpului", pag. 2. (Analele de Psihologie, 1937).

pe J. M. Guyau, pe care îl citează adesea, şi pe Henri Bergson, pe care îl învinueşte totuşi, că nu s'a debarasat complet de metafizică.

Timpul trebue considerat, aşa dar, ca un fapt de trăire imediată, ca un dat al conştiinţei şi ca un produs al evoluţiei vieţii sufleteşti. Fiind un produs al conştiinţei şi un rezultat al evoluţiei ei, se desvoltă în strictă dependenţă de celelalte funcţiuni sufleteşti.

Trăim timpul într'un fel sau altul, sau, îl concepem într'un fel sau altul, după chipul cum elementele sufletului nostru se află structurate. In special cu memoria, — funcţiune pe care Pierre Janet o înţelege cu totul altfel decât vechii psihologi, — timpul are strânse legături, după cum vom avea prilejul să arătăm mai jos.

E necesar, socotim, pentru a înţelege mai bine felul cum încearcă autorul de care ne ocupăm să soluţioneze această problemă şi pentru a lămuri punctul său de vedere, care ne interesează, în special [1]; să arătăm, în puţine cuvinte, care este concepţia sa referitoare la ştiinţa psihologiei.

Psihologia este concepută ca o ştiinţă a acţiunilor sau a conduitelor omului. Vieaţa sufletească trebuie studiată în manifestările ei exterioare şi obiective şi aceste manifestări sunt acţiunile. „Psihologia" trebuie să devină mai obiectivă şi să considere faptele sale sub aspectul lor vizual şi auditiv, în acelaş fel ca şi celelalte ştiinţe. Ea are ca obiect de studiu conduitele oamenilor, studiul mişcărilor parţiale, al atitudinelor generale prin care individul reacţionează la acţiunile pe care diferitele obiecte care îl înconjoară le exercită asupra lui. Psihologia trebuie să descrie aceste reacţiuni, să le clasifice şi să le descopere legile, cu scopul ca, într'o oarecare măsură, să le poată prevedea şi modifica". [2]).

---

[1]) Intr'adevăr, ceea ce ne interesează în articolul de faţă, nu este atât de a face o expunere a concepţiei lui Pierre Janet despre timp şi memorie şi a problemelor ce se pun în legătură cu aceste noţiuni, ci, mai ales, de a arăta punctul de vedere din care se situiază el, pentru soluţionarea acestei chestiuni, punct de vedere care, după cum scrie domnul profesor Rădulescu-Motru (articolul citat, pag. 9), este definitiv câştigat pentru ştiinţă.

[2]) *Pierre Janet:* „La tension psychologique et ses oscillations", în Georges Dumas: „Traité de psychologie". T. I. pag. 919. (Paris, 1924. Alcan). Asupra felului cum înţelege Janet psihologia, ca ştiinţă, a se vedea şi paragraful intitulat: „La psychologie de la conduite", din partea 2-a, cap. I, a lucrării sale: „De l'angoisse à l'extase", pag. 202 şi urm. (Paris. Alcan, 1926). De asemenea: Ralea Mihai: „Psihologie şi vieaţă", cap. „Pragmatism şi psihologie", (pag. 230 şi urm.). Bucureşti. Ed. Fund. Regele Carol II, 1938.

Dar, o psihologie astfel înţeleasă, ca fiind o cercetare obiectivă asupra conduitelor este, în acelaş timp, şi o psihologie genetică, propunându-şi să aranjeze aceste conduite observate, într'o anumită ordine, punând, la început, conduitele care par cele mai simple şi după aceea pe acelea care sunt mai desvoltate, după complicaţiile lor [1]).

Aşa fiind, psihologia nu mai este considerată ca o ştiinţă a faptelor de conştiinţă ci, ca o cercetare obiectivă asupra conduitelor exterioare ale fiinţelor vii. Trebue să recunoaştem, în această afirmaţiune, apropierea care există între concepţia lui Janet şi aceea a şcoalei obiective, reprezentată, cu autoritate, de către Bechterew şi Pawlow în Rusia şi de către behavioviştii americani: Watson, Thorndike, Jerkes, Warren, etc.

Există, desigur, şi deosebiri între concepţia lui Janet şi a acelora cari fac parte din şcoala obiectivă. Un punct comun există, totuşi: acela de a se susţine că psihologia ştiinţifică trebuie să fie considerată ca o disciplină distinctă de psihologia metafizică sau filosofică, să fie înţeleasă, anume, ca un studiu al conduitelor fiinţelor vii, [2]) considerând această conduită exterioară ca un fapt psihologic, indiferent dacă acestei realităţi i se adaogă sau nu faptul conştiinţei. [3]).

Fără a înlătura introspecţiunea, — scrie Georges Dumas — Janet crede că se poate face o psihologie aparte, avându-se în vedere numai conduitele oamenilor şi comportarea omului în diferitele împrejurări în care se găseşte. „Le discours intérieur ne serait qu'une de ces conduites, une attitude analogue à celles que nous voyons du dehors, mais très rèduite; les conduites se différencieraient par les conditions variables de force, de complication et d'élévation des tendances auquelles elles corespondent, et toute une psychologie pourrait se construire en fonction de ces trois notions" [4]).

---

[1]) *Pierre Janet:* „Les débuts de l'intelligence", page 21. (Paris, Flammarion, 1935). A se vedea şi Cap. I, din partea II-a, a lucrării „De l'angoisse à l'extase", capitol intitulat: „L'ordre hiérarchique des tendances". (Pages 201—243).

[2]) *Pierre Janet:* „Les débuts de l'intelligence", pag. 35.

[3]) *Pierre Janet:* „L'évolution psychologique de la personnalité", pag. 136. (Ed. Chahine. Paris. 1929). Compară cu definiţia pe care o dă Bechterew psihologiei şi faptelor psihice în: „La psychologie objective". (Paris. Alcan, 1913). Ch. I. 4, 13.

[4]) *Georges Dumas:* „Introduction à la psychologie", page 364, în „Nouveau Traité de psychologie". T. I, (Paris, Alcan. 1930).

In concluzie, deci, psihologia astfel concepută, își propune să studieze aceste reacțiuni, să le descrie, să le clasifice, însfârșit să le descopere legile, pentru ca să le poată prevedea și modifica [1]).

Vieața sufletească, sub toate formele ei, dela cele mai simple și până la cele mai complicate, cum ar fi, de pildă, gândirea, nu este, în fond, decât un derivat al acțiunii și anume un mijloc de a regula acțiunile, pentru ca adaptarea la mediu să fie cât mai intensă și mai perfectă. „La pensée n'est pas autre chose qu'un dérivé d'action" [2]). Sentimentul, de asemenea, nu este altceva decât tot un fel de regulator al acțiunilor, iar timpul, el însuși, nu este altceva decât „un groupe de ces phénomènes de régulation de l'action" [3]).

Pierre Janet își începe studiul psihologic al timpului, plecând dela noțiunea primară a duratei, — forma elementară a timpului, — căutând să arate cum s'a format: care sunt, deci, elementele sufletești care au contribuit la creiarea acestei trăiri distincte — a duratei, — și apoi la formarea noțiunii care îi corespunde.

Cercetarea din punct de vedere psihologic, a timpului, trebuie să înceapă, așadar, cu studiul duratei actelor sau mai precis, cu studiul fenomenelor sufletești care concură la formarea acesteia. Căci durata, departe de a fi un dat simplu al conștiinței, ca o senzație elementară, de pildă, este, dimpotrivă, un produs al evoluției unor funcțiuni sufletești, un derivat al unor sentimente speciale, pe care, cu destulă minuțiozitate, Pierre Janet încearcă să le desprindă din sensibilitatea generală a organismului, care, la început, ocupa întregul câmp al conștiinței.

Durata nu este, — în ultimă analiză, — decât un derivat al sentimentului de efort care însoțește, în anumite condițiuni, acțiunile. „La durée prend son point de départ dans trois conduites qui se mêlent intimement: conduite de continuation, conduite de démange et conduite de triomphe. Au fait, ces trois conduites se ressemblent, elles sont toutes les trois des efforts" [4]).

Janet analizează, apoi, și alte elemente care condiționează apariția duratei, ca, de pildă, sentimentul de prezență, care

---

[1]) *Pierre Janet:* „La tension psychologique et ses oscillations". page 919.

[2]) *Pierre Janet:* „L'évolution de la mémoire et de la notion du temps".

[3]) *Pierre Janet:* ibid, page 29.
T. I, page 23.

[4]) *Pierre Janet:* „L'évolution de la mémoire et de la notion du temps". T. I. pag. 76. Vezi și: T. II, pag. 182.

însoţeşte orice percepţie actuală, sentimentul de absenţă, conduita aşteptării şi sentimentul corespunzător care o însoţeşte. Durata, aspectul primar sub care îşi face apariţia timpul, este, deci, un derivat al sentimentului, sau, mai precis, se formează graţie unor sentimente care îşi fac apariţia foate devreme pe scara evoluţiei, îndeplinind funcţiunea de regulatoare ale acţiunilor.

Sentimentul, fiind un mod de regulare al acţiunilor, pentru ca adaptarea la mediu să fie cât mai întinsă şi mai perfectă, este evident că durata, forma primitivă a timpului şi derivată a sentimentului, avea să devină, ea însăşi, un senitment regulator de acţiune şi, mai târziu, o realitate psihologică distinctă — timpul — care, făcând posibilă ordonarea faptelor sufleteşti, avea să îndeplinească acelaş rol.

Este incontestabil că durata, sub această formă elementară există nu numai la om, dar şi la unele animale, cu toate că nu are nimic comun cu ceea ce noi înţelegem, deobiceiu, prin timp şi măsura timpului. Un pas considerabil, poate cel mai important, avea să se facă atunci când, la acest sentiment de durată, aveau să se adaoge fenomenele de memorie [1]).

Este locul să insistăm aici, asupra problemei raporturilor dintre timp şi memorie şi să arătăm care este concepţia lui Pierre Janet, în această materie atât de discutată [2]).

Au fost, într'adevăr, unii psihologi, ca Ribot, care credeau că timpul este un simplu fapt de memorie, un mod de organizare al acesteia. Să fie aceasta, oare, părerea cea adevărată?

In concepţia autorului de care ne ocupăm, sentimentul acesta al duratei, — sau , mai bine zis, sentimentul pe care îl avem că o anumită stare sufletească „durează", că are o anumită continuitate, fără a se face distincţia între ceeace a fost înainte şi ceeace vine după, — este independent de memorie, funcţiune indispensabilă pentru măsurarea duratei, dar nu pentru trăirea duratei, ca atare. Intr'adevăr, dacă memoria este absolut indispensabilă pentru formarea noţiunii de durată, sau a noţiunii unei durate anumite, — întrucât această noţiune presupune posibilitatea, pentru conştiinţa noastră, de a face o distincţie între ceea ce a fost, ceea ce este şi ceea ce va fi, lucru imposibil fără existenţa memoriei, care are tocmai acest rol de a redeştepta în conştiinţă ceea ce a fost cândva percepţie actuală, — nu este mai puţin adevărat, însă, că pentru trăirea duratei pure, pentru a avea sentimentul că lucrurile durează, fără

[1]) *Pierre Janet:* ibid, T. II, pag. 182.

[2]) Asupra acestei chestiuni: a se vedea articolul lui H. Delacroix „Les Souvenirs" (dans le „Traité de Psychologie", par Georges Dumas. Paris. Alcan. 1924. T. II, pages 44 et suiv.).

distincţia unui „înainte" şi „după", nu este nevoie să presupunem existenţa prealabilă a memoriei.

Durata, deci, nu este, sau, nu poate fi redusă, cum credeau unii autori, la un fapt de memorie. Noţiunile relative la timp se formează cu mult înainte de apariţia memoriei. Existenţa memoriei este indispensabilă numai atunci când vrem să măsurăm durata, nu pentru a o trăi, numai. „Les appréciations de longueur, les comparaisons, tout cela implique la mémoire, et nous allons voir précisément les perfectionnements énormes que la mémoire apporte à la notion de durée. Mais un sentiment de la durée, un sentiment que les choses durent, sans distinction d'avant et d'aprés, sans distinction de longueur, sans description orale, peut exister sans qu'on fasse toutes ces réflexions. La mesure n'est par nécessaire pour la connaissance des choses; on mesure ce que l'on sait déjà et les notions de mémoire, d'avant et d'après, sont des mesures appliquées à la durée". (L'évolution de la mémoire, II, pag. 182).

E locul să arătăm acum, ce înţelege Pierre Janet prin memorie.

Şi din acest punct de vedere, părerile sale sunt, — putem spune, fără a exageră, — nu numai originale şi interesante, dar deschizătoare de noui perspective, pentru psihologia modernă.

Pentru Pierre Janet, problema memoriei este astăzi problema cea mai importantă, atât în psihologie, cât şi în filosofie. Intr'adevăr, concepţiile pe cari ni le facem asupra naturii timpului, asupra naturii trecutului şi poate, asupra persistenţei trecutului, care există încă, chiar dacă noi îl credem dispărut, concepţiile asupra vieţii viitoare a fiinţelor vii, toate acestea depind de ideia pe care ne-o facem despre memorie şi de felul cum înţelegem această funcţiune [1]). Ce este atunci memoria? Trebue să remarcăm, în primul rând, că Pierre Janet vede cu totul altfel problema memoriei şi a raporturilor ei cu timpul, decât predecesorii săi. Am arătat, mai sus, că memoria este precedată, în apariţia ei, de sentimentul duratei, pe care nu face decât să-l întregească, atunci când avea să-şi facă apariţia.

In al doilea rând, trebue să arătăm că memoria nu mai este înţeleasă, aşa cum făcea vechia psihologie, ca un „dat" imediat al conştiinţei, pe care îl găsim la toate fiinţele vii, sau ca o facultate care are menirea de a conserva, de a reproduce şi de a recunoaşte anumite date, care au fost cândva în conştiinţă.

După ce critică vechile teorii care s'au emis asupra acestei chestiuni, teoria intuiţiei trecutului, susţinută de şcoala scoţiană a lui Reid, de Dugald Stewart şi de şcoala filosofică a lui

---

[1]) *Pierre Janet:* „L'intelligence avant le langage", pag. 137. (Paris, Flammarion, 1936).

Cousin, şi teoria referitoare la reproducerea şi recunoaşterea trecutului, susţinută de Hume şi de întreagă şcoală engleză, cu Bain, Hamilton, Spencer, etc., — ajunge la concluzia că memoria, în adevăratul înţeles al cuvântului, nu constă într'o repetiţie banală şi automată a unor date, repetiţie care ar putea să fie asemănată cu funcţiunea care duce la formarea tendinţelor şi habitudinilor pe care le găsim la animale. Ea este o funcţiune specială a omului, şi constă într'o conduită care îi este proprie şi care este strâns legată de funcţiunea limbajului, — anume de funcţiunea povestirii (le récit).

Memoria, această conduită specială omului, inventată de el în decursul evoluţiei, este o acţiune cu totul diferită de repetiţia banală, automată, care constituie habitudinile şi tendinţele.

Dacă prin memorie înţelegem cunoştinţa trecutului, nu este mai puţin adevărat, însă, că suntem datori să adăogăm, că este vorba de cunoştinţa trecutului în prezent, că, deci, în prezent utilizăm această cunoştinţă a trecutului. E vorba de stabilirea unor relaţii între trecut şi prezent şi stabilirea de relaţii între fenomene este caracteristică actelor intelectuale. Iată de ce Janet înfăţişează memoria ca un act intelectual, care prezintă ca atare, o anumită complicaţiune faţă de actele elementare ale vieţii noastre sufleteşti. Memoria este, după propria lui expresie: „une invention, une construction habile de l'esprit" [1]).

Intrebarea pe care ne-o punem acum şi la care vom căuta să răspundem cât mai succint, este următoarea: cum a apărut această funcţiune şi care a fost rostul apariţiei ei ?

Memoria a apărut, pentru a îndeplini o necesitate de ordin social: anume de a face posibilă adaptarea omului la o împrejurare la care nu a luat parte, deoarece a fost absent. Din această cauză, Janet socoteşte actul povestirii — le récit, — ca un element esenţial al memoriei. Povestirea (le récit), care constă fie în descrierea unui eveniment, fie în nararea lui (la narration), este o formă a limbajului şi permite persoanelor, care nu au fost de faţă la desfăşurarea acelui eveniment, să se comporte, totuşi, la fel ca şi cum ar fi fost de faţă. „Le récit transforme les absents en présents" (op. cit. pag. 164).

Dar dacă descrierea unui lucru, a unei situaţii oarecare, poate să se refere la ceva care mai există încă, având de scop să pună în curent, pe cei care nu sunt de faţă, cu ceea ce există în altă parte, naraţiunea, dimpotrivă, se referă totdeauna la un eveniment care a fost, dar care nu mai este şi despre care voim să-i punem în curent şi pe cei care nu au luat parte la desfăşurarea lui. Memoria se referă, acum, la acest trecut,

---

[1]) *Pierre Janet:* „L'intelligence avant le langage", page 159.

care nu mai există. Ea are de scop să provoace, la cei care nu au fost prezenţi, aceleaşi sentimente pe care le-au trăit cei care au fost de faţă, la desfăşurarea evenimentului despre care este vorba.

Este foarte probabil, că primele naraţiuni să fi fost referitoare la povestirea unor victorii, să fi fost făcute anume, cu scopul de a provoca, în sufletul celor care ascultă, aceleaşi sentimente de bucurie şi de triumf, pe care le-ar fi încercat, dacă ar fi luat în mod efectiv parte la realizarea acelei victorii.

Memoria, aşa dar, departe de a fi înţeleasă, de către Janet, ca un act elementar al conştiinţei, aşa cum s'a susţinut multă vreme, este, dimpotrivă, socotită ca un act intelectual elementar, care prezintă o vădită complicaţiune.

In concepţia lui Janet, accentul cade pe aspectul social al acestui act, care are de scop, în ultimă analiză, de a provoca celor absenţi, aceleaşi sentinmente pe care le-ar fi avut, dacă ar fi fost prezenţi la desfăşurarea unui fapt oarecare.

Fixăm în memorie, de aceea, numai ceea ce voim să transmitem altora: afară de cazul când se petrece, în sufletul nostru, un fel de de-dublare şi atunci povestim, faţă de noi înşine, ceea ce am voi să povestim altora. Această povestire, a unei acţiuni, chiar în momentul când ea se petrece, — faţă de noi înşine, este, după cum vom vedea, origina noţiunii de „prezent". Memoria unui copil mic începe atunci când de exemplu, fiind lovit de către cineva, se întoarce plângând acasă şi voeşte să povestească mamei sale cele ce i s'au întâmplat. „Je le dirai à maman": aceste cuvinte, spune Pierre Janet, sunt primul început al actului de memorie.

Trebue să remarcăm, însă, că nu totdeauna povestim, celor care nu au fost de faţă, faptele chiar aşa cum s'au petrecut. Copilul, din exemplul nostru, va căuta să exagereze, oarecum, cele ce i s'au întâmplat, cu scopul de a produce anumite sentimente în sufletul mamei sale. Când povestim un fapt oarecare, diformăm, deci, realitatea lucrurilor petrecute, cu un vădit scop: acela de a produce anumite stări sufleteşti la cei care ne ascultă. Povestirea nu este o simplă repetiţie ordinară a celor întâmplate, ci, este, cu un cuvânt întrebuinţat de Pierre Janet, o recitaţiune.

Când această diformaţiune ia o formă exagerată, depărtându-se foarte mult de felul adevărat în care evenimentele s'au desfăşurat, suntem în faţa unui fenomen quasi-patologic, caracteristic popoarelor primitive, copiilor şi unor psihopaţi, fenomen cunoscut sub numele de fabulaţiune şi care nu trebue confundat, cum se face adesea şi în mod greşit, cu mitomania.

Povestirea unui fapt, — având de scop să producă, în sufletul celor care nu au fost de faţă la desfăşurarea lui, aceleaşi sentimente pe care le-ar fi trăit dacă ar fi fost prezenţi, —

trebue să se facă, pentru a-şi ajunge scopul, într'o anumită ordine: adică în aceeaşi ordine în care lucrurile s'au întâmplat în realitate.

Va trebui, deci, să se înfăţişeze lucrurile în aceeaşi ordine istorică în care ele s'au desfăşurat atunci când au avut loc. Aci trebue căutată origina ideii de „înainte" şi „după", care va însemna un pas considerabil în desvoltarea noţiunii de timp.

Timpul, sub prima formă în care a apărut, aceea a duratei pure, nu presupune existenţa memoriei, nici posibilitatea, pe care numai târziu a dobândit-o conştiinţa, de a face deosebire între stările ei care au fost „înainte" şi care sunt „după". Distincţia aceasta este o aparţie târzie şi se datoreşte, după cum arătam, memoriei.

Incetul cu încetul, datorită acestei funcţiuni, se vor forma idei precise despre trecut, prezent şi viitor.

Prezentul, de pildă, care se credea că este un dat imediat al conştiinţei, nu poate fi înţeles, abstracţie făcându-se de memorie. Trebue să existe memorie, pentru a se putea forma ideia de prezent. Căci, nu se poate vorbi despre un fapt sufletesc că este „prezent", decât atunci când conştiinţa noastră are posibilitatea de a stabili un raport între ceea ce a fost şi ceea ce va fi: între trecut şi viitor. Or, trecutul şi viitorul sunt relaţii care îşi au origina în procesul povestirii, caracteristic actului de memorie.

Prezentul, el însuşi, nu este decât tot o povestire şi anume o povestire (narration) făcută chiar în momentul când acţionăm. „Ce qui caractérise le présent, c'est, donc une narration mélangée avec une action complète, au moment où le récit ne sert absolument à rien. Dans le présent, il y a un aspect nouveau de la mémoire, qui est la mémoire inutile" [1]). Durata prezentului este egală cu durata povestirii unui eveniment pe care îl trăim [2]).

Prezentul este un act care presupune oarecare complexitate şi care are, în acelaşi timp, un mare rol: acela de a face ca memoria din inconsistentă, aşa cum era în prima ei formă, să devină mai consistentă în sensul că ţinând seama mai mult de realitate, avea să servească din ce în ce mai bine acţiunilor practice; căci prezentul, după cum arătam, nu face altceva decât îmbie povestirea cu acţiunea, cu fapta.

Nu mai este vorba, acum, de a se pune ordine, — cu ajutorul relaţiilor de „înainte" şi „după" — numai între elementele unei povestiri, ci, chiar între evenimentele reale, întâmplate în vieaţa de toate zilele.

---

[1]) *Pierre Janet:* L'évolution de la mémoire, etc. II, pag. 312.

[2]) ibid: pag. 315.

Timpul ajunge acum să-şi precizeze din ce în ce mai mult structura, devenind o realitate sufletească distinctă, — cu dimensiuni posibile de a fi precizate — şi care are rostul de a pune ordine în desfăşurarea faptelor pe care le trăim în momentul de faţă sau de care trebue să ţinem seama, deşi s'au petrecut în trecut sau vor avea loc în viitor. Timpul, realitate psihologică distinctă, serveşte, ca atare, procesului de adaptare, pe care vieaţa, în desfăşurarea ei, îl implică în mod necesar. El este o creaţiune a spiritului nostru, nu numai o simplă formă a cunoaşterii, aşa cum credea, de pildă, Immanuel Kant. Iată de ce, pentru Pierre Janet, după cum am încercat să arătăm în articolul de faţă, problema timpului este, în primul rând, o problemă de filosofie, înainte de a fi una de metafizică sau de epistemologie.

Pierre Janet, — scrie d-l profesor Rădulescu-Motru [1]) — dă prima schiţă de ceea ce poate fi o înţelegere a timpului în concordanţă cu direcţia nouei psihologii. Sarcina care rămâne celor care vin după dânsul este să-l completeze şi să-l corecteze. Inceputul făcut de el însă, este definitiv pentru ştiinţă.

CONST. GR. MIHAI

---

[1]) C. Rădulescu-Motru: „Noi cercetări asupra timpului". pag. 9. (Analele de Psihologie. T. IV. 1937).

PREOŢII DELA BISERICA SF. NICOLAE DIN BRAŞOV, CA PRECURSORI AI LUI CORESI ŞI CTITORI AI LIMBII NOASTRE LITERARE

(Continuare)

In studiul meu, publicat în volumul omagial, dedicat d-lui C. Kiriţescu (Bucureşti 1937), sub titlul: „Cea mai veche şcoală românească din cuprinsul României întregite", am arătat că o şcoală slavonă, ca anexă a bisericii româneşti, exista la Braşov deja către sfârşitul secolului al XV-lea, când s'a început clădirea istoricei biserici de piatră a Sf. Nicolae (1495).

Faptul acesta îl afirmă cu toată precizia două cereri ale obştei româneşti din Braşov, din anul 1761, una adresată guvernului transilvănean şi alta generalului Bukow, comandantul militar al Ardealului. Această afirmaţie o confirmă toate considerentele care se desprind din evoluţia istorică a vechei şcoli dela Braşov.

Cea mai veche cronică a Braşovului (Cronica Popii Vasile) precizează că biserica de piatră din Scheii Braşovului, începută la 1545, s'a clădit cu ajutorul voevodului Ţării Româneşti, care, însă, pe atunci, nu putea fi decât Vlad Călugărul şi nu Neagoie Basarab, cel ce interveni cu ajutorul său mai târziu, în epoca domniei sale (1512—1521). Aceeaşi cronică ne spune, că la ajutorul voevodal s'a adăugat şi contribuţia „orăşenilor de aci (din Scheii Braşovului): bătrâni şi tineri, bogaţi şi săraci, mici şi mari". Străduinţele depuse de Românii Braşoveni, către sfârşitul secolului al XV-lea, de a-şi înlocui vechea şi modesta lor bisericuţă de lemn cu o biserică impozantă de piatră, dovedesc că, în această epocă, harnicii locuitori din străvechiul cartier românesc al Braşovului se găseau într'o fază de evidentă ridicare

economică: o situaţie pe care o confirmă şi socotelile contimporane. Cele mai vechi registre de impozite, care s'au păstrat în arhiva oraşului Braşov [1]), datează îmtâmplător tocmai din această epocă (1475—1500). Marea majoritate a proprietarilor de case sau de locuri de casă, în cartierul românesc al Scheilor, erau Români, purtând cele mai veritabile nume româneşti, ca: Barbul, Braţul, Căldăruş, Cernat, Coman, Creţul, Dan, Dobre, Dobriceanu, Dragomir, Drăgul, Drăguş, Dumitru, Florea, Guşat, Ioan, Manea, Marin, Mihăilă, Mihnea, Mănăilă, Nan, Neagoe, Neagu, Negrilă, Necula, Radul, Şerban, Stanciu, Stoian, Stoica, Tatul, Todor, Văsii, Vlad, Vlaicul, Voicul. etc., la care se pot adăuga şi nume, ca Raduslav şi Stanislav, ca reminiscenţe din nomeclatura vechilor Schei (Slavi), care se contopiseră de mult — desnaţionalizându-se — în masa autohtonilor români.

Intre aceşti proprietari este amintit şi „popa din Schei", cu o curte şi cu un chiriaş şi cu un loc de grădină [2]). Popa era *Petru cel Bătrân,* la ale cărui stăruinţe s'a clădit biserica de piatră Sf. Nicolae (1495) şi care este cunoscut ca fondatorul celei mai vechi şi mai strălucite dinastii preoţeşti, pe care a avut-o Braşovul. Alăturea de popa Petru, între proprietarii acestei epoci, figurează şi *„Gheorghe Grămăticul"*, şi anume între anii 1480—1492, cu un impozit de 11 aspri [3]). „Grămăticul" era dascălul [4]). Astfel alăturea cu popa Petru cel Bătrân, ctitorul bisericii Sf. Nicolae din Braşov, cunoaştem cu numele şi pe al doilea cărturar al epocii: pe dascălul şcoalei slavone, care funcţiona către sfârşitul secolului al XV-lea, pe lângă biserica cea nouă de piatră.

Ridicarea economică a Românilor braşoveni stă în strânsă legătură cu înflorirea escepţională a comerţului din partea locului, în a doua jumătate a sec. al XV-lea. Pe atunci, în Bra-

---

[1]) Publicate în volumul III din *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt.*

[2]) *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt,* III, pg. 725—726.

[3]) *Quellen,* III, pg. 692 şi 719.

[4]) Din aceeaşi epocă (1494—1495), cunoaştem în Ţara Românească pe dascălul monah Damian, menţionat tot sub numele de „grămătic". (N. Iorga: *Istoria învăţământului românesc,* Bucureşti, 1928, pg. 10). Pe „grămătici", cu sensul de dascăli, îi menţionează, între cărturarii epocii, alăturea de preoţi, şi Coresi, în epilogul psaltirei slavo-române, din 1577: „Drept aceaia, fraţii miei, preoţilor, scrisu-v'am aceste psaltiri... să vă fie de înţelegătură, şi *grămăticilor*".

şov, numai industria era în mâna Saşilor, iar comerţul, precum dovedeşte numele negustorilor importatori şi exportatori, înregistraţi în socotelile Braşovului, era în marea lui majoritate în mâna Românilor, în prima linie munteni, apoi moldoveni şi alăturea cu ei, braşoveni.

La sfârşitul secolului al XV-lea şi începutul secolului al XVI-lea începe să se închege între Românii braşoveni, care trăiseră până atunci mai mult ca muncitori cu palmele în slujba Saşilor, o puternică clasă de comercianţi şi de cărăuşi.

De atunci, comerţul şi cărăuşia au rămas în toate vremurile izvorul principal de existenţă pentru Românii braşoveni, care răzbăteau şi înviorau cu caravanele lor marile drumuri comerciale, care se întâlneau din toate părţile la Braşov.

Pe aceşti Români braşoveni, spre deosebire de comercianţii străini, cărora li se precizează consecvent localitatea sau ţara de origine, socotelile Braşovului îi numesc „Bulgari". Latinescul „Bulgarus", ca şi săsescul „Belger", era echivalentul numelui românesc de *„Schei"*, sub care erau cunoscuţi Românii braşoveni. Se zicea la masculin *„Schiau"* şi la femenin *„Schiaucă"*, şi afară de Braşoveni, sub acest nume, mai sunt menţionaţi, în cronicele şi documentele vechi, şi Românii din alte comune ale Ţării Bârsei, cum erau Râşnovul şi Codlea.

In cea mai veche cronică a bisericii Sf. Nicolae din Braşov, Românii din Râşnov sunt menţionaţi sub numele de „Schei" [1]), iar în Codlea, cea mai veche stradă a cartierului românesc este cunoscută până în ziua de astăzi, sub numirea populară de „Uliţa Scheilor". Numele de „Schei" a fost numirea generică, sub care a fost cunoscută la început populaţia autohtonă românească din Ţara Bârsei, peste care s'au aşezat mai târziu coloniştii saşi.

La începutul secolului al XVI-lea (anul 1503) găsim în Socotelile Braşovului [2]), următorii comercianţi români din Scheii Braşovului: *Aldea, Andreica, Bratul, Constantin, Dobre, Dragomir, Dumitru, Iacob, Ion, Manea, Milea, Mihail,* sau *Mihăilă. Naglatul, Radislav, Rădilă, Radul, Şerban, Şalca, Stan, Stanciul, Torosan, Vancea, Vâlcul, Văsii, Siică,* etc., înregistraţi anume ca „Bulgari". Numele dovedeşte că toţi erau Români fără ex-

---

[1]) St. Stinghe: *Istoria besericei Scheailor Braşovului,* 1899, pg. 3.
[2]) *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt,* I, pg. 81 şi urm.

cepție. Insă calificativul de „Bulgari", pierzându-și sensul etnic, pe care-l avusese la început, devenise sinonim cu „locuitor al cartierului românesc" și avea în această epocă un sens exclusiv toponimic, indicând locul de așezare al tuturor locuitorilor, domiciliați în cartierul românesc al „Scheilor", fără deosebire de origine sau naționalitate. In acest sens, numele cartierului era săsește „Belgerei", iar ungurește „Blârszég" sau „Bolgârszék".

Comercianții ca Gergel Balint, Bartoh Peter, Hedisch, Scand, Seckel etc., menționați tot ca „Bulgari", de sigur, n'au fost Români, ci erau parte Sași, parte Săcui, domiciliați în partea de jos a Scheilor, (Str. Ecaterinei, astăzi str. Brâncoveanu Vodă).

Se începuse deci penetrația streină și în acest cartier românensc, care și-a păstrat totuși, în toate vremurile, caracterul românesc.

Oricum, marii comercianți erau în marea majoritate români; ei înviorau marile târguri ale Brașovului și imprimau un caracter puternic românesc întregii vieți economice, care se desfășura la Brașov sau în legătură cu Brașovul. Nevoile sufletești ale acestor bogați comercianți români, veniți din marile centre ale celor două principate românești, reclamau și un locaș de închinare mai spațios și mai pompos, decât vechea biserică de lemn din Scheii Brașovului. Din dărnicia lor mai bogată și din generositatea princiară a voevozilor noștri din Țara Românească (Vlad Călugărul și mai târziu, Neagoie Basarab), la care s'a adăugat contribuția mai modestă a Românilor din Scheii Brașovului, a luat ființă (1495) biserica cea nouă de piatră din cartierul românesc al Brașovului.

Alăturea și sub îndemnul comercianților români din cele două principate românești s'a înfiripat la Brașov, în preajma anului 1500, acea clasă mijlocie de comercianți români, care aveau să ridice, atât de sus, în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, nivelul economic și cultural al Românilor din Scheii Brașovului.

La Brașov, atât între zidurile puternicii cetăți săsești, cât și dincolo de ele, în cartierul românesc, palpita în această epocă o viață românească, intensă care și-a găsit expresia cea mai caracteristică în activitatea diaconului Coresi, a învățaților săi colaboratori: preoții bisericii și dascălii școalei românești dela Brașov.

Afluenţa permanentă de comercianţi şi alţi oameni de afaceri, veniţi la Braşov din toate centrele principatelor româneşti, — la care se mai adăuga elita intelectuală a celor două ţări româneşti: clerici, boeri şi chiar voevozii, veniţi cu afaceri sau în pribegie, — întreţineau aici o atmosferă de înaltă intelectualitate, care trebuia să ridice şi să transforme sufleteşte şi pe cărturarii români ai Braşovului: preoţi, dascăli şi comercianţi, obişnuindu-i înainte de toate cu acel *frumos dialect, care se vorbea în general în Ţara Românească şi în special, în societatea înaltă a principatului.*

Aceeaşi limbă o deprindeau cărturarii Braşovului şi în misiunile diplomatice, pe care le aveau în cele două ţări româneşti, ca trimişi ai Şaşilor braşoveni. In modul acesta preoţii şi dascălii din Schei şi-au însuşit încetul cu încetul — spre deosebire de clasa de jos sau de „miselimea" (sărăcimea), care îşi vorbia graiul său local, — un stil literar purificat, în care se contopeau frumuseţea şi eleganţa dialectului muntenesc cu sobrietatea spiritului ardelean.

Acest stil îl întrebuinţau preoţii români ai Braşovului în contactul lor cu elita celor două principate româneşti, ca şi în scrisorile şi actele, pe care le redactau româneşte, la ordinul Saşilor braşoveni, în calitatea lor de *„scriitori la cetate"*, adică de interpreţi şi corespondenţi, pentru limba românească, ai consiliului orăşănesc.

Preotul român, în calitatea lui de „scriitor" (lat. Scriba), „la cetate", făcea parte din personalul administrativ al Braşovului şi în socotelile Braşovului este menţionat alăturea cu notarul (notarius) şi cu ceilalţi funcţionari permanenţi ai cetăţii. Salarul său anual a fost la început mai mic, până ce s'a fixat la suma de 12 florini, care se plătea în rate trilunare (lat. angaria) de câte 3 florini. Câte odată mai ales la sfârşitul anului, primia şi câte o gratificaţie extraordinară, care putea fi sau în numerar sau în natură: o haină (un fel de uniformă: „vestis curialis", pe care o purta în oficiu. Când era trimis în misiuni diplomatice, în cele două principate româneşti, preotului tălmaciu, pe lângă indemnizaţia (cheltuielile) de drum, i se da şi o diurnă şi era însoţit de unul sau mai mulţi servitori, care erau plătiţi tot din fondurile oraşului.

Pentru marile servicii, pe care le făcea oraşului, ca tălma-

ciu sau ca agent diplomatic, preotul român se bucura de o deosebită consideraţie şi în semn de distincţie i se da titlul de *„dominus"* [1]), pe care, dintre Saşi, nu-l aveau decât preoţii şi membrii consiliului orăşenesc.

In caz de absenţă sau de aglomeraţie i se da şi un ajutor, care de obiceiu era celălalt cărturar român al Braşovului: *dascălul* şcolii de pe lângă biserica Sf. Nicolae sau un ucenic al acestei şcoli [2]). Pentru serviciile făcute, ajutorul primea o retribuţie specială. Aşa este cazul lui *Stoican,* care la data de 16 Octomvrie 1530 a primit o gratificaţie de 4 florini, pentru serviciile aduse oraşului, prin redactarea şi tălmăcirea scrisorilor româneşti [3]).

Această informaţie, trecută în socotelile Braşovului şi înregistrată la nouă ani după scrisoarea românească din 1521 a lui Lupa Neacşul, păstrată tot în arhiva oraşului Braşov, este foarte preţioasă, pentrucă dovedeşte, că la 1530 corespondenţa curentă cu cele două principate româneşti se făcea mai mult în limba română şi că în această epocă se găsea la Braşov o ***breaslă întreagă de cărturari care utilizau în scris limba română.*** Aceştia erau antecesorii lui Coresi, făuritorii acelei limbi româneşti, care a trecut şi în tipăriturile coresiane.

Peste douăzeci de ani, în 1550, găsim în socotelile Braşovului o informaţie şi mai precisă, în care ni se spune în modul cel mai categoric, că ***corespondenţa oficială a Braşovului cu cele două principate româneşti, la această dată, se făcea exclusiv în limba română.*** La data de 24 Decemvrie 1550, după încheierea socotelilor anuale, i se dau „scriitorului român"

---

[1]) *Quellen,* I, pg. 46—76. Să se compare şi N. Iorga: *Istoria comerţului românesc,* I, pg. 143—165.

[1]) 9 Decembrie 1533: Istem popae *domino* Petro in suo annuo salario flor. 4. (Quellen, II, pg. 326); 27 Mai 1534: Item popae *domino* Petro, flor. 2. (Quellen, II, pg. 354); 12 Decembre 1534: *Domino* Petro popae: unum fl. minium accepit *(Quellen* II, pg. 378).

[2]) Să se vadă amănunte în studiul meu despre vechea şcoală românească dela Braşov, Bucureşti, 1937.

[3]) Item Stoykan Bulgaro, qui *in scribendis et interpretandis literis sermone Bulgarico scriptis* civitati et provinciae ad optata dominorum inservivit, flor. 4 *(Quellen,* II, pg. 207). Stoican este numit Bulgarus, adecă Român din S heii (cartierul românesc al) Braşovului. Prin urmare, sermo Bolgaricus, de care se vorbeşte aici, era limba românească şi nu slavona oficială, pe care Românii o numeau „sârbească", iar Saşii: die raczische Sprache.

(Scriba Valachicus), ca gratificaţie extraordinară, trei coţi de postav, în valoare de 1 florin şi 25 aspri, pentrucă în tot decursul anului s'a remarcat prin deosebita sa punctualitate şi exactitate, pe care le-a manifestat la *cetirea şi redactarea scrisorilor româneşti (in litteris Valachieis legendis et scribendis)* [1]).

La această dată „scriitorul la cetate" era *popa Toma*, care-şi făcuse educaţia ca copil de casă la curtea banului Craiovei, iar după ce a rămas văduv (1566), s'a retras tot la o mănăstirea din Ţara Românească şi care nu putea vorbi şi scrie altă limbă, decât cea întrebuinţată în cercurile aristrocratice ale Munteniei.

In această atmosferă de preocupări literare se frământa şi se cristaliza la Braşov acea limbă românească literară, care peste nouă ani (1559) îşi făcea întrarea în tipăriturile româneşti ale lui Coresi, pentru ca să devină şi să rămână temelia limbii noastre literare de astăzi.

Prin vechii cărturari ai Braşovului, preoţi şi dascăli, cunoscători ai limbii slavone şi române, s'au făcut la Braşov cele mai vechi încercări de traduceri din limba slavonă în limba română. Textele traduse au fost *texte profane:* scrisori şi alte acte ale voivozilor şi boierilor noştri din Ţara Românească şi din Moldova, redactate în limba slavonă, a cancelariilor domneşti [2]). Scrisorile trebuiau tălmăcite româneşte pentru Saşii, care aveau interesul să cunoască precis şi amănunţit conţinutul acelor acte, atât de importante pentru ei.

Preotul român, care făcea traducerea, în calitatea sa de interpret oficial, nu se mulţumea numai cu o tălmăcire sumară, făcută oral, ci desigur făcea o traducere „ad litteram", pe care o prezenta în scris şi o citea judeţului primar al Braşovului sau consilierilor săi.

Răspunsul, care trebuea redactat tot în limba slavonă de asemenea se redacta mai întâiu în limba românească, pe care o înţelegeau şi Saşii şi numai după cetirea şi aprobarea ciornei româneşti, se făcea şi traducerea slavonă. Aceste continue ver-

---

[1]) *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*, III, pg. 571: Scribae Valachico, quod per anni cursum *in litteris Valachicis legendis et scribendis* dd. voluntati se accomodavit, dederunt dd. sen. 3 ulnas karasia, fl. 1, asp. 25.

[2]) Cel mai vechiu din documentele slavone păstrate în arhiva Braşovului este prilegiul comarcial dat Braşovenilor de către Mircea cel Bătrân, cu data de 6 August 1413.

siuni şi retroversiuni au fost pentru preoţii noştri dela Braşov o excelentă şcoală întru formarea unui stil românesc literar, pe care aveau să-l utilizeze cu atâta folos, când au fost puşi mai târziu în situaţia să traducă româneşte texte bisericeşti sau să revizuiască traducerile româneşti aduse din alte părţi.

Această îndemnare de stilizare românească se poate urmări cu precizare în acele tipărituri româneşti ale lui Coresi, în care ştim, că şi-au avut partea lor de contribuţie şi preoţii români ai Braşovului. N'avem decât să ne gândim la traducerea Evangheliei cu învăţătură (1580—1581) şi mai ales la splendida predoslovie, ai cărei autori sunt în prima linie preoţii bisericii Sf. Nicolae: popa Iane şi popa Mihai, menţionaţi colaboratori, alăturea cu Coresi.

La Braşov se formase, în legătură cu activitatea tălmacilor români, o veche şi sistematică deprindere şi îndemânare de a traduce din slavoneşte sau de a compune independent în româneşte. La Braşov erau date prin urmare toate condiţiile tehnice şi culturale, de a crea sau, cel puţin, de a intensifica şi perfecţiona o literatură de traduceri bisericeşti. Nu lipsea decât un puternic *curent cultural*, care să justifice şi să înteţească această acţiune de traduceri bisericeşti şi nu se cerea decât un *om priceput*, care să valorifice şi să popularizeze aceste traduceri româneşti, prin noua invenţie a artei tipografice. Curentul era *reformaţiunea*, iar meşterul învăţat în măestria tipografică a fost *Coresi*.

NICOLAE SULICĂ

REGENERAREA CORPULUI LA ANIMALE

Unitatea morfologică ce stă la baza clădirii corpului animal și vegetal este celula. Protozoarele și Protophytele sunt monocelulare, Metazoarele și Metaphytele sunt pluricelulare. „Omul și toate ființele viețuitoare sunt unități funcționale sau fiziologice și complexe anatomice sau morfologice. Cu alte cuvinte, ființa viețuitoare e un individ și nu o colonie. Colonia este de fapt o sumă de unități vitale, pe când individul e o unitate vitală" [1]. Faptul că ființa e o individualitate ce nu seamănă perfect cu nicio alta, fie ea chiar de aceeași speță, o deosebește de materia brută unde nu poate fi vorba de individualitate. După Le Dantec, individul unei spețe date este cea mai înaltă unitate morfologică, fatalmente ereditară. Dacă cele peste treizeci trilioane de celule — unitățile morfologice — ce alcătuiesc corpul omenesc, ar fi moarte, zice același savant, n'ar putea fi vorba de o unitate vitală, dacă însă acest complex, cu toate diferențele extraordinare dintre celule, e viu atunci e foarte posibil, e necesar chiar să-i recunoaștem unitatea. Toate organele, ca: mușchii, oasele, creerul unui individ, deși sunt în genere alcătuite din același fel de celule ca și ale celorlalți indivizi de aceeași specie, totuși, fiecare din aceste organe poartă pecetia personalității fiecărui ins. Grasset și școala **vitalistă,** din care face parte, consideră deci animalul ca o unitate fiziologică, un tot, pentru buna funcționare a căruia conlucrează toate celulele, fiecare la postul său, îndeplinind munca sa. Astfel, ele se asociază în țesuturi, în organe, aparate, cu scopul de a-l nutri, de a-l apăra, etc., pe scurt, de a-i păstra individualitatea în lupta cu factorii externi. Astfel, de câte ori individul

---

[1]) *Dr. Grasset.* La Biologie humaine. pp. 36.

e rănit sau mutilat în mod accidental, celulele se grăbesc să cicatrizeze rana sau să restaureze organul pierdut pentru, ca, restabilind unitatea anatomică, să restabilească și unitatea funcțională a individului. Deci, toate unitățile morfologice conlucrează cu scopul de a păstra neatinsă forma specifică și personalitatea individului. Această interpretare finalistă face să se bănuiască existența unei forțe misterioase de coordonare a elementelor într'un tot. Această forță, acest agent binefăcător, ar prezida la buna alcătuire a individului, integritatea fizică și activitatea lui fiziologică.

Iată acum părerea lui A. Dastre, asupra individualității ființelor complexe: „Animalul sau planta, în loc să fie o unitate indivizibilă este un „popor", după propria expresie a lui Goethe, meditând în 1807, învățămintele lui Bichat; el este, după expresia nu mai puțin adevărată a lui Hegel, „o națiune"; el se trage dintr'un strămoș celular comun, după cum poporul iudeu se trage din sânul lui Abraham. Noi ne închipuim acum ființa viețuitoare complexă, animal sau plantă, cu forma sa, care o deosebește de oricare alta, ca o cetate populată pe care mii de trăsături o deosebesc de cetatea vecină. Elementele acestei cetăți sunt independente și autonome în același grad cu elementele anatomice ale organismului. Unele, ca și altele au în ele înșile resortul vieții lor pe care nu-l împrumută și nici nu-l suportă dela cele vecine sau dela totalitatea lor. Toți acești locuitori trăiesc în definitiv la fel, se hrănesc, respiră în același mod, posedând toți aceleași facultăți generale, acelea ale omului; însă, fiecare mai are pe lângă aceasta, meseria sa, industria sa, aptitudinile sale, talentele sale, prin care contribue la vieața socială și prin care el depinde de aceasta la rândul său [1])".

Și mai departe, vorbind despre legea alcătuirii organismelor, continuă: „Astfel e un animal complex. E organizat ca o cetate. Insă legea superioară a cetății este ca condițiile de vieață elementare sau individuale a tuturor cetățenilor anatomici, să fie respectate, aceste condiții fiind aceleași pentru toți. Trebue ca alimentele, aerul și lumina să fie transportate peste tot la fiecare element sedentar și ca resturile nefolositoare să fie cărate înafară, spre a scăpa populația de neplăcerea sau pe-

[1]) *A. Dastre.* La Vie et la Mort. p. p. XXXI, 166.

ricolul acestor rămășițe; pentru aceasta, există anumite aparate de gospodărie: aparatul circulator, respirator, excretiv. *Organizația mulțimii e deci dominată de necesitatea vieții celulare.* Este, ceea ce exprimă legea alcătuirii organismelor, formulată de Claude Bernard. Edificiul organic e constituit în aparate și organe pentru a oferi fiecărui element anatomic condițiile și materialele necesare întreținerii vieții și exercitării sale [1])".

Tot acest savant mai deosebește la un metazoar o activitate proprie fiecărei celule — vieața elementară, vieața celulară — și pe deasupra, formele de activitate, rezultând din asociația de celule, vieața totalului, suma sau mai degrabă, complexul vieților parțiale elementare.

Din aceste citate se vede concepția deosebită a biologilor, modul deosebit de interpretare a legăturii dintre celule — elementele anatomice și totalitatea lor, individul. După cum ne sfătuește însă savantul american Th. Morgan, cel mai bun lucru e să renunțăm la toate speculațiile filozofice și metafizice, care au adus mai mult rău decât bine biologiei. Singur experimentul și cercetarea obiectivă poate aduce lumină în deslegarea numeroaselor și complexelor probleme biologice. Să se facă „tabula rasa", spune Morgan, cu toate teoriile mecaniciste, vitaliste sau animiste, care, deși poate dau explicații foarte subtile și elegante fenomenelor vieții, nu sunt de niciun folos pentru știință. „Savantul nu poate privi misticismul decât ca un mijloc perimat pentru a da o soluție finalistă problemelor pe care le discută" [1])".

Oarecare lumină asupra legăturilor dintre celule, pe de c parte, și dintre celule și organismul luat ca un tot, aduc experiențele de regenerare, culturile de țesuturi „in vitro" și experiențele de grefare.

Alexis Carrel, primul care a imaginat și realizat culturi de țesuturi „in vitro", culturi, ce se practică azi pe o scară întinsă, aduce prin experiențele sale o dovadă în sprijinul vederilor lui Claude Bernard și Dastre. Nu numai asupra țesuturilor, dar marele savant a făcut experiențe cu organe sau aparate întregi. A rămas celebră experiență menținerii în perfectă stare a măruntaelor unei pisici în mediu artificial. După ce anestiziază o

[1]) *Th. H. Morgan.* Embryologie et Génétique. p. 19.

pisică, îi scoate toate viscerele: ap. digestiv, ap. respirator, ap. circulator și excretor cu multă grije și le așează într'un vas cu ser fiziologic, la o temperatură egală cu temperatura corpului animalului. Introducându-se hrană în mod regulat prin deschizătura esofagului, așezată într'un mod potrivit pentru aceasta, toate organele, aparatele, continuă să funcționeze în mod normal: inima bate regulat, sângele circulă, stomacul digeră, etc.

Ar părea deci, că unitatea corpului animal e numai aparentă și că organele, piesele sale, au numai o solidaritate tranzitorie.

Exemple de independență a organelor găsim multe în natură. Nu mai vorbim de regnul vegetal unde independența e aproape completă, de unde practica marcotajului, butășirii și altoirii.

Proprietatea de regenerare pe care o posedă unele animale contribuie în oarecare măsură la lămurirea acestei probleme. Tăind un spongier în sute și mii de părticele foarte mici, după câtva timp, fiecare părticică va regenera un nou animal. Dacă-l reducem la unitățile sale morfologice (fig. 1), la celule, acestea

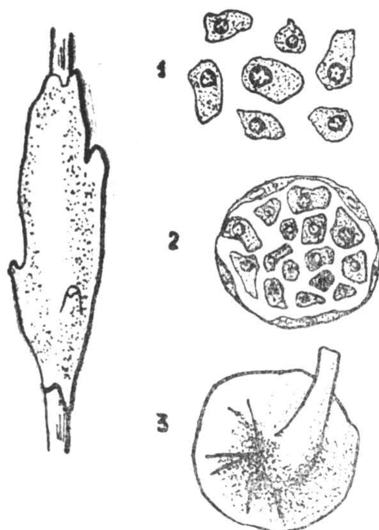

Fig 1. — Regenerarea unui spongier fixat pe o crenguță. 1) celule izolate ale buretelui strecurat prin sită; 2) îngrămădirea celulelor izolate şi formarea unui embrion; 3) formarea unui mic burete. (După Metalnikov)

se strâng în grupuri, grupuri, alcătuind câte un fel de mugurași, fiecare grup regenerând apoi câte un spongier. Hidrele, coralii,

stelele de mare au proprietatea regenerării într'un grad foarte înaintat. Unele stele de mare, ca Asterias tenuispina și Asterina cephea, la o anumită epocă, se despart în două bucăți, una cu trei brațe, alta cu două. Fiecare jumătate regenerează apoi câte un animal în așa fel încât, în loc să aibe câte cinci brațe, ca steaua mamă, își făuresc câte șapte, opt. La Asterias rubens, Asterias glacialis, rupându-i un braț, în locul său crește altul, iar brațul rupt regenerează încă alte patru brațe mai mici, căpătând astfel o înfățișare ciudată, din care cauză, astfel de stele de mare erau numite de vechii naturaliști **comete.** La Linckia tenuispina, brațele se desfac în mod spontan — fenomen numit autotomie — fiecare braț, regenerând apoi câte o „cometă".

Crinoidul Comatula, animalul cu brațele elegante, ce plutește în apa mărilor, se bucură încă de proprietatea regenerării ramificate și cu mii de picioare așezate în șiraguri de-a-lungul corpului, sunt foarte răspândite în mările calde. Chinezii le găsesc foarte gustoase. Dacă se irită o holaturie, ea se supără așa de tare, că-și aruncă brusc toate măruntaele corpului în afară prin orificiul posterior, rămânând numai tegumentul animalului de forma unui sac gol. In vreme ce viscerele sunt mâncate de peștii mării, animalul își regenerează, încetul cu încetul, toate organele interne. Astfel holaturia a făcut experiența inversă a lui Carrel. Bryozoarele, numite și „mușchii de mare", frumoasele colonii de animale mititele fixate pe fundul mărilor. pe scoici, pe stânci, etc., se bucură de o proprietate asemănătoare. Indivizii, înzestrați cu câte o coroană de tentacule fine, sunt așezate într'un fel de loji. Ei sunt foarte vioi, prinzând hrana și digerând-o. După o bucată de vreme, fiecare se ghemuește în loja sa, aparatul digestiv și toate măruntaele dispar, ca și când ar fi digerate de pereții corpului, se reduc la un mic sâmburaș negru care e eliminat afară. Din toată ființa individului nu mai rămâne decât pielea care, apoi, regenerează organele interne. Iată animale înzestrate cu puterea de a-și reînoi viscerele atunci când ele se uzează, îmbătrânesc!

„Vai! sărmanul nostru corp nu va putea niciodată să înlocuiască o inimă bătrână, uzată, printr'o inimă viguroasă, tânără, și e cazul de a adăuga, niciun creer învechit printr'un altul clocotind de ideile generoase din primăvara vieții [1])!".

---

[1]) *E Perrier.* „La Vie en action". p. VIII. 273.

Cunoscute exemple de regenerare găsim la insecte. Scurta lor existență e împărțită în două: perioada creșterii în care totul e sacrificat desvoltării corpului și perioada de maturație, în care insecta se dedică cu totul conservării speciei. In prima perioadă insecta e o larvă, vierme sau omidă, condamnată adesea la câțiva ani recluziune în care timp, ocupația de căpetenie e mâncarea. In perioada de maturitate insecta e foarte activă. Imbrăcată în culori strălucitoare, înzestrată cu aripi, e alcătuită într'adins pentru dragoste, renunțând chiar, în unele cazuri, la mâncare, cum sunt Efemerele. Transformarea aceasta așa de fundamentală, de necrezut, se petrece în câteva zile sau săptămâni, în perioada de nimfă. Organele interne ale larvei, afară de sistemul nervos și aparatul circulator care nu suferă decât ușoare modificări, sunt distruse de fagocite și, pe măsură ce ele dispar, alte organe noi se formează pe seama unor mugurași celulari, — discuri imaginare — predestinate în acest scop, încă din faza de segmentare a oului.

Dacă aș continua cu exemplele de regenerare la animale— și s'ar putea cita încă numeroase cazuri —, ar însemna să facem numai operă descriptivă care nu contribue cu mare lucru la lămurirea problemei ce ne-am propus: raporturile intercelulare și legătura dintre celulă și corpul animalului respectiv. Totuși, încă de pe acuma, se desprinde o concluzie: cu cât animalul e mai puțin evoluat, cu cât se află mai jos, pe scara zoologică, cu atât proprietatea regenerării e mai accentuată. Cu cât celulele sunt mai specializate, mai diferențiate, cu atât solidaritatea dintre ele e mai puternică și regenerarea e mai slabă, pentruca, începând cu clasa Păsărilor, să dispară complet. La niciun animal însă, solidaritatea dintre celule nu atinge perfecțiunea. Un astfel de organism, spune Dastre, nici n'ar fi probabil viabil. Organismele vii prezintă puțină libertate în jocul părților componente. Sistemul nervos, acela care coordonează activitatea tuturor celulelor, nu e așa de perfecționat. Noțiunea de individualitate a vitalității nu e absolută, ea e relativă, oferind toate gradele de desvoltare.

Să trecem acum la experiențele de regenerare pe seama animalelor făcute de diferiți cercetători:

A. Dastre deosebește două feluri de regenerare: normală

și accidentală. Regenerarea normală are loc la toate Metazoarele, inclusiv omul, și constă în regenerarea celulelor uzate: regenerarea epidermei, a firelor de păr, a globulelor de sânge, schimbarea dinților la a anumită vârstă, năpărlirea cruolaceilor, etc.

Regenerarea accidentală a fost observată de naturaliști de multă vreme, iar pe cale experimentală, a început să fie studiată încă din 1851, de August Waller, apoi de Gruber, în 1885, Balbiani, în 1889, etc.

In ultimul timp s'a mai ocupat cu acest studiu marele genetist Th. H. Morgan, care deosebește două tipuri de regenerare:

1. Când noua structură a părții tăiate se desvoltă prin remodelarea vechiului material, și

2. Când noua structură se naște din material nou, derivat din cel vechiu.

Dacă protozoarul Stentor e tăiat în două, fiecare bucată se rotunjește și într'o zi se transformă în câte un nou Stentor, de două ori mai mic, care, o bucată de vreme, prin forma sa, lasă să se recunoască proveniența segmentului.

Regenerarea hidrei este celebră dela experiențele lui Trembley. Morgan repetă experiența, tăind o hidră în bucățele (fig. 2). Fiecare bucată se contractă, închide cele două deschi-

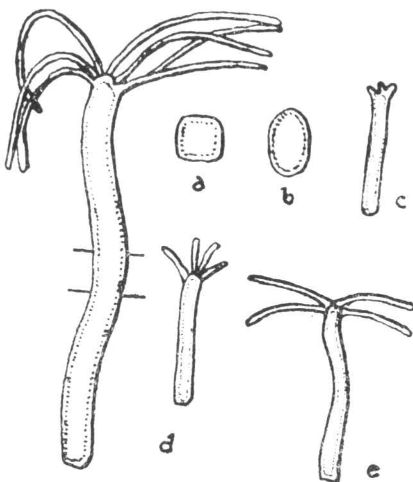

Fig. 2. — Hydra viridis. *a)* o bucată tăiată din mijloc și desvoltarea sa în *b, c, d, e.* (După Morgan)

zături dela capete și în câteva zile se transformă în câte o hidră adevărată; cu tentacule la un capăt, iar cu celălalt alungit în forma unui piciorуș.

Un alt coelenterat, Tubularia, care are corpul învelit într'un perete chitinos, își regenerează corpul tot pe seama vechilor celule. In locul tăiat se formează o placă acoperitoare din vechile celule din jurul ranei, care, astfel se cicatrizează. In câteva ore apar la capăt două cercuri de celule pigmentare, rudimentele viitoarelor tentacule care se desvoltă pe două cercuri, rămânând la mijloc gura, apoi animalul crește, ajungând la lungimea inițială. S'a crezut la început că fluidul digestiv ce circulă în cavitatea digestivă a animalului ar juca rol de substanță organo-formatoare, pe seama căreia s'ar fi produs regenerarea Tubulariei. S'a dovedit însă că nu există o astfel de substanță, ci vechile celule au făcut această operație.

Ca exemplu, de regenerare prin formarea de noi celule, este anelidul de apă dulce, Lumbriculus. Dacă se taie viermele în două părți partea anterioară își clădește o nouă coadă, iar cea posterioară un nou cap. Peretele muscular se contractă la suprafața secțiunii, se formează apoi un nod de celule rotunde, nediferențiate, pe seama tegumentului. Unele, așezate spre interior, vor da naștere sistemului norvos al capului, precum și mușchilor. Tot din acest nod celular se va forma și esofagul care are mai multe inele, așa că, în câtva timp, se formează capul și recrește spre interior, până ce se unește cu tubul digestiv tăiat. Nodul de celule se alungește și se segmentează în mai multe inele, așa că, în câtva timp, se formează capul și segmentele tăiate. In același chip, se regenerează și coada.

Mecanismul regenerării ridică următoarele întrebări: partea tăiată se desvoltă așa cum s'a format ea în perioada embrionară? Adică, regenerarea repetă ontogenia? Sau organele noi vor fi produse de organele vechi, de același fel? Experiențele amintite nu confirmă niciuna din aceste ipoteze. Mușchii cei noi nu se formează pe seama celor vechi și nici sistemul nervos nu se formează din cel vechiu. Pe de altă parte, se știe că mușchii se formează pe seama mezodermului și aci s'au format din tegument, adică din ectoderm. S'ar părea deci, că destinul noilor organe ar fi mai degrabă hotărît de poziția celulelor. Celulele, odată ce și-au pierdut contactul cu țesuturile vechi, din care s'au născut, pierd și diferențierea lor, desvoltându-se apoi conform

nouei poziţii. Noua diferenţiere începe la contactul acelor vechi; ţesuturi care sunt mai aproape: „aceste vechi ţesuturi influenţează ca determinatoare sau ca organizatoare ale celor noi şi putem presupune că acţiunea lor e de ordin chimic [1]". Că, origina noilor ţesuturi nu are nicio legătură cu origina ontologică o dovedeşte experienţa lui Wolff şi Fischel, scoţând cristalinul unei salamandre, el se regenerează pe seama irisului. S'ar zice că el se formează din partea care e mai potrivit aşezată pentru a-l produce.

Weismann a presupus că fiecare organ al unui animal e format din două categorii de celule, unele specializate ce alcătuiesc organul sau ţesutul respectiv şi altele reziduale, nespecializate, care au menirea să regenereze acel ţesut la nivelul respectiv, în caz de distrugere. Animalele inferioare ar avea, deci, o dublă alcătuire. Numeroase cazuri de regenerare, între care şi cel amintit, infirmă această ipoteză.

Mulţi biologi au recurs la explicaţii supranaturale, metafizice. Astfel, Flourens invoca intervenţia forţelor vitale plastice şi morfo-plastice. Alţii au admis existenţa unui agent vitalistic, entelechia. Această entelechie ar fi un agent binefăcător, care ar avea de scop, împlinirea pierderilor suferite de un animal, în aşa fel, încât acestea să-şi refacă unitatea funcţională. Faptele sunt însă împotriva acestei explicaţii finaliste. Dacă se secţionează o râmă mai înapoi de jumătatea corpului (fig. 3), regiunea

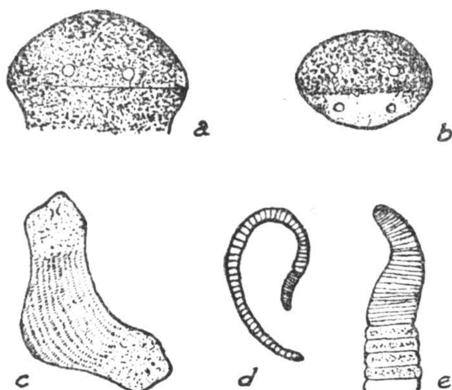

Fig. 3. — *a)* Cap de planaria lugubris, arătând nivelul de secţiune; *b)* Regenerarea unui nou cap în partea posterioară a celei vechi; *c)* O bucată mai mare cu cap dublu, cu farnix; *d)* Coada de râmă regenerând o nouă coadă la suprafaţa anterioară a secţiunei; *e)* Aceeaş mărită. (După Morgan)

[1]) *Th. H. Morgan.* Embryologie et Génétique. p. 236.

anterioară își regenerează o nouă coadă, dar cea posterioară nu-și mai poate regenera o nouă regiune cefalică, ci își formează tot o coadă. Această bucată cu două cozi, neputându-se hrăni, moare. Dacă se taie extremitatea codală a Planariei se întâmplă același lucru, se formează o nouă coadă în partea anterioară, iar dacă se taie extremitatea cefalică, aceasta își formează un nou cap. (fig. 3). Nici segmentul cu două capete nici cel cu două cozi nu pot supraviețui. Unde mai este atunci agentul binefăcător? Entelechia dă de data aceasta greș!

Nu numai anterior și posterior se poate face regenerarea, ci și lateral. Tăind piciorul unei salamandre, el se regenerează în scurt timp. Dacă se taie dealungul o Planarie în două jumătăți, egale, fiecare dintre ele se regenerează, formându-se două Planarii mai mici.

O problemă interesantă este raportul între viteza de regenerare și nivelul suprafeței de secțiune. Dacă se taie vârful cozii unei râme, iar alteia o bucată mai mare, regenerarea se face mai repede la aceasta din urmă, unde bucata tăiată a fost mai mare. Cu cât secțiunea se face mai sus, cu atât regenerarea se face mai repede. S'ar putea spune că, cu cât nevoia e mai mare, cu atât regenerarea e mai rapidă. Pentru a se regenera un deget de salamandră trece tot atâta timp ca și pentru regenerarea unui picior întreg. Care să fie cauza? Problema nu e încă deslegată. In orice caz, se poate presupune că factorii care determină viteza de creștere a organelor în perioada lor de formare, rămân aceiași și în determinarea vitezei de regenerare.

Hrana pe care o consumă animalul în timpul regenerării are influență numai asupra taliei. Regenerarea unei Planarii sau râme se face chiar în cazul când animalul nu consumă niciun fel de hrană; partea cea veche se reduce pe măsură, ce crește cea nouă, care rămâne întotdeauna mai mică la animalul nehrănit, decât la cel hrănit. Deci, cantitatea de hrană nu intervine în fenomenul de regenerare decât în privința mărimei.

Raportul dintre noua parte regenerată și cea veche, nu depinde numai de hrană. In fenomenul de regenerare, zisă compensatoare se petrece un lucru destul de ciudat. Racul Alpheus are cele două clește diferite și ca formă și ca mărime. Dacă se taie cleștele cel mare, acesta se regenerează încetul cu încetul. Niciodată nu poate să ajungă la mărimea inițială, ci rămâne de

talia celui mic. In acest timp, cleştele cel mic din partea opusă, creşte, căpătând şi forma şi mărimea celui tăiat. Dacă se face experienţă inversă, tăindu-se cleştele cel mic, acesta, prin regenerare capătă vechea înfăţişare şi mărime, iar cel din partea opusă rămâne neschimbat. Pare a fi aci, între cele două cleşte, un echilibru fiziologic misterios. Şi crabii îşi pot regenera cleştele. Intotdeauna însă cel regenerat rămâne mai mic, iar celălalt neschimbat. Regenerarea compensatoare se mai petrece şi la anelidul tubical Hydroides.

Interesant este de relevat rolul ce-l joacă unele organe în regenerare. Dacă, după tăierea cozii unui mormoloc, se scoate o bucată de notocord din suprafaţa de secţiune (fig. 4), nu se re-

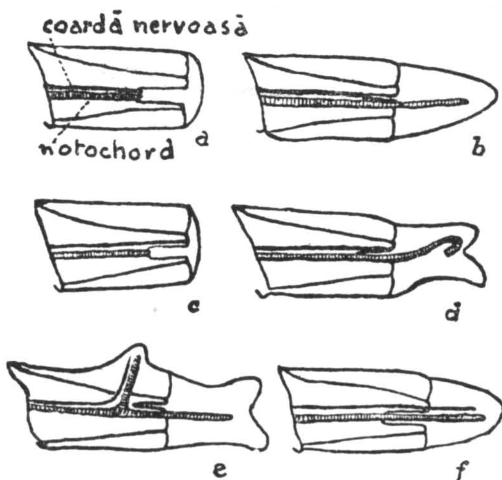

Fig. 4. — Cozi de mormoloc: *a)* Notocordul şi coarda nervoasă sunt scoase depe suprafaţa de secţiune: *c)* Notocordul e scos şi coarda nervoasă lăsată; *b, d, e)*· Coada se regenerează când notocordul ajunge la suprafaţa de secţiune şi nu când coarda nervoasă ajunge aci singură, ca în *c*. (După Morgan şi Davis)

generează o nouă coadă decât atunci când, notocordul crescând, a atins nivelul de secţiune. Dacă se scoate lanţul nervos neutral la o râmă din dreptul suprafeţii de secţiune (fig. 5), nu se mai

poate regenera capul animalului în acel loc, ci se va forma mai înapoi, la capătul tăiat al lanţului nervos. E deajuns să scoatem lanţul nervos, ca în *(b)*, lăsând, adică o porţiune în vecinătatea

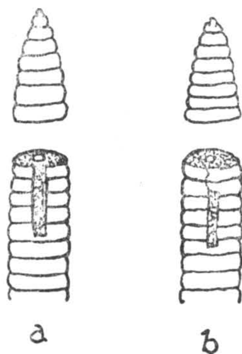

Fig. 5. — *a)* Scoaterea lanţului nervos *a*, suprafaţa de secţiune; *b)* aceeaş operaţie prin un alt mijloc. Un nou cap se formează numai când lanţul nervos sau o bucată din acest lanţ (în *b*) atinge sugrafaţa de secţiune (După Morgan)

suprafeţii la secţiune, pentru ca să se poată regenera regiunea cefalică în partea anterioară a secţiunii.

Pentru a se regenera piciorul unei salamandre, trebue ca osul să fie intact pe suprafaţa tăiată. Dacă, în loc de a tăia piciorul, se face o deschizătură până la os, pe care-l crestăm puţin, se poate provoca formarea unui picior supranumerar.

Aceste organe: notocordul, lanţul nervos, periostul, pot fi considerate ca organizatori ai noilor părţi, de vreme ce prezenţa lor e indispensabilă regenerării. Pe aceste experienţe se bazează operaţiile de grefare a organizatorilor.

In legătură cu fenomenul de regenerare, amintesc în treacăt şi ipoteza imortalităţii potenţiale a celulei, susţinută cu multă vigoare de Metchnikoff, Metalnikov şi alţii.

De vreme ce unele animale, cum sunt Protozoarele şi Metazoarele inferioare, îşi pot regenera corpul la infinit, însemnează că celula are rezerve infinite de vieaţă şi că ar putea să trăiască şi să se înmulţească necontenit dacă i se asigură condiţiile optime de desvoltare. Bătrâneţea şi moartea ar fi fenomene acci-

dentale, nu naturale, care sunt provocate, fie din cauza unei intoxicări a celulelor, fie din alte cauze.

Dacă migălitoarele experienţe din câmpul fiziologiei n'au adus până acum deslegarea numeroaselor şi complicatelor probleme ale vieţii, nu e mai puţin adevărat că tot calea experimentală rămâne cea mai bună. Ea merge cu paşi mici, dar siguri. De când s'a renunţat la speculaţiile metafizice şi la atrăgătoarele explicaţii filozofice ale fenomenelor biologice, înlocuindu-le cu observaţiile obiective şi experienţele de laborator, biologia a făcut progrese uimitoare, luând tot mai mult caracterul de ştiinţă exactă.

ION MĂLĂCEA.

NAŢIONALISMUL SCRIITORILOR NOŞTRI VECHI

E încă una din caracteristicile de frunte ale scrisului românesc în care — în mai toate timpurile — s'a oglindit conştiinţa neamului şi avântul pe care aceasta îl stârnea în sufletele celor înzestraţi cu darul dumnezeesc al scrisului.

O putem urmări pretutindeni — dela cele mai neînsemnate manifestări până la marile producţii ale genialităţii creatoare, la poeţii, prozatorii şi oratorii din toate timpurile şi ţinuturile, ba încă la oamenii de ştiinţă şi la marii călăuzitori pe meleagurile idealului artistic şi culturii româneşti.

O întâlnim la poetul poporan, care ştie să-şi preamărească eroii, să cânte vrednicia voinicilor, să serbeze reînvierea codrului, pe care îl socoate „casă românească", să triumfe cu pedepsirea lui Ianoş Ungurean:

Vechiul hoţoman
Cu barba sburlită
De rele 'nvechită
Până'n brâu lungită
Cu brâu 'nvelită [1]).

E în acest portret, care contrastează de minune cu acela al lui: Mihu Copilaş

Mândru Păunaş
Păunaş de frunte,
Copilaş de munte [1])

al cărui murg năzdrăvan — când călca:

Piatra scăpăra,
Noaptea lumina,
Noaptea ca ziua [1])

---

[1]) Col. Alecsandri.

cheia de argint a acestui naționalism luminat și cald, care, în Basarabia, lua accente energice:

Muscălește-oiu învăța
Când eu limba mi-oiu tăia,
Când a crește grâu'n tindă
Și-o ajunge spicu'n grindă,
Când a crește grâu'n casă
Și-a ajunge pân'la masă [1])

caracterizând, astfel pe renegat (vorbește o fată):

Când erai Român curat
Sufletul eu ți l-am dat,
Dar, de când'te-au căzăcit
îști ca dracul de urît... [1])

iar în Ardeal dădea naștere acelor înduioșetoare cântece de cătănie în care flăcăii (feciorii) noștri își vărsau tot amarul, plângând și blestemând astfel:

De-ar da Dumnezeu un foc
Să arză Sibiul tot,
Să rămâie numai parii,
Să se 'nțepe generalii,
Generalii și maiorii,
Carii cătănescu ficiorii — [2])

E aceeași stare sufletească, pe care o descoperiră în scrisori stângaciu versificate, pline de mărturisiri sfâșietoare ca aceasta:

Că di-un an și jumătate
Stau, dragă'n străinătate
Și tot port pușcuța'n spate
Și brutacul subsoară,
Cu inima foc și pară...
Că tot cu amar trăesc.
Sărmană străinătate
Știu că-mi ești soră și frate
Plânge dragă și suspină,
Că sunt în țară străină... [3]).

---

[1]) Col. Alecsandri.
[2]) Col. Urban. Iarnick și A. Urseanu.
[3]) De pe front, publicată de F. Demetriade.

Interesant e faptul că — în toate aceste culegeri de înfiripări naive ale sentimentelor celor mai omenești, mai curate și mai adânci — nu preocupă atât ideea că va muri, cât mai ales necazul că sfârșitul îi va veni „în țară străină". Este leit motivul tuturor acestor jelanii naive și încă o dovadă a naționalismului celor mulți.

Dar nu despre poetul poporan vreau să vorbesc, ci mai ales despre scriitorii culți, care — cum era și firesc — dau, todeauna, pe față aceeași căldură patriotică, aceeași ținută demnă de afrimare a naționalului.

Firește că nu-i putem urmări pe toți, în puținul spațiu care ni s'a pus la dispoziție.

Nu putem trece cu vederea însă că scriitorii noștri din toate timpurile și-au mărturisit, în forme alese, nețărmurita lor dragoste de neam.

A făcut-o, cel dintâiu, Coressi, diaconul-tipograf, care, la Brașov, era indignat de faptul că, în timp ce „mai toate limbile au cuvântul lui Dumnezeu, în limba lor" [1]), singuri noi, Românii nu-l avem. Și cu câtă mulțumire sufletească „Io, Vasile-Voievod, cu darul lui Dumnezeu țiitoriu și biruitoriu și domn a toată țara Moldovei" cere cu toată inima „dela domnul Dumnezeu și izbăvitorul nostru Is. Hr.": „dar și milă și pace și opăsenie" pentru „toată semenția românească pretutinderea ce să află pravoslavnici în această limbă" [2]), idee prețioasă pe care o reîntâlnim în închinarea către Domnitorul Șerban Cantacuzino „care la un norod întreg dai cuvântul lui Dumnezeu", punând lumina „în sfeșnică, ca să lumineze celor den casă ai Bisericii noroade: Rumânilor, Moldovenilor și Ungro-Vlahilor" [3]).

Iată câteva mărturisiri de-o sinceritate ingerească în măsură să arunce o lumină frumoasă asupra curatelor sentimente românești care insuflau pe vechii ctitori ai slovei românești — tipografi, mitropoliți, boieri și domnitori.

Și tot atât de bine intenționați în cele ale neamului au fost cronicarii acoperiți de praful uitării, care scriau din aceeași mândrie patriotică. E tocmai cazul cu Gr. Ureche-Vornicul, care a cetit: cărțile și izvoarele și ale noastre și celor străine", numai și numai: „ca să nu se înnece anii cei trecuți... și apoi să nu se poată ști ce au lucrat, să se asemene hierelor și dobitoacelor celor mute și fără minte... [4]). Și cu atât mai mare patriot ni se înfățișează iscusitul său continuator Marele Logofăt Miron Costin, care, pentru prima dată, se încumetă să limpe-

---

1) Din prefața Tetraevanghelului dela 1560—61.

2) Din Cazunis lui Varlaam (1643).

3) Din Biblia dela 1686.

4) Din „Domnii Țării Moldovei și viața lor".

zească, bazat pe bogate şi sdrobitoare izvoade, adunate „toată vieaţa... până la această vârstă (acum şi slăbită)" marea problemă „începutul ţărilor acestora şi al neamului moldovenesc şi muntenesc şi câţi sunt în ţările ungureşti cu acest nume Români, până astăzi", pornind dela convingerea că tot un neam şi odată descălecaţi sunt". Este acelaşi care despre numele de Român afirmă cu toată convingerea că „stă ca un temeiu neclintit, deşi.... ori vremile îndelungate, ori străinii adaugă şi altele; iară cela dela rădăcină nu se mută" [1].

Şi iată cum jeleuşte starea de plâns a Moldovii, de prin anii 1732—5, bunul Ion Neculce, boier de ţară:

„Ajuns-au osândă pe biata Moldovă, că tot le zicea că nu se mai satură de Domn, iar acum, de când au stătut domni streini, le ajunge de nu le vine şi alt amar şi mai cumplit. Numai cum a fi mila lui Dumnezeu, la atâta au rămas. Iar altă putinţă nu mai este, că boierii la poartă nu vor să meargă, că nu-i lasă Domnii...

„Oh, oh! oh, vai, vai de ţară! Ce vremi cumplite au ajuns şi la ce cumpănă au căzut! Doar Dumnezeu de a face milă. Precum au făcut cu Israelitenii, cu Moisei Prorocul, de au despicat Marea Roşie, aşa să facă şi cu tine, săracă ţară. La ce obiceiuri ai agiuns, ca să scapi dintr'aceste obiceiuri spurcate" [2].

Sunt pagini pline de îngrijorare, care ne desvălue un suflet ales de patriot, ca şi cea mai mare parte din bogata şi multilaterala activitate a pribeagului Dimitrie Cantemir, care, în „Hronic" îmbrăţişează, pentru întâia oară, întreg neamul românesc şi „pomeneşte, cu glas tare, în auzul celor umiliţi, mărirea străbunilor eroici, care au oprit în loc pe Turci, i-au bătut, i-au silit să acorde capitulaţii neobişnuite, (N. Iorga)" [3], iar din „Descriptio Moldaviae" face „unul din cele mai preţioase izvoare pentru cunoaşterea vieţii politice şi sociale" a celui ţinut, ca şi „dovadă strălucită a spiritului său larg şi aptitudinilor sale ca om de ştiinţă (S. Puşcariu) [4], „cuprinzând, alături de descrierea fizică şi geografică, tot ce se referă la vieaţa poporului însuşi, o întreagă enciclopedie sub forma... unui studiu" geografic (N. Iorga) [3].

Străbătute de cea mai curată dragoste de neam — aceste opere pornesc dela convingerea romanităţii noastre, tot aşa ca şi „Istoria Ţării Româneşti", în care luminatul stolnic Constantin Cantacuzino afirma satisfăcut — ca patriot şi cercetător —

[1] Din Predoslavie şi Letopiseţ.

[2] Din: Cronică.

[3] Istoria literaturii româneşti.

[4] Istoria literaturii româneşti. Epoca veche.

că: „Noi, Românii, suntem adevăraţi Romani, în credinţă şi în bărbăţie, din care Ulpie i-au aşezat aci... şi apoi şi celălalt tot şiragul împăraţilor de tot i-au ţinut i-au lăsat aşezaţi aici şi dintr'acelora sămânţă să trag, până astăzi, Românii aceştia", care, se grăbeşte să precizeze: „să înţeleg nu numai ceştia de aici, ci şi cei din Ardeal... şi Moldovenii şi toţi câţi şi într'altă parte să află, cu toţi aceştia dintr'o fântână au izvorît şi cură".

Netăgăduit că un întreg capitol ar putea fi închinat martirilor şcoalei ardelene, care şi-au închinat toată existenţa cauzei naţionale. Nu pot uita totuşi, pe Micu, „cel mai umil dintre evangheliştii nouei religiuni". (St. Pop-Papadopol-VI) [1]) care, pornind dela ideia că „urît lucru iaste Românului să nu ştie istoria neamului său", scrie acea „puţintică, dar cu multă osteneală şi priveghere adunată, Istorie a neamului", pentru ca, astfel „lucrurile româneşti" „la tot neamul cunoscute să se facă", cu scopul vădit ca „cei buni să se laude între neamurile neamurilor, iar cei răi şi cei nevrednici să se ruşineze şi să înceapă a lăpăda simţirea cea dobitocească şi a fi oameni romani, adică desăvârşiţi, că mult iaste a fi născut Român"...

Dar neînfrântul Şincai, care:

Ca Dante, ne'nţeles pribeag, prin sate,
Purtându-şi ...trudit de cale,
Gigantica sa operă, în speţe,
Intreg trecutul naţiunii sale
Un alt intern, mai crunt, mai plin de jale [2]).

Căci toate'n el erau adevărate!
de câtă adâncire a naţionalului a dat dovadă, el, care arunca o lumină atât de vie în limpezimea întregului trecut românesc, iar ca patriot scria:

„Vai neamului românesc şi iarăşi vai!! carele, uitându-şi viţa şi sămânţa, geme subt jugul altor neamuri, nu numai pentru altă ceva, ci numai pentru neînvăţătura, nedragostea între sine şi nepriceperea sa şi vicleşugul neamurilor celor străine care cu frumoase pretesturi... înşală pre beţii Români, de-i stăpâneşte şi în ziua de azi" [3]).

fără să se sfiească a preciza pe cei mai periculoşi dintre duşmani: „Ungurii cei vestiţi în toată lumea" cari „de atunci au început a merge ca racul înapoi, de când s'au despărţit de Români" [3]).

Nu mai insist asupra naţionalismului lui Petru Maior care, şi ca predicator, a contribuit la întărirea conştiinţei naţionale

---

[1]) Carte de Limba română, cl. VI.
[2]) Sonet, de St. O. Iosif, (Poezii).
[3]) In Cronica Românilor şi a mai multor neamuri.

din Ardeal şi mă opresc la unul din cei mai vijelioşi însufleţitori ai iubirii de neam, la acel Simeon Bărnuţiu, care, pe câmpia Libertăţii, în faţa a 40.000 de Români din toate timpurile, definea astfel naţionalitatea: [1])

„Ce este apa pentru peşti, aerul pentru sburătoare şi pentru toate vieţuitoarele; ce este lumina pentru vedere, soarele pentru creşterea plantelor, vorba pentru cugetare, aceea e naţionalitatea pentru oricare popor; într'însa ne-am născut, ea este mama noastră;de suntem bărbaţi, ea ne-a crescut; de suntem liberi într'însa ne mişcăm; de suntem vii, într'însa viem; de suntem supăraţi, ea ne alină durerea cu cântecele naţionale şi prin ea vorbim astăzi cu părinţii noştri care au trăit înainte de mii de ani. Naţionalitatea e îndemnul cel mai putinte spre lucrare, spre fericirea genului omenesc...

„Naţionalitatea este libertatea noastră cea din urmă şi limanul salutei noastre viitoare".

şi iluminat încheie astfel:

„Aşa este, fiilor! Nu ne-am ungurit, nu ne-am rusit, nu ne-am nemţit, ci ne-am luptat ca Români, pentru pământul şi numele nostru, ca să vi-l lăsăm vouă, împreună cu limba noastră cea dulce ca cerul, sub care s'a născut; nu vă nemţiţi, nu vă rusiţi, nu vă unguriţi nici voi; rămâneţi credincioşi numelui şi limbii voastre; apăraţi-vă ca fraţii! cu puteri unite, în pace şi în rezbel..." [1]).

E de mirat oare că accente atât de pline de energie au isbutit să facă, din iluminatul cuvântător, adevăratul apostol al naţionalismului românesc şi că aici, în aceste pagini pline de căldură patriotică, se găseşte izvorul nesecat — din care au sorbit toţi marii noştri îndrumători, fântâna vrăjită, din care aproape 100 de ani — stropi întăritori au ostoit setea de ideal a atâtor generaţii de scriitori?

Şi alături de el de-Dumnezeu-alesul Andrei Mureşanu, modestul funcţionăraş braşovean, căruia i-a fost dat să eternizeze în versuri lapidare, dragostea popoarelor pentru „vieaţa'n libertate":

Acum, ori niciodată, să arătăm în lume
Că 'n aste mâini mai curge un sânge de Roman
Şi că 'n anoastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Induioşetoare este — de sigur — acea „mamă văduvită dela Mihai cel Mare", care

---

[1]) Din discursul de pe Câmpia Libertăţii.

Pretinde dela fii-şi astăzi ajutor,
blestemând
cu lacrimi în ochi pe fiecare
Ce'n ora de pericol s'ar face vânzător —
şi turburător blestemul:
De fulgere să piară, de trăsnet şi pucioasă,
Oricare s'ar retrage din gloriosul loc,
Când Patria-a sa mamă, cu inima duioasă,
Va cere ca să trecem prin sabie şi foc.

Nu pot trece cu vedere nici finalul înălţător:

Murim mai bine'n luptă, cu gloria deplină
Decât să fim sclavi iarăşi în vechiu-ne pământ!

Şi din aceeaşi pleiadă de fericiţi innoitori face parte acel Gheorghe Lazăr, care, spre a ajunge la biruinţa limbii româneşti, a avut de luptat cu greutăţi, de înfrânt piedici, pe care numai cea mai arzătoare dragoste de neam era în măsură să le învingă. In puţinul pe care ni l-a lăsat scris cu un bun simţ linguistic demn de admirat, pentru acele timpuri de turburare filologică, el se plânge de „mărcini", pe care i-a găsit „într'acest ales şi de Dumnezeu binecuvântat pământ românesc Aceştia erau — pe de o parte — Grecii, cari ştiuseră a se lingări pe lângă Români, da pe de alta, ai noştri, „cu totul predaţi în limba grecească", încât „mai vârtos zic *Chirie eleison* decât *Doamne milueşte*... ba şi năravurile Fanarioţilor s'au făcut de obşte ca o datorie a le urma...", iar „năravurile româneşti încet, încet s'au părăsit".

Se dă pe faţă indignarea patriotului luminat, care nu-şi poate închipui cum aceşti strănepoţi ai Românilor „al căror neam, era oarecând, cel mai măreţ al lumii... cel mai înţelept... cel mai iscusit, înfrumuseţat întru ştiinţe, cel mai mare în suflet patrioticesc" [1]).

„Unii nu se ruşinează a împiedeca sporul şi înfrumuseţarea fericirii noastre", iar alţii „sub aripele străinilor crescuţi... se ruşinează a vorbi româneşte, ba ce e mai mult, defaimă limba românească".

Este indignarea învăţatului naţionalist care, plecat de sub stăpânirea ungurească, se vede complet dezamăgit în acest pământ „blagoslovit de Dumnezeu" şi, în acelaşi spirit patriotic, este scrisă acea „De toată cinstea vrednică tinerime", care începe astfel:

„Deci, dară... iată o epohie nouă, o întâmplare strălucitoare, un glas dulce, părintesc dă chiamă supt pavăza schiptrului domnesc, după care, de mult, oftară inimile dumneavoas

[1]) In prefaţa „Povăţuitorului".

tră, vă strigă, părinteşte vă îmbrăţişează! Veniţi toţi de toate părţile şi de toată starea, veniţi la izvorul tămăduirii! la muzeul înfloririi!".

Dar — în curând — lucurile se vor schimba şi în Principate. Chiar Lazăr a găsit preţios ajutor la câţiva dintre boieri, printre care trebue să fi fost şi acei Văcăreşti, începătorii poeziei româneşti — şi în deosebi: Ienăchiţă, autorul cunoscutului „Testament":

Urmaşilor mei Văcăreşti
Las vouă moştenire
Creşterea limbii româneşti
Şi-'n patriei cinstire.

şi Iancu — acela care va fi întâmpinat pe Tudor Vladimirescu cu cunoscutul „cântec româneesc":

Hai, Române! căci e vreme,
De când ţara ta tot geme,
Suferind, ruşini şi groaze
Subt cuplirea multor haze
Hai, voinice, te arată,
Că tot eşti ce-ai fost, odată!

iar în „La Milcov" striga entuziasmat:

„despărţit ori depărtat frate-i tot frate
Tot el, în „Marşul românesc" cânta:

Slava strămoşilor vestiţi

cu prilejul reînfiinţării miliţiei naţionale, iar în „La Pravila ţării", spre cumplita dezamăgire a Domnitorului, ca un adevărat profet, cânta idealul naţional:

Ah! de-ar putea-ne dobândi
Şi câte-avem pierdute!
Atunci ce duhuri n'ar gândi,
Ce guri ar mai fi mute?
Atuncea şi-acest Corb sărman
Iar Acvilă s'ar face;
Şi-orice Român ar fi Roman
Mare'n războiu şi pace!

Se dă pe faţă conştiinţa luminată a unui mare patriot alimentat de ideile generoase ale timpului, acela care a rămas „un suflet oţelit până la sfârşitul vieţii", refuzând să iscălească Regulamentul Organic" şi „luând cuvântul împotriva prezidării Adunării de către un consul străin, când datina era s'o prezideze mitropolitul ţării (M. D.)". Este — prin urmare — un

interesant conformism, o deplină armonie între scrisul și actele publice ale acestor scriitori, pentru care naționalismul nu era o simplă doctrină convenabilă, dar mai de grabă răsfrângerea în forme stilistice dibuitoare a unui adevărat fel de a fi. Iată de ce Iancu Văcărescu n'a putut rămâne indiferent în fața prefacerilor sociale, de ce a pus umărul cu tot entuziasmul la tot ce putea înzestra patria, promova cultura și literatura românească. De aici marele lui rol la înființarea școalei dela Sfântul Sava și tot de-aici bogata sa contribuțiune la nașterea literaturii naționale. E în acest conformism dovada unei conștiințe superioare care nu le îngăduia cea mai mică abatere din calea unui patriotism pe care ei îl înțelegeau așa, și numai așa.

Contribuțiunea lor, — în această direcțiune — este în strânsă legătură cu uriașa lor autoritate, care ar fi fost suficientă să-i scutească de atâtea intervenții aducătoare de neplăceri. Iată de ce adevărata istorie politică nu poate uita imensa contribuțiune, pe care au adus-o scriitorii la înfăptuirea marilor deziderate naționale, chiar când își dădeau seama că munca lor era zădărnicită de toată adversitatea unei societăți în prefacere, când își vedeau sforțările anihilate sau privite cu neîncredere. Ei erau deplini conștienți că se găsesc pe linia tradiției românești și nu așteptau nici laude, nici recompense naționale, nici măcar... să culeagă roadele unei activități luminate. Își dădeau mereu seama că dreptatea e cu ei, aveau credința fanaticului și viziunea iluminatului și — deși — puțin însemnați prin nesigura lor contribuțiune literară, acești scriitori trebuesc socotiți adevărații ctitori ai sufletului românesc, pionierii conștiinței naționale și făurarii scrisului indigen. Drumul lor era socotit până la cele mai mici amănunte. Credeau în sfințenia cărții cu evlavia unui Miron Costin care numește „scrisoarea": „iscusită oglindă minții omenești" și găsește „că nu este alta și mai frumoasă și mai de folos în toată vieața omului zăbavă decât cetitul cărților". Citeau cu pasiune și nu-și îngăduiau luxul acestei lipse de seriozități care caracterizează atât de bine pe foarte mulți dintre scriitorii de azi. Scriau puțin, fără înflorituri, fără acel rafinament, de care nu ne putem trage azi — sufletul — dar erau călăuziți de steaua neamului — și a spus-o atât de bine marele Eminescu — **credeau în scrisul lor.**

Iată de ce spusa lor — gândită de minți și scoasă din inimi mari și tinere — era sfântă și frumoasă.

Sinceritatea și idealismul lor neprecupețit lasă în umbră tot acel arsenal de muncitori practice pe care acești învățăcei în ale scrisului nu aveau putința să le folosească. Să nu se uite

însă un lucru: ei puneau patria mai presus de orice. Lor li se adresa Eminescu în „Epigonii":

Voi, pierduţi în gânduri sfinte, convorbeaţi cu idealuri
şi încă:
Voi urmaţi cu repejune cugetările regine
Când plutind pe aripi sfinte, printre stelele senine,
Pe-a lor urme luminoase voi asemenea mergeţi,

scoţând în adevărata lumină, subliind în aleasă formă pretică, sfinţenia neprihănită a acestor incorigibili idealişti.

Iată de ce — astăzi — hotărîndu-mă să-i evoc în aceste pagini destinate tineretului — care trebue să fie, în primul rând patriot, n'am putut face altfel, nu mi s'a părut mai nimerit s'o fac decât oferind câteva frânturi din ceea ce a format temelia idealismului lor, să-i demasc pe ei „entuziaştii, visătorii", să-i aduc în amintirea unei posterităţi, care, atâta vreme, cât nu va şti să urmeze pilda marilor înaintaşi, nu se va face vrednică de ei.

Este unul din scopurile acestei cercetări care, dacă, pentru unii nu va aduce decât prea puţin, pentru toţi trebue să fie înviorătoare. Şi nimic nu-i în măsură să ne învioreze mai mult decât rechemarea unui trecut, peste care apele s'au limpezit, resentimentele au amuţit, patimile s'au potolit.

Iată de ce nu pot încheia decât cu această invitaţie: Uitaţi-vă în trecut, cercetaţi produsul sufletesc, uneori greoiu, al marilor făuritori de energie naţională, priviţi cu toată atenţiunea în această carte curată a iubirii de patrie, apropiaţi-vă cu sfiiciune de şcoala vieţii şi scrisului lor şi veţi avea — fără îndoială, întocmai ca Eminescu impresia unei adevărate lumi extrapământeşti, unei transplantări în inima basmului — acolo unde (după câte ştiţi) domnesc şi progresează numai seninătatea, credinţa în ideal şi pietatea. Incântaţi veţi zice, atunci, ca şi el:

Când privesc zilele de-aur a scripturilor române,
Mă cufund ca într'o lume de visări dulci şi senine,
Şi în jur parcă-mi colindă dulci şi mândre primăveri
Sau văd nopţi ce'ntind deasupră-mi oceanele de stele,
Zile cu trei sori în frunte, verzi dumbrăvi cu filmele
Cu izvoare-ale gândirii şi cu râuri de cântări.

şi veţi recunoaşte cu mine că acest trecut vijelios, în care *scrisul era gând bun în slujba neamului, iar fapta era pecetluirea scrisului, este izvorul acelei mai curate şi mai complete iubiri de patrie.*

PAUL PAPADOPOL

„TINERIMEA ARTISTICĂ“

Societatea „Tinerimea Artistică" a luat ființă în urma însuflețitei inițiative a unui grup de tineri artiști, pictori și sculptori încă de pe când se aflau la studii în străinătate, cu gândul, mai ales, de a porni o serioasă regenerare estetică în Țară cu lozinca „buni artiști, buni camarazi".

Constituirea acestei societăți a fost primită de public ca un eveniment cultural, ca un început de renaștere a artelor plastice românești, iar, Principesa de Coroană de atunci și în urmă regretata Regină Maria — și ea o mare artistă — înțelegând rostul și însemnătatea acestei mișcări a primit cu multă bucurie ca să ocrotească societatea, luând totodată o parte efectivă la toate expozițiile cu lucrări proprii de artă, așa că în decurs de 38 ani consecutivi o vedem nelipsind dela nicio expoziție a „Tinerimii Artistice".

Zicem în decurs de 38 ani consecutivi, deoarece și în acest al 38-lea an de existență al societății, comitetul organizator a găsit cu cale ca actuala expoziție să fie închinată — ca un omagiu — regretatei Inalte protectoare, expunându-i-se patru din frumoasele și delicatele Sale panouri cu flori în aquarele.

* * *

Prima manifestare colectivă a societății datează din 9 Martie 1902, când a avut loc în „Sala Exarcu" din palatul Ateneului Român.

In această primă expoziție au fost expuse numai lucrări datorite membrilor fondatori: Kimon Loghi, Ip. Strâmbulescu-Strâmbu, Gh. Pătrașcu, Șt. Popescu, Șt. Luchian, A. G. Verona, N. Vermont, C. Artachino, N. Grant și sculptorii O. Spaethe, Fr. Ștork și D. Mirea.

Dela această dată începe seria neîntreruptă a expozițiilor anuale ale Tinerimii; membrii fondatori căutând cu timpul ca să

primească în sânul lor şi alţi artişti din ţară, cu o singură condiţie ca lucrările lor să fie selecţionate de un juriu compus din sânul societăţii.

Cu procedarea largă şi generoasă şi cu un spirit lipsit de exclusivism şi de castă şi cu caracterul democratic şi camaraderesc care a predominat dela început în sânul „Tinerimii Artistice" s'a ajuns ca astăzi numărul membrilor societari să fie mai mult decât împătrit şi de sigur că dacă societatea ar fi avut dela început un local propriu cu săli îndestulătoare pentru expoziţii, numărul membrilor ar fi fost şi mai mare, iar influenţa asupra desvoltării artelor româneşti ar fi fost cu mult mai remarcabil.

Dar închegarea societăţii „Tinerimea-Artistică" nu se mărginea numai la organizări de expoziţii locale, ci la acelea de a reprezenta demn ţara noastră la expoziţii în străinătate, cum a fost participarea la expoziţia internaţională din Atena în 1903 şi la acea din München din 1906; deasemenea, şi la atragerea artiştilor străini la expoziţiile din Bucureşti, cum a fost cazul cu pictorul francez Henri Martin în 1911 dela care putem vedea un frumos exemplu în „muzeu Simu" şi Fr. Brangwyn -- pictor englez — care expusese din frumoasele sale aquaforte în 1912.

Toate aceste manifestări formau o parte principală din programul ce şi-l propusese „Tinerimea-Artistică", pentru educarea publicului, familiarizându-l cu aspectele unei arte adevărate şi sănătoase, iar prezenţa inaugurală a Suveranilor dedeau un fast şi o semnificaţie deosebită manifestărilor „Tinerimii Artistice".

*
* *

De data aceasta, expoziţia „Tinerimii Artistice" a avut loc în luna Aprilie în sălile „Dalles", expunând din lucrările lor un număr de peste 50 artişti, pictori şi sculptori.

Nota caracteristică a lozincei cu care a plecat la drum societatea, au păstrat-o parte din membrii ei fondatori, care, expun lucrările lor, precum şi parte din cei asociaţi din ale căror lucrări se vede — în primul rând — curentul impresionismului, curent pornit din Franţa, care, pe când cei 12 membri fondatori plecaseră la drum, devenise o manieră predominantă în arta europeană.

Sunt de remarcat lucrările: lui *Kimon Loghi,* prin bogăţia coloritului şi influenţa maestrului său preferat Bocklin în ceea ce priveşte alegerea motivelor; ale lui *Artachino,* în care predomină ca de obiceiu vigoarea desenului; ale lui *Grant* finul aquarelist; ale lui *A. G. Verona* pe care-l putem intitula cu drept

cuvânt marele maestru dela care acei care se bucură — poate prea de vreme — de numele de membrii societari, ar avea foarte multe de învăţat, fie din sfaturile sale, fie din studiul lucrărilor ce expune, *Mützner*, subtilul colorist şi abilul tehnician. *Schweitzer-Cumpănă*, inspirat întotdeanua din vieaţa ţăranului nostru, ne aduce lucrări de o adevărată sensibilitate impresionistă.

Trecând la cei mai noi să pomenesc pe *Bălţatu* un abil colorist şi tehnician, *Gr. Manea*, în maniera căruia se mai observă încă influenţa şcoalei muncheneze şi *Vlădescu* căruia trebue să-i arăt părerea de rău de a fi constatat în actualele d-sale lucrări lipsa unei perspective aeriene şi opacitatea tonurilor din umbră. Lucrările d-sale mai vechi erau mult mai transparente şi cu o tranziţie mai armonioasă între tonurile din umbră şi lumină. D-l *Burada Severo* face parte tot dintre noii membri societari; lucrările d-sale ne amintesc — în special portretul d-nei — de şcoala ce a primit dela maestrul său G. D. Mirea. *D-l Isachie*. se remarcă prin portretele sale, — în special al Reginei Maria — unde observăm o factură largă, stăpân pe desen şi multă abilitate în întrebuinţarea pastei coloristice.... D-l Isachie este unul dintre primii serioşi ai societăţii. D-l *N. Mantu*, un serios desenator şi un abil colorist, face parte tot din prima pleiadă a membrilor societăţii. Din lucrările sale reiese încă influenţa şcoalei muncheneze şi în special a atelierului pictorului animalist Zügel.

Calităţi frumoase, promiţătoare şi demne de relevat se găsesc în lucrările d-nei *Dudu Alexandrescu*, care în momentul de faţă are şi o foarte interesantă expoziţie în sala Dalles, unde, se observă că-i place să atace toate genurile, evidenţându-se influenţa foarte fericită — în ceea ce priveşte tehnica şi armonia — a pictorului francez Renoir.

In sculptură apare ca de obiceiu maistorul *O. Spaethe*, cu un prea frumos portret în bust al Mareşalului Averescu, iar *Călinescu* ne reprezintă o „mască în bronz" şi câteva capete în marmoră, din care se remarcă frumoasele sale calităţi şi în ceea ce priveşte tehnica, precum şi influenţa adevăratei epoci clasice elene.

Din lucrările d-lui Călinescu reiese impresia că sunt foarte mult gândite şi în realizarea lor este condus de un sentiment poetic.

„Şi de data aceasta putem afirma că „Tinerimea Artistică", este cea mai serioasă organizaţie artistică dela noi şi că de fiecare dată dă probă de o valoare care stă la înfăptuirea idealului nostru estetic".

Bucureşti, 11 Mai 1939.

EDUARD N. SAULESCU

SUFLETUL ROMÂNULUI ARDELEAN

In Transilvania, față de asupririle din partea Ungurilor, care urmăreau desființarea Românilor prin cele mai crude mijloace, au luat ființă la îndemnul marilor conducători spirituali, Andrei Mureşanu şi Andrei Baron de Şaguna, aşa zisele „Reuniuni", adică Societăți de meseriaşi, comercianți, industriaşi, etc., formate exclusiv din Români şi conduse de intelectualii români: preoți, avocați, învățători.

Cea mai veche reuniune datează din 1836, deci de peste o sută de ani, luând ființă în Braşov, de unde apoi au început a se întinde în tot Ardealul şi Banatul.

Scopul acestor Reuniuni era păstrarea elementului etnic românesc, cu limba, tradiția, obiceiurile, credința şi vieața sa, până la realizarea marei uniri.

Mijloacele erau: Casa (Casina) românească, înzestrată cu bibliotecă, sală de lectură, coruri, serbări, conferințe şi adunările tuturor Românilor, indiferent de ocupația ce o aveau, la această „Casină" unde, prin îndemnuri şi discuții, se întărea comunitatea românească.

Meritul acestor Reuniuni, care înglobau şi pe intelectualii români, este mare, istoric, în menținerea naționalității şi a îndrumării muncitorilor români.

După Unirea Românilor, aceste Reuniuni au luat caracterul de bresle curat româneşti, luptând pentru punerea meseriaşilor, industriaşilor, comercianților şi muncitorilor români la locul ce-l merită, de prim rang, în noul Stat național, căutând astfel a ține în inferioritate pe minoritari şi în special pe acei străini — evrei — care-i subminează prin toate mijloacele posibile.

Pentru ca aceste Reuniuni să aibă o putere cât mai mare şi să poată lupta în mod unitar, din anul 1933 s'au constituit în aşa zisa „Centrala Reuniunilor", cu sediul în Cluj, cu următorul program de activitate:

a) Stăruință în vederea legiferării şi aplicarea rațională şi efectivă a primatului muncii româneşti şi desființarea cartelurilor;

b) Inzetrarea cu unelte a meseriaşilor de limba şi legea românească;

c) Afirmarea clasei de mijloc, de limba şi legea românească;

d) Educația şi formarea meseriaşilor de origine etnică românească întru întărirea unității naționale, strângerea clasei de mijloc de limba şi legea românească în jurul M. S. Regelui şi a Dinastiei şi întărirea în credința bisericilor noastre naționale. (Sunt uniți şi ortodocşi).

Centrala Reuniunilor numără până în prezent 67 de reu-

niuni, de pe întregul întins al Ardealului, Banatului și parte din Bucovina.

In ziua de 16 Oct. 1938, a avut loc la Turda adunarea generală a Centralei Reuniunilor, sub prezidenția Ex. Sale, Domnul Rezident Regal Dănilă Pap.

Au luat parte delegații dela aproape toate reuniunile.

Această adunare generală, la care au luat parte câteva mii de Români neaoși, a luat caracterul unei adevărate manifestațiuni naționale pentru M. S. Regele Carol II și pentru promovarea intereselor naționale.

Am văzut în acest colț de țară, voința de fier a unui popor, care nu știe să dea înapoi dela drepturile lui veșnice pe acest pământ. Erau Românii ardeleni adunați în jurul chipului de bronz al marelui memorandist din 1894, Ioan Rațiu, ca astfel prin amintirea și reactualizarea în inima lor a martirilor Neamului, să capete noi forțe, noi îndemnuri și orizonturi între înveșnicirea stăpânirii și trăirii noastre pe locurile care din veci au fost ale noastre.

Ingenunchiați apoi în fața mormântului marelui Mihai, primul unificator de țară, sufletul tuturor s'a contopit în totalitatea națională, ce a căpătat tărie de granit.

Urmașul tribunului, Dr. Augustin Rațiu, a știut să ridice mulțimea aceasta de Români pe culmile sănătoase ale Neamului: credință, muncă, devotament în slujba Patriei și tărie de granit în jurul Tronului.

N. VLADULESCU.

CHESTIONAR MITOLOGIC

O lucrare, care, după chestionarul lui O. Densușianu (1895), al Ministerului Cultelor și Instrucțiunii (1898), al Institutului de Etnografie din Cluj (1933) și al revistei „Șezătoarea", se adresează culegătorilor de folklor și tuturor iubitorilor de legende, practici și mituri romînești, cu rugămintea de a le comunica, în forma particulară a regiunei, autorului, ce și-a propus să completeze documentarea în vederea alcătuirei unei mitologii romînești.

Chestionarul este muncit, dovadă, numărul considerabil de întrebări — şi tocmai aici vedem neajunsul pentru cei „anchetaţi" la sate, care se vor găsi dezorientaţi de atîtea formulări. La acest început de muncă, putea să lipsească erorile ortografice şi de punctuaţie, printr'o corectură atentă.

Procurarea „Chestionarului mitologic" al d-lui Romulus Vulcănescu trezeşte atâtea sugestii, că el se recomandă dela sine oricărui cercetător de literatură şi sociologie populară.

(A. P.).

ION PETROVCI ÎN STRĂINĂTATE

Un portret şi o conturare a personalităţii d-lui Ion Petrovici am încercat altundeva cu prilejul împlinirii a cincizeci de ani de profesorat la catedra de logică şi istorie a filosofiei moderne dela Universitatea din Iaşi. De atunci, mereu s'au adăogat noi titluri de mândrie actualului vicepreşedinte al Academiei Române, titluri care au constituit şi o glorie naţională, pe care, de asemenea, noi am căutat să le înregistrăm în paginile acestei reviste.

Pe lângă confirmarea de conferenţiar al Sorbonei, de Membru al Academiei din Munchen — ca să pomenim numai pe cele din urmă — de curând, Universitatea din Alger l-a invitat pe filosoful român să ţină câteva conferinţe la acea înaltă instituţie de cultură. Astfel, în primăvara acestui an, în cursul lui Martie, d-l prof. Ion Petrovici a ţinut trei prelegeri. Prima: *Raporturile dintre Psihologie şi Teoria Cunoaşterii*; a doua: *Filosofia lui Alfred Fouillée* şi a treia: *Filosofia lui Emile Boutroux*.

De felul cum s'au adeverit încă odată însuşirile eminentului nostru gânditor şi cum d-sa a ştiut să se înfăţişeze ca exponent al culturii şi mândriei noastre naţionale, ne stau mărturie revistele şi ziarele locale din care am spicuit câteva fragmente şi din care ne îngăduim şi noi a reproduce aici spre a ne împărtăşi şi de această dată legitima bucurie:

„Ion Petrovici, celebrul filosof, va vorbi în curând la Sala Gsell".

Mai departe, în aceeaşi gazetă:

„Facultatea de Litere din Alger are marele noroc de a primi pentru câteva zile vizita unuia dintre cei mai mari maeştri ai filosofiei contemporare: profesorul român Ion Petrovici".

(La Dépêche Algérienne. 6. III. 1939).

„D-l Gernet, decanul Facultății de Litere, a prezentat auditorului, în persoana d-lui Ion Petrovici, unul dintre cei mai de vază filosofi ai Europei Contenporane".

(L'Écho D'Alger. 19. III. 1939).

Este un adevărat triumf acela pe care l-a repurtat Sâmbăta trecută prima conferință a d-lui Ion Petrovici asupra celor două mari tipuri ale Filosofie iFranceze Contimporane. Sala Gsell a primit cu o simpatie manifestă pe marele filosof prieten al Franței... A fost o prelegere magistrală în care pregătirea temeinică a profesorului s'a întovărășit de minune cu arta academicianului. Climatul spiritual al Franței din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, înalta figură a lui Alfred Fouillée, temele principale ale doctrinei sale, temeiurile gloriei și uitării sale provizorii, aprecierea principalilor săi emuli și urmași, toate au fost amintite cu precizie sau sugestie cu cea mai mare îndemânare, într'a franțuzească, pe cât de savuroasă pe atât de elegantă, spre cea mai mare plăcere a unui auditor atât de dificil".

(La Dépêche Algérienne. 21. III. 1939).

Numai aceste câteva rânduri și le credem suficiente spre a ne încredința de felul cum filosoful român s'a prezentat în fața selectului auditoriu dela Universitatea din Alger.

D-l profesor Ion Ptrovici a făcut încă odată în plus să ne simțim mândri că suntem români.

AMINTIRI DELA „JUNIMEA"

In primăvara anului 1927, direcțiunea *„Convorbirilor Literare"*, a luat frumoasa inițiativă de a sărbători șasezeci de ani dela înființarea cunoscutei reviste — semicentenarul ne putând fi sărbătorit din pricina sângerosului războiu din 1917. — La festivitatea de care amintim și care a avut loc la *Fundația Carol I*, am văzut pentru prima (și ultima) oară pe Iacob C. Negruzii. Am avut atunci o adâncă impresie. Nu știu de ce, dar socoteam că „secretarul perpetuu" al *Junimii* trebuia să fie dispărut de mult dintre cei vii; așa ne explicăm de ce, când l-am văzut la tribuna, aulei pe bătrânul octogenar, am avut impresia că dânsul este un proaspăt venit de pe „tărâmul celălalt", că odată cu dânsul ni

se înfăţişează ochilor toată perioada eroică a Junimii, începând cu Mihai Eminescu... Scofâlcit, uscat şi încovoiat de vreme, Iacob Negruzzi mai păstra, totuşi, multă vioiciune în glas, vorbea curgător şi chiar cu vervă. Am putut trăi astfel mai viu cele câteva „amintiri din Junimea", pe care le publicase fragmentar în *Convorbiri Literare* şi, în volum compact, în editura *Vieţei Româneşti* (1921).

Reeditând această ediţie apărută cu optsprezece ani în urmă, *Cartea Românească* face un serviciu incontestabil memorealisticei literelor româneşti istoriei noastre literare, şi, mai ales, cititorului, în genere — cartea de care pomenim fiind de mult epuizată. — Acelaşi lucru îl spunem şi pentru cele două volume de amintiri ale lui G. Panu, ca şi pentru volumaşul lui Ion Slavici, epuizate şi ele tot pe atât de mult aşteptate.

Dacă rândurile de faţă le-am început printr'o amintire proprie şi dacă am raportat o carte la autorul ei, explicaţia este faptul că, atât din impresie personală, cât şi din cele ştiute până acum, Iacob Negruzzi a posedat un mijloc al exprimării verbale, superior exprimării scrise. Nu voim, prin aceasta, să micşorăm calităţile *Amintirilor din „Junimea"*, dar voim să subliniem faptul din punct de vedere beletristic: sunt unele întâmplări trăite în cadrul *Junimii*, care prin întorsătura şi ancedoticul lor, sub pana unui mare stilist, ar fi putut ajunge perle ale genului. Comparaţia ne duce la *Amintirile* lui G. Panu şi mai ales, la *Viaţa lui Eminescu*, datorită d-lui Cezar Petrescu, care va da în curând la lumină un volum de amintiri dela *Junimea* — însă romanţate.

Referindu-ne la partea documentară, alăturea de Ion Slavici. *Amintirile* lui Iacob Negruzzi prezintă o importanţă incontestabilă şi istoricul literar ca şi simplul doritor al cunoaşterii *Junimii*, nu se vor putea lipsi de această carte.

„MEDICINA ŞI FARMACIA ÎN TRECUTUL ROMÂNESC“

Aşa se intitulează lucrarea d-lui dr. Pompei Gh. Samarian, venerabilul medic primar din Călăraşi. O lucrare cu adevărat monumentală — nu prin prezentarea ei în trei volume compacte, de proporţii impunătoare — cât prin interesul pe care-l suscită, şi prin munca uriaşe pe care o presupune autorul întru realizarea acestei opere de aproape două mii de pagini mari.

Cunoscut şi apreciat prin mai multe lucrări de specialitate, ca şi de medicină socială, d-l dr. Pompei Samarian şi-a legat, timp de îndelungi ani, vieaţa şi realizarea unui nepreţuit aport pe care avea să-l aducă patrimoniului culturii româneşti. Poate că ni-

meni altul mai mult decât acest bătrân intelectual nu era mai îndreptățit, mai potrivit la o asemenea întreprindere. Adânc iubitor și priceput întru cercetarea vechilor hrisoave, bun cunoscător al alfabetului cirilic în cele mai încâlcite semne ale lui, emerit doctor în cunoștințele medicinei științifice și empirice sunt titlurile care se adaugă imediat sub numele d-sale, pe cartea de vizită, pe care cunoștința noastră despre acestea le țese. Când mai punem spiritul de observație, răbdarea și pasiunea de care a fost însuflețit în toată această strădanie de benedictin putem înțelege și mai bine cum d-l dr. Samarian a reușit să ducă la bun sfârșit o operă de proporțiile și însemnătatea celeia de care ne ocupăm.

La prima privire, s'ar putea crede că *Medicina și Farmacia în Trecutul Românesc* este o lucare — incontestabil — de un mare interes, dar pentru un cerc foarte restrâns. Firește, dacă am privi-o numai din punct de vedere medical și farmaceutic — în ceea ce privește istoricul acestor științe practice. Dar când răsfoim paginile acestea de reînviere a trecutului încă cu aproape șase secole în urmă, ne dăm seama că avem deaface cu un întreg tezaur documentar de religie, etnografie, psihologie poporană, folclor, magie, filologie, istorie propriu zisă, datine și obiceiuri și câte altele.

Toate acestea la un loc sunt sintetizate în cele aproape două mii de pagini, pentru ca astfel să fie redat într'un mod măestrit chestiunile de prim plan privitoare la trecutul Medicinei si Farmaciei, în cadrul neamului nostru. Ințelegem atunci de ce d-l prof. Nicolae Iorga, care prefațează lucrarea de care ne ocupăm scrie cu atâta convingere:

„Nu se poate o strângere de material mai îngrijită decât aceea pe care o dă autorul în aceste pagini.

Ele au însă și un alt folos. Intr'însele, pe lângă medicii din țară și de peste hotare, culeși cu atâta grijă și dragoste, este și însăși înfățișarea medicinei de odinioară și în ce privește concepția și subt raportul metodelor și tratamentului.

In total, e una din cele mai bune lucrări de istorie pe care le-am avut înainte în ultimii ani și ea arată cât de mult inteligența, răbdarea, bunul simț și, mai ales, o covârșitoare iubire pot înlocui migăloasa pregătire în seminariile universitare care uneori scapă inima, fără care nu se poate face nimic bun și trainic".

Câtă cheltuială de timp, energie și bani! O vieață întreagă aproape, zi de zi, prin biblioteca Academiei Române, prin Arhivele Statului, etc., scormonind și ștergând colbul de pe hrisoave și cronici, de pe atunci uitate de oameni și vreme, descurcând nu numai încâlcitul alfabet cirilic, din care a scos cu șlefuire slova cea plină de sevă și robustete a străbunilor noștri, dar

chiar lucrări în limbi neoslavone, neolatine, greacă, germană, etc.:

„Cu imense sacrificii de timp şi bani, după aproape două decenii de studii şi cercetări migăloase prin Arhivele Statului, Academia Română şi prin multe alte biblioteci, am reuşit să adun toate documentele cunoscute, frânturile de documente, citaţii, de multe ori simple cuvinte cu caracter medical sau numai în legătură cu medicina, răspândite prin cărţi, pravile, cronici, hrisoave sau prin dosarele trecutului, am reuşit să adun toate ştirile despre vracii, bărbierii, hirurgii, moaşele empirice şi doctorii vremilor trecute. Şi, aşezând cap la cap, în ordine cronologică toate aceste ştiri, am reuşit să torc un fir continuu, cu care se deapănă minunat de frumos tot mersul evolutiv al medicinei româneşti în cursul veacurilor trecute, până la anul 1834. In acest chip am reuşit să dovedesc că şi la noi a existat o *medicină a trecutului românesc*, cu nimic mai prejos de medicina Apusului civilizat; şi am reuşit să dovedesc că şi din acest punct de vedere Românii n'au fost codaşi, din contră: au mers totdeauna în ritmul vremii, pe picior de egalitate cu popoarele Apusului şi că de multe ori chiar în materie de prevenire şi combaterea contagiunilor, Românii s'au dovedit superiori Apusenilor".

Autorului unei asemenea opere fireşte că nu i se poate găsi uşor un semn de recunoştinţă, cu atât mai mult cu cât dânsul este de o modestie cu adevărat anocronică pentru zilele noastre. Trăind retras într'un colţ de ţară, chiar după ce a dat la iveală considerabilul rod al neobositei şi îndelungatei sale munci, a înţeles să nu facă în jurul său nici cea mai mică vâlvă.

SUBSTRATUL PATOLOGIC AL ARTEI MODERNE

Cu acest titlu, d-l dr. I. Popescu-Sibiu a ţinut zilele trecute o documentată şi sugestivă conferinţă. Pentru importanţa problemei, ca şi pentru adevărul arătat în cadrul acestui subiect, vom căuta să redăm cât mai fidel cele arătate şi susţinute de către tânărul şi emeritul nostru psihiatru.

Inainte de a face expunerea rezultatelor la care a ajuns, prin studiile, cercetările ce le-a întreprins conferenţiarul, de mai mulţi ani în domeniul literaturii şi artei moderne urmărind evoluţia proceselor patologice ce au condiţionat după războiu sursele acestor creaţii spirituale, d-sa schiţează atmosfera socială contemporană ce a favorizat şi cultivat asemenea elaborări creatoare.

D-l dr. Popescu-Sibiu demonstrează cu multă competenţă ca medic psihiatru şi psiholog, că ansamblul condiţiilor de vieaţă, fie în manifestările ei reactive, fie în cele creatoare de valori spirituale a căror totalitate formează cultura şi civilizaţia, evoluează în sensul unor adânci desaxări ce a depăşit psihofiziologicul, cuprinzând însăşi vieaţa socială. In multe ţări spiritualitatea este încă subminată de consecinţele morale ale războiului, mai ales în acele în sânul cărora libertatea individuală a conducătorilor şi a conduşilor nu mai respectă nici cadrele biomorale ale raporturilor dintre indivizi.

Condiţiile de irosire, de surmenaj, de exploatare, au fost impuse cu brutatiltate încât în urma acestei libertăţi neîngăduite indivizii a uajuns să lupte nu atât cu greutăţile muncii, cât cu obţinerea celor mai elementare condiţii de vieaţă necesare desfăşurării de muncă.

In asemenea mediu al modernei şi dominatei degradări psihologice, morale, în care viciul a devenit lege de existenţă, de unde criza morală, iar, aci, cea economică, era firesc să sufere aceeaşi deformaţie şi energiile creatoare ale omenirii: criza cărţii, criza culturii.

Aceste stigmate au ajuns astfel să caracterizeze şi Arta Modernă, invalată de produsele unei adevărate „Scatologii Estetice".

D-l dr. Popescu-Sibiu arată că între structura sufletească, puterea de creaţie şi mediul social al artistului simt legături strânse ce în zadar vor să le conteste moderniştii interesaţi. In pofida acestora, artistul adevărat departe de a fi un inconştient ce creează, *trebue să aibă şi o conştiinţă a misiunii lui de vizionar*. Ori sub pretextul libertăţii necesare elanului creator, s'au ivit o puzderie de psihopaţi şi şarlatani ce au exploatat arta în numele acestui principiu al libertăţii artistice susţinut de cel al libertăţii sociale anarhice a comunismului.

In primul rând, d-l dr. Popescu-Sibiu angajează problemele extetice privind mecanismul inspiraţiei, a sentimentului estetic finalitatea artei şi psihologia creatorului. D-sa citează concepţiile afectiviste şi ştiinţifice ce vor să lămurească mecanismul emoţiei extetice. Fie că este vorba de sensualismul, de intuţionismul sau misticismul estetic, de vitalismul estetic, de teoria simpatiei sau de intelectualistă evoluţionistă — din toate aceste concepţii asupra frumosului, reese importanţa factorilor sufleteşti şi biologici în elaborarea şi contemplarea estetică.

Demoniacul şi „muza" n'ar fi după concepţia psihanalitică, decât rezultatul unei supra-activităţi a inconştientului, determinată de un conflict, o stare de nevroză. Acest substrat sufletesc ar contribui la ivirea genului, dar şi la elaborările „neproduc-

tive" delirante, onirice, primitive și infantile. Aceste vecinătăți le vom găsi evidente în arta modernă.

După ce schițează rolul determinărilor filizologice (endocrinismul, substratul nervos, etc.), în dinamismul psihic creator— d-l dr. Popescu-Sibiu insistă asupra funcțiunilor creației estetice, trecând apoi la expunerea împrejurărilor istorice, sociale ce au dus la apariția curentelor de anarhie literară și estetică a secolului XX-lea.

Conferențiarul pleacă dela marele conflict ce s'a ivit în secolul trecut între curentul clasic și romantism, de unde s'au deschis — cu concursul curentelor sociale din acea vreme — căile realismului, naturalismului și ale idealismului din a două jumătate a Sec. XIX. Sub influența curentului libertății democratice se produce și în artă o tendință de spulberare a oricărei constrângeri a elanului creator deschizându-se calea impresionismului ale cărui excese sterile au dus la numeroase varietăți de anarhie artistică modernă. Totul este impresia ce o are artistul pentru obiectivarea ei estetică: poate sacrifica tehnica, armonia chromatică și lineară, perspectivele desenului. Expresionismul susține importanța esenței impresiilor artistului. Intronarea simbolurilor subiective„ prin exagerări susținute de simbolism, au deschis calea psihopaților, nechemaților, care se făceau „neînțeleși" erijându-se avant-gardiștii artei de mâine". Primitivismul decadent a fost și mai accentuat prin cubism simnetaneism, suprarealism, etc.; astfel au apărut pretinse opere de inspirație patologică, monstruoasă, dementă, vulgară, infantilă și sălbatică.

D-l dr. Popescu-Sibiu exemplifică, cele expuse prin numeroase proecțiuni din aceste produse haluncinante, bizare și puerile când nu sunt sălbatice.

Sunt proectate astfel lucrările mai semnificative ale lui *Van Gogh, Gauguin, Picasso, Chirico, Gromaire, Derain, Modigliani Matissie, Pascyn, Utrillo, Kokoscha, Csontany, Coubine,*

Conerențiarul evidențiază *Stilul patalogic, schizofrenic al Chagall, Grosz, etc.* Precum și din cele expuse la Berlin, la Expoziția „Artei degenerate".

Conferențiarul evidențiază *Stilul patalogic, schizofrenic al artei moderne* ceea ce oglindește desechilibrul adânc al spiritualității de azi. *Arta modernă exprimă o revoluție anarhică, bolnavă, iar nu una creatoare cum pretinde a fi.* Susținută de maximum, reacțiunea germană, în contra acestei arte degenerate este pe deplin justificată cu atât mai mult cu cât este vorba de o consolidare a întregii spiritualități fărâmate. Este vorba de înlăturarea stigmatelor ce au înjosit și renegat însă și arta, la ceea ce a contribuit inadmisibil, mecanismul și arta neagră.

D-l dr. Popescu-Sibiu susține în încheiere că trebue să luăm aceeași atiutdine ce s'a luat în contra pornografiei literare ce înjo-

sise şi trivializase scrisul devenit mijloc de trai şi de corupţie. *In locul „simbolismului" să aşezăm gustul artistic isvorît din bunul simţ şi din o serioasă cultură artistică. Numai prin o asemenea atitudine vor fi încurajate adevăratele valori creatoare de opere adevărate, ceea ce este foarte necesar pentru consolidarea spiritualităţii noastre pe linia demnităţii ce duce la afirmarea şi rezistenţa noastră în sânul culturii contemporane.*

THESIS

Desigur că nu spunem nicio noutate, când afirmăm că, unirea politică a tuturor Românilor fiind făcută, ne-a rămas să o înfăptuim pe cea sufletească. Numai decât, după marele act al *unirii* oficialitatea s'a arătat conştientă de acest fapt; dar dacă a depus toate sforţările decât era nevoie şi în ce măsură a realizat ceea ce anunţase cu voce tare, nu este locul să stăruim aici. Bucuroşi suntem că demagogia politică a încetat şi că găsindu-ne sub auspiciile unor destine mai bune, nădejdile noastre sunt mai îndreptăţite. Aşa fiind, din acest punct de vedere, iniţiativa particulară n'a încetat o clipă de a fi prezentă la această datorie morală şi alăturea de marile societăţi culturale: *Liga Culturală* a d-lui prof. N. Iorga, *Astra* transilvană etc., s'au născut şi au militat întru urmărirea aceluiaşi ideal alte asociaţii mai mici, dar destul de vii şi meritoase, prin activitatea lor. Printre acestea din urmă, în loc de frunte, se cuvine să amintim şi gruparea intelectuală *Thesis* dela Sibiu.

Despre această harnică asociaţie am mai avut prilejul să amintim altundeva, cu prilejul apariţiei primului său buletin, ca şi cu prilejul apariţiei celui de al doilea.

Buletinul de faţă, cel de al treilea, ne prilejuieşte aceleaşi plăcute comentarii şi ne face să constatăm cu bucurie că părerile noastre asupra fiinţării acestei grupări se adeveresc şi se verifică într'un chip cu totul nedesminţit.

Pentru cei cari nu cunoscu mai îndeaproape factorii care au determinat gruparea *Thesis* ca şi rostul existenţei şi înfăptuirile ei, dăm mai jos câteva rânduri din cuvântul înainte *(O experienţă spirituală în provincie)* semnat de conducătorul asociaţiei, eminentul şi harnicul profesor şi publicist Al. Dima:

„S'au împlinit de curând şase ani de când — la 22 Noemvrie 1932 — o seamă de cărturari locali s'au întrunit pentru prima dată şi s'au constituit într'o grupare intelectuală căreia

i s'a dat numele de „Thesis" ca o consfinţire a gândului ce ne însufleţea pe toţi: o închinare devotată ideii — „Tezei" — înfăţişată în mod liber în discuţii adesea contradictorii, dar cu respectul demnităţii intelectuale. Trăim aşa dar de şase ani o experinţă spirituală din cele mai interesante pentru faptul mai ales că am urmărit aci cu o stăruinţă ce nu s'a desminţit o clipă, în pofida adversităţilor şi rezistenţelor de tot felul, realizarea unui mediu de înaltă cultură într'un oraş de provincie, în ale cărui glorioase tradiţii au încercat şi puterile noastre a se încadra. O astfel de iniţiativă merită fără îndoială a fi mai de aproape cunoscută atât prin secerişul faptelor ce s'au adunat dealungul vremii, cât şi prin intenţiile ce au voit în jurul lor şi pe care — din păcate — împrejurările nu le-au sprijinit totdeauna. Ne îngăduim dar a poposi în marginea activităţii noastre fără a urmări fireşte vreun ţel laudativ, ci numai spre a comenta fapte cari s'au produs neîndoelnic.

Adevăratul sentiment din care a isvorît iniţiativa aceasta mi-se pare a fi fost unul negativ, oarecum reacţionar. Desprinşi abia de pe băncile universităţii sau şcolilor speciale, din atmosfera academică a ştiinţei şi preocupărilor spirituale de tot felul, ne-am văzut dintr'odată svârliţi într'o lume cu alte obiective, cu altă mentalitate, ameninţată de acea crudă profesionalizare care duce la mecanizare şi automatism. Mirajul ideii era atât de puternic, pasiunea pentru creaţiile spiritului atât de aprinsă, teama de naufragiu atât de vie, încât nevoia salvării s'a impus dela sine spontan, apărând la mai mulţi dintr'odată, fără vreo înţelegere intelectuală prealabilă. Când în Noembrie 1932, gruparea s'a constituit, ea cristaliza sentimente şi gânduri cari o anticipaseră cu mult. Poziţia ei ideologică s'a lămurit mai târziu formulând teoretic sentimentul de care am pomenit, sub semnul a ceea ce ne-a plăcut a numi *„localismul creator"*. Obiectivele lui de mai multe ori expuse în articole, studii şi conferinţe publice[1]), se reduc la următorul mănunchiu de idei: crearea în oraşul nostru a unui mediu prielnic difuzării marilor valori culturale, întreţinerea unui viu interes în jurul creaţiilor spirituale, cultivarea năzuinţelor creatoare ale tinerelor talente locale, studiul realităţii sociale înconjurătoare.

Mijloacele acţiunii noastre au fost felurite dela şedinţe la cari au participat numai membrii şi până la şezători publice cari au trezit totdeauna un deosebit şi viu interes, dela mici articole şi studii apărute în gazete şi reviste, şi până la cărţile editate de

---

[1]) Apărut în întregime în „Familia", (Martie—Aprilie 1935), în parte în „Blajul", (Aprilie 1935), studiul despre Regionalismul creator a fost reprodus în „Revista Fundaţiilor Regale" şi discutat în „Vremea", de Mircea Eliade, (5 August 1935) şi „Adevărul Literar" de G. Călinescu. Ideile lui au cunoscut apoi difuzarea în două conferinţe publice: una la Cluj, alta la Blaj.

grupare. Contactul permanent cu valorile spirituale ale vremii l-am realizat cu prilejul şezătorilor noastre intime în care comunicări, din toate domeniile literaturii, ştiinţei şi filosofiei se întâlneau cu lecturi ale scriitorilor grupării:poezie, proză, eseuri recensii critice. O mărturie amănunţită a roadelor de acest fel, am adunat în cele două buletine ale noastre apărute pe anii 1932—1933 şi 1933—1935 cari s'au bucurat din partea presei şi revistelor de o primire mişcătoare pentru noi".

Conferinţele ţinute între timp la Sibiu, ca şi în alte părţi ale Transilvaniei, diferitele cărţi şi colaborări la reviste ale membrilor grupării, adeveresc şi mai mult spusele d-lui Al. Dima.

Buletinul de faţă, pe dealtă parte, este mărturia cea mai vie Articolelor d-lor dr. I. Popescu-Sibiu, Al. Dima, N. Balca, M. Nanu, L. Pop, ca şi poezia şi proza beletristică a d-lor M. Alexiu, G. Cifarelli, Horia Petra-Petrescu, I. Săndulescu reţin toată atenţia cititorului.

DIONISIE PETROVAN

RECENZII

CĂRŢI

G. POPA-LISSEANU: *IZVOARELE ISTORIEI ROMÂNILOR*, (Vol. XII şi XIII-XIV). Bucureşti, 1938, „Bucovina", I. E. Torouţiu.

Cunoscutul profesor şi publicist, d-l G. Popa-Lisseanu, a ţinut să-şi încoroneze bogata şi preţioasa sa activitate de până acum, cu o nouă operă de *longue haleine*, de un netăgăduit folos pentru ştiinţa noastră istorică, operă care reclamă, pe lângă o istovitoare muncă, dar şi o vastă cultură de specialitate, o deosebită intuiţie a fenomenului istoric, un ascuţit spirit critic, o atenţie în continuă pândă şi încordare.

Editarea în original şi în traducere românească a principalelor izvoare ale istoriei Românilor este un fapt cultural care se cere subliniat şi îl subliniem cu atât mai mult, cu cât asupra lui s'a trecut cu o uşurinţă, pentru noi, inexplicabilă.

După editarea şi traducerile izvoarelor ungureşti, d-sa ne-a dat acum de curând, în colecţia mai sus amintită: *„Izvoarele istoriei Românilor"*, toate pasagiile de cronici vechi privind pe misterioşii locuitori ai ţării noastre, *Brodnicii* (vol. XII), precum şi cronicile privitoare la Goţi şi legăturile lor cu pământul românesc şi anume cronica lui *Ammian Marcellin* şi *Jordanes* (vol. XIII—XIV).

In interesanta introducere a primului volum, despre Brodnici, d-l Popa Lisseanu lansează o ipoteză nouă, după care numele de Brodnici n'ar fi decât traducerea în limba slavă a numelui de *Pruteni*, adică de locuitori ai regiunii Prut. Ipoteza d-sale, deşi argumentează cu ingeniozitate, nu ni se pare însă plauzibilă, dat fiind că Brodnicii, fapt de altfel remarcat şi de d-sa, sunt întâlniţi în regiuni foarte variate, mult depărtate de râul Prut.

Explicaţia care derivă numele de Brodnici dela brod-vad şi asupra căreia s'a oprit majoritatea istoricilor noştri, rămâne, deocamdată, singura acceptabilă. Podarii de pe valea Mureşului, cari trec la locuitorii de pe un mal la celălalt mal al râului, poartă şi astăzi numele de *brudani* sau *brodnici*, ceea ce ar veni să întărească vechea explicaţie, de locuitor dela vaduri sau de luntraşi de râuri.

In vol. XIII şi XIV ni se dau textele latine precum şi traducerea cronicelor lui Ammian Marcellin şi Jordanes, pline de preţioase informaţii asupra pământului românesc şi a locuitorilor lui de pe acea vreme.

Introduceri luminoase, trimiteri numeroase şi comentarii judicioase fac dovada priceperii şi conştiinciozităţii d-lui Popa Lisseanu, iar traducerile închegate într'o limbă curată şi într'un stil curgător, fac din aceste volume, ca şi din cele apărute anterior de altfel, o lectură într'adevăr folositoare nu numai specialistului istoric „dar instructivă şi recreativă chiar şi pentru un simplu cetitor".

Gândul bun şi opera trudnică pe care cu atâta perseverenţă şi competenţă o înfăptueşte eruditul nostru latinist, merită toate elogiile şi toată recunoştinţa noastră.

MIHAIL DEMETRESCU

MIHAIL SEBASTIAN: *CORESPONDENŢA LUI MARCEL PROUST* (Ed. Fundaţia pentru literatură şi artă „Regele Carol II", 1939).

Răsunetul operei lui Marcel Proust este departe de a se fi pierdut în vârtejul timpului care s'a arătat nemilos cu renumele lui Anatole France sau cu acela de mult defunct al lui Paul Bourget.

Dăinuirea interesului — ba chiar creşterea lui pentru Proust e firească de vreme ce transcendenţa realităţii psihologice din scrisul proustian nu se poate rezolvi pe un plan logic, adică definitiv, ci îşi păstrează, cu cât e privită mai în adânc şi mai stăruitor, colţurile de taină, ca viaţa însăşi.

Publicarea treptată a vastei corespondenţe a lui Proust a contribuit în bună parte la lămurirea atâtor necunoscute pe care le cuprinde opera sa, ca şi la stabilirea relaţiilor între viaţa autorului şi procesul de creaţie artistică-lucru esenţial la un roman autobiografic.

Cartea d-lui Mihail Sebastian despre corespondenţa lui Marcel Proust urmăreşte tocmai acest paralelism între om şi operă, între împrejurările vieţii lui concrete şi întruchipările funcţiunii lui artistice, între oamenii pe care i-a apropiat în exis-

tenţa lui sbuciumată şi tipurile create. Dar acest paralelism are el însuşi un scop, singurul valabil în critică: surprinderea procesului de creaţie sau interpretarea unor aspecte ale operei scriitorului francez prin cunoaşterea anumitor contingenţe ale vieţii lui, aşa cum reies din confruntarea scrisorilor adresate prietenilor sau cunoştinţelor întâmplătoare, cu opera.

Un asemenea studiu duce firesc la definirea psihologiei lui Proust, în ipostaza de artist. Lucrarea d-lui Sebastian este pătrunzătoare şi plină de interes cu deosebire în această privinţă.

Cutreerat mereu de spaima morţii şi osândit de boală să trăiască în încăperi hermetice, Proust explora o viaţă interioară pe multiple planuri şi pe zone suprapuse pentru a se aduna din trecutul îndepărtat până la actualitate într'o operă care se revarsă peste limitele proiectelor, amplificate, ele însele, în decursul elaborării ei.

Omul care a strigat de multe ori „Je hais les correspondances". a fost nevoit, în singurătatea lui, să trimită şi să primească mii de epistole lungi, care îl storceau de vlagă. Dar omul acesta s'a spovedit cu măsură şi a dat dovadă de o intimitate sgârcită şi, nu odată, convenţională sau deadreptul nesinceră, deşi fără ipocrizii. Aproape fiecare corespondent al său este „singura persoană" căreia i se destăinueşte, care îi este apropiată sau care îl farmecă.

Această risipă de reverenţe sau de elogii trădează drama omului singur şi înfrânt care simte nevoia să se agaţe de cineva, de orice.

Dar dincolo de aceste mărunte nesincerităţi mondene şi de nesuferite deprinderi ale unui snobism de suprafaţă, corespondenţa lui aducea atâtea patetice confesiuni ca, de pildă, marea dragoste pentru mama sa şi permanenta frică de moarte care l-a chinuit din prima lui tinereţe până în ultima zi a vieţii, obsedat de gândul că nu-şi va putea încheia opera.

Scrisorile lui Proust au spulberat şi credinţa multor critici că „À la recherche du tepms perdu" şi „Le temps retrouvé" sunt o operă fără compoziţie arhitectonică, scrisă la voia întâmplării şi a inspiraţiei de moment. In realitate, toată opera proustiană, cum arată luminos d-l Mihail Sebastian, a fost temeinic precugetată şi calculată, respectând însă în desfăşurarea ei ritmul ascuns al mecanismului vieţii aevea trăite.

Este apoi remarcabilă constatarea d-sale sprijinită pe câteva dovezi sobre dar perfect concludente, că personagiile romanului nu sunt zugrăvite aidoma după chipul fiinţelor reale, pe care le-a cunoscut autorul francez. Toate „cheile" care s'au imaginat pentru recunoaşterea persoanelor reale în tipurile din „*À la recherche du temps perdu*" au fost deci falşe sau numai pe jumătate adevărate. Ca orice mare creator de oameni Proust a combinat trăsăturii psihologice ale mai multor persoane reale, a-

dăugându-le altele ale sale sau pur și simplu imaginate, pentru a întruchipa un tip. De aci atâtea mici scandaluri ale celor presupuși vizați sau zugrăviți de romancier și atâtea confuzii ale descoperitorilor de „chei".

Din contribuția d-lui Sebastian la cunoașterea lui Proust, se desprinde și o altă față a dramei pe care acesta a trăit-o din plin: vicisitudinile acțiunii de publicare și lansare a operei. Umilințe, abilități mizere, indignări amare și un întreg sistem de tertipuri pentru reclamă n'au cruțat demnitatea genialului snob în raporturile lui cu editorii și recenzenții publicațiilor periodice.

Comentariul d-lui Sebastian la corespondența lui Proust pe lângă un material informativ de preț pentru cei care cunosc opera „A la recherche du temps perdu", înseamnă o interpretare a ei sumară dar lucidă și pătrunsă de seriozitatea și hărnicia exegetului competent și pios. Cartea, gândită limpede, este armonios stilizată, ceea ce înseamnă pentru cititor o delectare intelectuală deplină.

M. D. IOANID

N. F. COSTENCO: *ORE:* poeme (Ed. „Tiparul Moldovenesc". Chișinău, 1939).

Poezia este fără îndoială genul cel mai dificil de realizat, atunci — bine înțeles — când este vorba să creezi artă, nu simplă versificare. Și totuși poezia este singura, care tentează primii pași ai scriitorilor.

Cartea d-lui N. F. Costenco, *Ore*, aduce frământarea unui suflet iubitor de vieață, care simte în el „o umedă verdeață și setea de a fugi prin iarba aspră și rece cu picioarele desculțe". Tristețea, degeaba îi dă târcoale, ea nu poate să-l doboare.

Temele, deși banale, prind contur și se realizează atunci când autorul nu caută cu orice preț noutatea.

Cele patru părți ale volumului: *Ore, Charmion, Pământul natal, Stihuri* constituesc încercarea lăudabilă a unui scriitor basarabean care, deși cu oarecari influențe, aduce totuși o frumoasă contribuție literaturii române. Mai ales ciclul de poezii din *Pământ natal* vibrează de o delicată simțire și de o bărbătească expresie:

„Sunt plămădit din carnea ta și duh,
Ce în strămoși s'a svârcolit ostatic,
Vreau codrii tăi și bălțile cu stuh,
Vreau stepa ta — să rătăcesc, sălbatec"
(Pământ natal).

Basarabia, pământul său natal, odihnă și elan, pământ mă-

nos pe dealurile căruia sburdă căiuşoare ca lumina de pâraie, şi'n inima căruia sunt împlântate turlele bisericelor ca o veşnică chemare spre cer, sau strigătul de dincolo de mormânt a veacurilor înlănţuite, ce-l leagănă în ei ţăranii, ca împlinirea unui vis, trăeşte rând pe rând în *Pământ natal, La Răzăşie, Hâncu, In sat la noi, Rustică, Bugeac, Mitologie Basarabeană.*

In celelalte cicluri sunt exprimate unele adevăruri crude, pe care le-am dori să le ştim departe de autor ca unul ce va răsbate prin toate căile încâlcite ale vieţii, spre culmile artei şi ale biruinţii.

Deşi cu oarecari scăderi, volumul „*Ore*" este un pas în plus în cariera spinoasă a autorului şi o contribuţie frumoasă a Basarabiei, în literatura românească.

C. PAPASTATOPOL

BEIRNE LAY: *AM VISAT ARIPI.* (Bibl. „Energia" a Fund. Regele Carol II).

Este o traducere din limba engleză, executată în chip destul de conştiincios de Wendy Muston. O operă, am putea spune, curioasă. Acest caracter îl întâmpinăm din prima pagină, când citim „Cuvântul înainte" al autorului. „Cartea de faţă — spune el — *nu este pentru zburători.* Iar întâmplările povestite în paginile ce urmează, le pot părea banale. Este o carte pentru cei ce nu au zburat şi cari o repetă". De fapt, *Am visat aripi* poate fi interesantă şi pentru aviatorii de meserie, nu numai pentru profani. Aici, întradevăr, ni se arată peripeţiile unui tânăr american care, asistând la o reprezentaţie de cinema, organizată special spre a da privitorilor cât mai puternic senzaţiile zborului, e cuprins de un entuziasm fără margini pentru această nobilă îndeletnicire şi se hotărăşte să se facă şi el aviator. După nenumărate probe şi concursuri reuşeşte a fi admis în şcoala militară de aviaţie unde îşi începe ucenicia. In această parte a cărţii cititorul găseşte o sumă de amănunte nu numai interesante dar de-a dreptul senzaţionale. Astfel, vedem că în ultra democratica Americă (în speţă: Statele-Unite) vieaţa de cazarmă, chiar într'o şcoală militară şi încă într'o şcoală *din cele subţiri* cum este cea de aviaţie, este *foarte cazonă.* Te-ai crede nu în ţara tuturor libertăţilor, în statul *cel mai democratic* din lume, unde cetăţeanul trăieşte ca în Arcadia ferice a fabulei (de asta doar lupul voia să emigreze în Arcadia), nici chiar în România, ci într'o Germanie militaristă, atâta e de mare distanţa între instructori şi elevi, atât de numeroase şi aspre obligaţiile inferiorilor faţă de superiori, dar, mai ales, atât de insuportabile rigorile serviciului. Aceasta e prima constatare, după

cum vedem cu totul neaşteptată, cel puţin pentru noi, Europenii sau măcar pentru acea parte dintre Europeni, cari nu cunosc America din opere şi cărţi serioase, ci numai din auzite şi îndeosebi din spusele unor capete fanteziste, înflăcărate de perspectiva unei îmbogăţiri mari şi repezi, posibilă — după credinţa lor — numai peste Ocean. A doua constatare e însă mai surprinzătoare: *accidentele se ţin lanţ* în aviaţia americană, rând pe rând aviatorii cad din aier şi rămân ori morţi, ori schilozi. Foarte rari scapă cu zile. Numai în 2 luni 11 ofiţeri îşi pierd vieaţa: în ziua de 16 Februarie 1934 au loc 3 accidente mortale, la 22 Februarie încă unul, la 9 Martie nu mai puţin de 5, apoi la 13 Martie, la 23 Martie. Insuşi autorul — după abia 3 ani de serviciu — sufere şi el aceeaşi soartă. Avionul de bombardament, cu care făcea exerciţii într'o zi friguroasă de Ianuarie şi pe care se mai aflau 2 ajutoare, un sergent şi un caporal, se defectează la aripioarele din stânga în timpul zborului. A coborî cu aparatul în această stare, înseamnă să se expună la o moarte sigură, fiindcă la atingerea cu pământul s'ar fi prefăcut în bucăţele, împreună cu piloţii. Ofiţerul dă ordin deci celor 2 ajutoare să sară din avion cu umbrela de salvare, iar după dânşii se aruncă el însuşi în gol, dela o înălţime de 1.500 de metri. Umbrela funcţionează bine, dar aviatorul, cu toate calculele făcute, cu toate măsurile de prevedere luate, cade în valurile fluviului Potomac, de unde este pescuit cu multă trudă, aproape mort de frig. După acest accident *cariera aviatorului se încheie*. Nu ne spune însă, dacă acest sfârşit era obligatoriu, adică înscris în regulamentul armei respective, sau a fost o renunţare voluntară. Iată câteva din ultimele rânduri ale cărţii:

„Trec pe lângă sentinela dela poartă, fără să fiu salutat. sunt îmbrăcat civil şi nu mai am însemnul aviaţiei pe automobil. Pentru cea din urmă dată trec peste pod. Uniforma mea de aviator e împachetată în naftalină, colo în cutia dela spate, iar eu *mă întorc la vieaţa de civil*, după un an de şcoală militară şi doi ani de serviciu activ, ca aviator militar. *Sunt trist*".

Cititorul, când a terminat cartea, îşi pune debunăseamă o întrebare. E cu neputinţă, să nu-şi pună această întrebare: *Cui se datoresc* aceste nenumărate accidente în aviaţia americană? Maşinei, sau omului? Statele-Unite au doar o technică dintre cele mai înaintate, nicăieri civilizaţia matricolă, reprezentată prin aparate şi instalaţii de tot felul, n'a ajuns la un grad de dezvoltare ca aici, nici într'o ţară din lume nu se găsesc, proporţional, atâtea automobile şi avioane ca în marea republică de peste Ocean. Atunci omul, care pune în mişcare şi conduce toate aceste maşinării, este de *calitate inferioară?* Simţurile lui sunt, poate, mai tocite, nervii mai obosiţi decât aiurea din pricina *vieţii prea agitate* din marile oraşe de acolo, cu alergătura

lor nebună, cu zgomotul acela infernal, cu haosul babilonic, la care a dus prea marea aglomerație în centrele urbane? Bănueala aceasta ți se strecoară imediat în suflet, dacă te uiți la unele *date statistice* relative la populația din Statele-Unite: este țara care dă *procentul cel mai mare* de bolnavi de inimă (2‰), de nervi, de cancer, de apoplexie. Se poate, prin urmare, ca mașina să fie bună, dar omul să nu fie la înălțimea mașinei. In orice caz, problema aceasta rămâne deschisă, iar viitorul apropiat e chemat să o dezlege, într'un senz, sau într'altul.

Luată în total, cartea *„Am visat aripi"* e destul de slabă. Autorul nu are darul stilului, ca mai toți Americanii dealtfel. Printre cele 250 de pagini ale ei nu găsești măcar una singură, care să cuprindă o descriere cu adevărat emoționantă, care să facă sufletul cititorului să vibreze. Desigur, și limba e de vină: engleza e prea abstractă, *fără sintaxă*, aproape algebrică. Mijloc de exprimare a unor negustori, reci și calculați, nu a unor sentimentali, cari colcăie de pasiune. Chiar cei mai mari scriitori ai Angliei, cari *au încercat* să-și creeze un stil, ca Oscar Wilde, încă au trebuit să rămână la notația aceasta lipsită de armonia sunetului și de pitorescul sintaxei.

Cât privește scopul, urmărit poate de Bibl. Fund. Regale, de a crea printre tineret un curent pentru aviație (de asta a apărut ne închipuim, în colecția *Energia)*, credem că *„Am visat aripi"* merge mai degrabă împotriva lui; cititorul acestei cărți rămâne cu impresia netedă, că *orice* avion e menit mai curând sau mai târziu, să cadă și prin urmare aviatorul se consacră unei cariere, destinată *din capul locului* la o soartă tragică; ori o moarte prea timpurie, ori schilodenia. Suntem, desigur, fără nicio rezervă pentru deviza exprimată atât de lapidar deunăzi de d-l general Paul Teodorescu, ministru nostru al aerului și marinei: *să trăim primejdios*. Da, dar să nu murim inutil. Aceasta însă este concluzia care ni se întipărește fără voe în minte, când am închis cartea lui B. Lay. Și atunci se naște, cred, nevoea unei contra propagande: să se arate, că *fatalitatea* aceasta a aviației americane nu este generală, ci proprie republicei Inkeilor, că avioanele europene (românești, germane, italiene, franceze, etc.) se bucură de o stabilitate mult mai mare și deci aviatorul nu ia moartea în cârcă *la fiece dată*, când se urcă în aparat pentru zbor.

N. P.

SIR JOHN LUBBOCK: *FERICIREA DE A TRAI*, — Trad. de Al. Lascarov-Moldovanu — (Ed. „Cugetarea").

Sunt cărți care nu pot fi citite decât la o anumită vârstă, folosind vârstei în care sunt citite; altele, însă, se pot citi oricând și pot aduce folos totdeauna. In categoria acestora din ur-

mă ne place să socotim și cărțile de autoeducație ale celebrului lord-filozof și naturalist Sir John Lubbock. Paginile acestea minunat scrise au îndrumat adolescența numeroaselor generații, au luminat gândurile negre și zilele de restriște al atâtor oameni, pe cari valurile furtunatice ale vieții i-au frământat în diverse chipuri. Așa ne explicăm cum *The Pleasures of Life* a ajuns în câțiva ani la peste o sută de ediții.

Din opera capitală a acestui distins și adânc cugetător au apărut și în limba românească, încă cu vreo trei-patru decenii în urmă, vreo câteva capitole sub titlul: *Bucuria de a trăi* și *Intrebuințarea Vieții* în traducerea harnicului om de litere Dumitru Stăncescu.

Subt titlul: *Fericirea de a trăi,* editura „Cugetarea" ne oferă acum, în tălmăcirea d-lui Al. Lascarov-Moldovanu, un tom mult mai voluminos, cuprinzând diverse capitole din *The Pleasures of Life,* altele decât acelea cuprinse în tălmăcirea lui Dumitru Stăncescu: *Intrebuințarea Vieții.*

Pentru asemenea opere, desigur d-l Lascarov-Moldovanu a fost cel mai indicat. D-sa este familiarizat cu limbajul pilduitor de predică în care se scriu operele de educare în sensul acelora ale lui Sir John Lubbock. Nu știm dacă d. Lascarov-Moldovanu cunoaște limba engleză sau dacă d-sa a făcut tălmăcirea depe o traducere franceză. Constatăm unele pasagii suprimate — mai ales când — este vorba de aluziile religioase. Autorul fiind protestant și tălmăcitorul ortodox (repetăm, nu știm dacă traducerea e făcută din franțuzește și atunci se interpune o a treia categorie de creștinism: catolicismul), rămâne de văzut întrucât sacrificarea pasagiilor în chestiune este sau nu binevenită.

Oricum, tălmăcirea de față este făcută într'o curată și plastică limbă românească. Ea aduce un important aport literaturii noastre de educație și autoeducație.

Am fi fost foarte bucuroși ca d-l Al. Lascarov-Moldovanu să fi interprins chiar tălmăcirea operei întregi.

ALEXIS CARREL: *OMUL FIINȚA NECUNOSCUTA.* Trad. de Lia Busuioceanu. (Ed. „Cugetarea").

Tânărul filosof român, profesorul Nicolae Balca, într'o conferință ținută la Berlin, în cadrul studențimii de acolo și publicată apoi în românește: *Criza Spirituală Contemporană și Menirea Generației Tinere,* afirma, cu drept cuvânt, că una din pricinile de căpetenie ale acestei crize este aceea a rămânerii omului singur, pe pământ. „Centrul omului antic și al evului mediu era ancorat în metafizic", omul acesta „avea conștiința că el este în dependență de un principiu transcendent, dela care își

ia obârşia. Centrul omului modern este în sine însuşi...". Aceeaşi idee, desvoltată în toată amploarea, pusă faţă în faţă cu urmările exagerărilor ştiinţifismului nefaste pentru om, a fost prezentată în chip magistral, cu câţiva ani mai înainte de către marele fiziolog american d-rul Alexis Carrel.

Omul, fiinţă necunoscută este cartea care cuprinde ideia de care am amintit, apărută concomitent în limbile engleză şi franceză, carte care a cunoscut un succes mondial, constituind, în acelaşi timp, un eveniment pe aceeaşi măsură. In mai puţin de şase luni, s'au vândut sute de mii de exemplare, urmând apoi să fie tradusă în numeroase limbi.

Titlul, destul de puţin sugestiv, nu spunea mare lucru. Ceea ce a atras şi interesat a fost tocmai felul tratării celor propuse de autor şi, mai ales, autoritatea acestuia. Celebrul fiziolog dela New-York — laureat al premiului Nobel — a părăsit, chiar pentru câteva clipe, scumpul său laborator, pentru a face literatură, filosofie.....

Revenim: de sigur, idea nu-i aşa extraordinară şi, mai mult: paternitatea ei merge până la Mântuitorul Isus: „Căci ce va folosi omul, dacă va fi câştigat lumea întreagă, iar sufletul său îl va fi pierdut?". Dar marele savant american are netăguitul şi imensul merit de-a ne fi deschis ochi să ne întoarcem privirile către spusele Propovăduitorului de acum două mii de ani, ca un vrednic exponent al vremilor noastre:

„In ciuda sumelor imense cheltuite pretutindeni pentru educarea copiilor şi a tineretului, nu ne pare ca elita intelectuală să fi devenit mai numeroasă. De sigur, mijlocia e mai instruită, mai lustruită. Se cumpără mai multe reviste şi cărţi decât altădată. Numărul oamenilor, care se interesează de ştiinţă, literatură şi artă s'a mărit. Dar numai formele cele mai josnice ale literaturii şi falsificările ştiinţei şi artei sunt cele care, în general, atrag publicul. Pare că excelentele condiţii igienice în care sunt crescuţi copiii şi grija de care sunt înconjuraţi în şcoli, nu au reuşit totuşi, să ridice nivelul intelectual şi moral... S'ar spune că civilizaţia modernă e incapabilă să producă o elită înzestrată, în acelaşi timp, cu imaginaţie şi curaj... Fiinţele omeneşti n'au crescut în acelaşi timp cu instituţiile isvorîte din creerul lor...".

Lucrurile acestea le declară unul dintre cei mai autorizaţi reprezentanţi ai ştiinţei. Sub imboldul acestor constatări a scris dânsul această preţioasă lucrare, care, spre a putea ajunge la scopul propus, înfăţişează mai întâiu — într'un chip minunat de concentrat — întreaga panoramă a ştiinţei contemporane.

„Numărul imens al datelor pe care le posedăm astăzi asupra omului, constitue un obstacol la întrebuinţarea lor.

Cunoaşterea noastră, pentru a fi de folos, trebue să fie sintetică şi concisă. De aceea autorul acestei cărţi n'a avut inten-

ția să scrie un tratat al cunoașterii de noi înșine. Un asemenea tratat, chiar foarte concis, s'ar compune din mai multe duzini de volume. El a vrut să fie numai o sinteză inteligibilă pentru toți". „Să nu prezinte publicului o formă atenuată sau puerilă a realității". Și mai departe d-rul Carrel continuă cu modestie: „Inainte de a începe această lucrare, autorul și-a dat seama cât e de dificilă și aproape imposibilă. A întreprins-o numai fiindcă cineva trebuia s'o întreprindă. Pentrucă omul nu mai e astăzi în stare să urmeze civilizației pe care ea s'a angajat. Pentrucă pe această cale, el degenerează. Fascinat de frumusețea științelor materiei inerte, el n'a înțeles că trupul și conștiința lui urmează legi mai obscure, dar tot atât de inexorabile ca și cele ale lumii siderale. Și că nu poate să le înfrângă fără pericol. Trebue, deci, să ia cunoștință de relațiile necesare care-l unesc cu lumea cosmică și cu semenii lui. In adevăr, omul e mai presus de toate. Odată cu degenerscența lui, frumusețea civilizației noastre și chiar măreția universului s'ar stinge. Pentru astfel de materie a fost scrisă această carte".

Astfel această carte unică, „se adresează tuturor acelora a căror sarcină zilnică este educația copiilor, formarea sau conducerea individului". „Și, de asemenea, oamenilor care cugetă la misterul corpului nostru, al conștiinței noastre și al universului. Pe scurt, fiecărui bărbat și fiecărei femei. Ea se înfățișează tuturor în simplitatea unei scurte expuneri a ceea ce observație și experiența ne desvăluesc în privința noastră înșine...".

Suntem convinși că cea mai bună definiție i-a dat-o însuși autorul.

Pentru tălmăcitoare, d-na Lia Busuioceanu, nu putem avea decât cuvinte de bine.

M. EMINESCU: *OPERE. Ediție îngrijită de prof. Ion Crețu.* (Ed. „Cultura Românească").

Ne amintim și de această dată spusele lui Thomas Carlyle: „Istoria omenirii nu-i decât istoria oamenilor mari" și „Un popor prețuește atât cât își respectă pe acești exponenți ai săi".

N'am putea spune că suntem un popor care nu-și prețuește oamenii săi mari — dar că prețuirea aceasta, raportată la alte popoare — este mai redusă decât aiurea, e un fapt din care nu putem constitui o vină tipic românească... Posteritatea e cam aceeași mai pretutindeni...

Și, în general, despre sărbătorirea centenarului lui Creangă, de pildă — comemorare făcută anul trecut — nu se poate spune decât cuvinte de bine.

Cu prilejul semicentenarului morții lui Mihai Eminescu,

s'au luat multe şi lăudabile iniţiative. Unele din ele au fost şi realizate.

Aşa, de pildă, amintim, expoziţia organizată în Palatul Cultural din Capitală de către Fundaţiile Regale „Regele Carol II"; ediţiile de poezii-album editate de către Primăria Municipiului Bucureşti; hotărîrea de-a denumi o piaţă principală din Capitală cu numele marelui poet, etc.

La acestea, ca un modest omagiu, d-l profesor Ion Creţu, directorul Liceului „Gheorghe Lazăr" din Bucureşti, ne oferă *Opera* lui Mihai Eminescu, în patru mari volume, care, la un loc, fac aproximativ două mii de pagini.

Sunt în această ediţie, precum ne încredinţează dinainte şi însuşi d-l prof. I. Creţu, peste o mie de pagini ne mai apărute în volum (în ediţii anterioare: Scurtu, Cuza, Păucescu, Morăraşu, etc.).

Respectând slova scrisă a autorului editat, d-l Creţu a păstrat lăudabila atitudine de a nu publica manuscrise „descoperite şi mai ales *scotocite* printre hârtiile rămase în dezordine", cum au făcut unii editori, cu pretenţia de a prezenta critic pe genialul autor al *Luceafărului.*

Neavând pretenţia prezentării unei ediţii critice, d-l prof. Ion Creţu, mărturiseşte în *Prefaţa* primului volum:

„...dacă boala şi moartea nu au îngăduit să avem un *Eminescu ideal,* aşa cum ar fi vrut *el* să se înfăţişeze posterităţii printr'o editare *voită* şi *conştientă* a operei sale, ne vom mulţumi cu *unul* pe care ni l-a dăruit destinul, cu acela înfăţişat de sine însuşi zi cu zi publicului contemporan, în diferitele ziare şi reviste la care a colaborat.

„Potrivit acestui principiu şi convinşi că răspundem unei necesităţi reale, simţită de multă vreme de publicul românesc, ne-am propus, în ediţia de faţă, să tipărim textul *integral* dar şi *autentic* al scrierilor lui Eminescu.

Totuşi — lucru pe care-l recunoaşte şi editorul, mai departe — ediţia de faţă nu poate fi integrală şi cu atât mai puţin definitivă şi critică; ea năzueşte să pregătească mai repede şi mai uşor drumul către aceasta. E firesc să lipsească multe articole din scrierile genialului nostru poet, când chiar în colecţiile Academiei, se găsesc file întregi, sau în parte — rupte. — Raportându-ne la articolul *Slavici-Novele din popor,* însă, atragem atenţia editorului că acesta a fost republicat de însuşi Slavici.

Identificând, nu cu puţină strădanie, scrierile eminesciene — în mare parte nesemnate — apărute, în deosebi, în *Timpul,* d-l prof. Ion Creţu, ne oferă într'adevăr un Eminescu inedit. Volumul al treilea, mai ales, este revelator din acest punct de vedere.

Cele patru volume de *Opere* ale lui Mihail Eminescu ne prezintă nu numai strădania îndelungă și răbdătoare a unui cărturar, dar, totodată și pasiunea dezinteresată, probitatea și respectul de adevăr pe care d-l Crețu le-a adus drept omagiu Luceafărului. poeziei românești cu prilejul semicentenarului de care am amintit la începutul acestor rânduri.

ALEXANDRU MARCU: *FIGURI FEMENINE DIN RENAȘTERE*. (Ed. „Cartea Românească".

Concomitent cu prodigioasa activitate de electic și fin tălmăcitor al celor mai de seamă opere ale literaturii italiene — și amintim dintre acestea *Divina Comedie* a lui Dante, *Decameronul* lui Bocacio, *Vieața lui Isus* a lui Papini etc., — d-l Alexandru Marcu, profesor de limba și literatura italiană, la Facultatea de Litere din București, pe lângă substanțiale conferințe rostite, în deosebi, la microfonul Societății de Radio-difuziune, înzestrează literatura românească originală, aproape în fiecare an, cu deosebite lucrări de critică, de memorealistică și călătorie, cele mai adeseori, tot în legătuă cu spiritul țării noastre surori, Italia.

Ultimul dar, pe care d-sa ni-l face în acest sens este *Figuri Femenine din Renaștere,* carte prezentată și în ceea ce privește tehnica, în condițiuni cu totul atrăgătoare și lăudabile.

După lectura acestei cărți de aproximativ 200 de pagini, prima apreciere care ți se impune asupra ei este — fără exagerare — aceea de-a fi unică, în literatura noastră, prin alcătuirea pe care o are.

După titlu, ca și după tabla de materie, cititorul, înainte de a întreprinde lectura, ar fi ispitit să creadă că d-l Alexandru Marcu, nu face altceva decât portretizare și biografia succintă a trei figuri femenine din Renaștere: *Alessandra, Isotta* și *Parisina.* In realitate, însă, avem de-a-face cu trei monografii, în care eroinele descrise de autor se desprind în chipul cel mai firesc cu putință din ambiția locului și timpului. *Figuri femenine din Renaștere* este, în același timp, o carte de remarcabile însușiri literare, dar de un fond moral plin de sens; de asemenea este o carte de bogate și pilduitoare date istorice, în care documentarea precisă se întâlnește și armonizează sensul politic și social al acelui semnificativ cinquecento. Pentru a învedera cele afirmate mai sus, credem că este de ajuns să amintim cititorului numai capitolul privitor la *Isotta,* raportat la magnifica și furtunoasa figură a lui Sigismondo Malatesta. Mai bine, decât oriunde, d-l Alexandru Marcu a reușit ca în paginile acestea să concentreze tot înțelesul plin de dramatism al

epocei pe care şi-a propus s'o desvolte — eferindu-se la fresca, atât de policromă ce a ilustrat cel de al cincisprezecilea secol italian.

In felul acesta, îndemnul, ca şi folosul lecturii acestei cărţi apare dela sine.

ALEXANDRU MACEDONSKI: *OPERE I. — POEZII* — Ediţie critică cu un studiu introductiv, note şi variante de Tudor Vianu (Ed. Fundaţiei „Regele Carol II").

Sunt câţiva ani de când d-l Eugen Pohonţu a dat la lumină o monografie asupra vieţii lui Alexandru Macedonski. Socoteam această succintă şi, în bună parte, preţioasă lucrare, un început, un semn de atenţie faţă de vinovata tăcere care se aşternuse ca un strat gros de colb peste amintirea marelui poet dispărut.

Lucrarea a trecut aproape nebăgată în seamă, iar praful uitării a continuat să se aştearnă peste numele cântăreţului *Nopţilor.* Ca şi în alte împrejurări, şi de data aceasta, Editura *Fundaţiei pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II"*, a luat iniţiativa unui lăudabil act de restituţie a dreptăţii şi, încredinţând d-lui Tudor Vianu editarea operei complete a lui Alexandru Macedonski, ne-a oferit zilele acestea primul volum — din cele patru — şi anume pe acela de *Poezii.*

Alegerea pe care editura *Fundaţiei „Regele Carol II"* a făcut-o în persoana d-lui Tudor Vianu am găsit-o din cele mai nimerite, fiindcă acest scriitor întruneşte în sine nu numai criticul şi estetul, dar pe unul dintre cei mai apropiaţi şi buni cunoscuţi şi cunoscători al lui Alexandru Macedonski şi ai operei acestuia. Afirmaţia noastrtă se adevereşte îndată ce cititorul parcurge *Introducerea* cu studiul *Vieţii* şi *Personalităţii* marelui poet dispărut.

Numele d-lui Tudor Vianu, fiind de mult impus cititorilor, prin substanţa şi chipul de prezentare a ideilor din nenumăratele studii pe care le semnează, era de sigur o chezăşie netăgăduită. Datele noi, ca şi întreaga documentare, pe care profesorul de Estetică dela Universitatea din Bucureşti le aduce asupra vieţii autorului *Nopţii de Decemvrie,* însă, sunt mai presus de aşteptări: Procedând la aflarea tuturor mijloacelor posibile în întocmirea genealogiei poetului, ca şi asupra tuturor datelor principale în legătură cu viaţa acestuia, d-l Tudor Vianu stabileşte în mod precis originea ca şi toate întâmplările de seamă care au caracterizat sbuciumata existenţă pământească a lui Macedonski, reflectată în bună parte în opera sa. — Capitolul privitor la *Caracterologia* poetului este unul din puţinele exem-

plare de înţelegere critică — în sensul obiectiv al cuvântului — existente în literatura noastră şi singurul, de până acum, privitor la Alexandru Macedonski.

Studiul privitor la *Poezia lui Alexandru Macedonski* nu este mai prejos.

Pentru prima dată, avem o încercare mai serioasă şi de proporţii mai largi, sugestivă şi bogată în perspective. Şi aici faptul îşi găseşte explicaţia în însuşi modul de selecţionare — ca şi în notele şi explicaţiile aferente — care prezidă la întocmirea acestui prin volum în care sunt cuprinse toate poeziile care meritau să figureze într'o operă integrală reprezentând scrisul lui Alexandru Macedonski, în aşa fel ca acesta să poată satisface în chip egal şi îndestulător atât pe cititor, cât şi pe critic şi pe istoricul literar.

ANTONIO BELTRAMELLI: *MUSSOLINI*. Trad. de O. Densuşianu-Fiul. (Ed. „Cugetarea").

Nu spunem nicio noutate, când afirmăm că geniile sunt nişte fenomene miraculoase. Părerea mai mult sau mai puţin „sociologică", în a socoti oameni iexcepţionali nişte produse fireşti ale timpului şi locului, s'a dovedit foarte adesea lipsită de temeiu. Au fost locuri şi timpuri care şi-au chemat oamenii mari şi aceştia n'au mai apărut spune într'o frază plină de sens adâncul cugetător şi „evanghelist modern", Thomas Carlyle.

Ca energie, raportat la poporul italian şi, mai ales, plasat în locul şi timpul în care a apărut, Benito Mussolini este departe de a adeveri concepţia sociologică asupra geniului. Ducele a fost privit — şi cu drept cuvânt — „un miracol de îndată ce a luat în mână frânele conducerii Statului italian. De sigur că el nu va înceta să fie privit astfel şi după trecerea în „lumea de dincolo", când istoria îi va contura mai aproape de precizie locul, aşa cum va fi şi cu un Kemal Ataturk, sau cu un Adolf Hitler.

Prima biografie de proporţii mai mari, încercată asupra lui Benito Mussolini, a fost aceea a scriitoarei şi ziaristei Maria Sarfatti (apărută şi în tălmăcire românească, în editura ziarului *Universul)*. Am văzut în acea lucrare o biografie cinstită, în care străduinţa unor înfăţişări cât mai obiective se îmbina cu documentarea strict ştiinţifică. Am rămas, totuşi, cu impresia unor deficienţe de care autoarea, de sigur, nu putea fi trasă la răspundere. Ni s'a părut că dimensiunile în care este proectată personalitatea genialului conducător al Italiei fasciste, nu sunt

acelea pe care le simţim noi printr'o tainică intuiţie. Şi lucru era destul de explicabil, câtă vreme autoarea trăise în imediata apropiere a Ducelui, odată cu primele lui ascensiuni; iar, pe de altă parte, timpul nedându-i însă perspectiva de care este atâta nevoie în asemenea cazuri...

Antonio Beltramelli, cunoscutul membru al Academiei italiene, a dat la lumină de curând o completă biografie a Ducelui. Mai puţin biografie, decât aceea a d-nei Sarfatti — în sensul înşiruirii datelor, care, chiar când sunt foarte precise, dar prea multe, devin puţin agreabile — lucrarea lui Beltramelli, face impresia unui monument, croit în linii mari, într'adevăr sculpturale.

Autorul reuşeşte să sugereze în chip magistrat determinarea intuiţiilor pe care trebue să le aibă editorul despre Benito Mussolini, prezentându-l pe Duce din ce în ce mai viu, odată cu evoluţia eroului şi a Italiei fasciste. Inţelegerea autorului acestei lucrări se îmbină atât de minunat cu chipul de exteriorizare, în cât cititorul are în faţă viziunea unei întregi epoci determinată de un singur om în care *acesta* apare ca un firesc exponent, nu, din afară înlăuntru ca produs al mediului, ci, ca un creator al mediului în care se află.

In chipul cum este scrisă cartea de care ne ocupăm, nu constitue numai înfăţişarea unui om de geniu sau concomitent a unei epoce pe care acesta a creat-o; ea apare o pildă vie cum un „om ales" poate deveni fermentul ce îşi dospeşte poporul; totdeodată, aceeaşi carte este un îndreptar de educaţie a voinţei, suferinţei şi răbdării, în vederea reuşitei sigure, pentru acela ce ştie să creadă şi să se străduiască pentru un ideal măreţ.

C. MANOLACHE: *SCANTEETOAREA VIAŢA A IULIEI HAŞDEU.* (Ed. „Cugetarea").

Ca prozator, d-l C. Manolache încearcă un nou gen. După examenul reuşit pe care l-a dat cu nuvela *(Povestirile Colonelului Mihu)* şi cu romanul *(Sfânta Dreptate* şi *Catrinel),* prin care a fost şi laureat al Academiei Române, d-sa ne prezintă *Scânteetoarea Viaţă* (romanţată) a Iuliei Haşdeu (noi am fi scris Hasdeu, înrtucât astfel semna ilustrul învăţat român).

Autorul nu numai că a încercat dar şi a izbutit în întreprinderea d-sale. Dacă în scrierea unei biografii (fie ca ştiinţifică sau romanţată) imaginaţia creatoare uneori ia parte mai puţin la întocmirea schematicei, nu e mai puţin adevărat că atenţia trebue să fie cu mult mai mult prezentă la întreaga desvoltare a acţiunii, în ceea ce aceasta înfăţişează privitor la par-

tea intimă din psihologia personagiilor. A pune să converseze persoane pe care nu le-ai cunoscut niciodată, dar care, totuşi, sunt foarte cunoscute, ele reprezentând o parte din patrimoniul cultural al spiritualităţii neamului tău, a izbuti să adecvezi gândurile cu chipul şi mijloacele lor de exprimare, însemnează nu numai o posedare temeinică a datelor, o proprietate de transfert a eului, dar, mai presus de toate, o intuiţie absolut precisă şi învederat creatoare. Iată însuşiri pe care d-l C. Manolache le relevă cu prilejul monografiei pe care ne-o oferă prin romanţarea vieţii Iuliei Haşdeu.

Despre sfătoasa şi substanţiala sa limbă moldovenească am vorbit atlădată. Ea este aceeaşi şi acum şi aceleaşi cuvinte avem de spus şi de data aceasta despre modul de exprimare al autorului *Sfintei Dreptăţi.*

Despre documentare nu vom avea decât cuvinte de laudă. După cum vedem, atât din prefaţă, cât şi din cele patru sute de pagini ale operei, d-l C. Manolache a ţinut şi a reuşit să se documenteze cât nu se putea mai bine. Faptul denotă o dublă semnificaţie: întâiu că autorul a ţinut să-şi cunoască pe cât mai bine eroina şi ambianţa în care ea a trăit, în timp şi loc şi a doua, că autorul a avut mult bun simţ, respect atât pentru personagiile cărţii cât şi pentru cititor, a nu-l induce în eroare sau a nu-l socoti ignorant, debitându-i simple invenţii, care nu numai că nu ar concorda cu adevărul, dar, mai ales, anumite susceptibilităţi care ar atinge psihologia şi chiar moralitatea personagiilor descrise.

Concomitent cu lucrarea d-lui C. Manolache, a apărut o carte care vrea să înfăţişeze, de asemenea viaţa precocei poete Iulia Haşdeu. Găsim la acest de-al doilea autor o mulţime de erori şi vom aminti numai câteva, pentru a sublinia şi mai mult meritele d-lui C. Manolache, precum şi modul cum nu trebue să se scrie o biografie, fie ea chiar romanţată. Astfel, d-l Ion Aurel Manolescu — fiindcă d-sa e autorul cu pricina — scrie că Iulia Haşdeu a avut relaţii amoroase cu d-l Leon Blum, fostul premier francez, pe când poeta a fost prietena şi colega acestuia, că autoarea gingaşelor *Bourgeons d'Avril,* a murit la Câmpina, pe când ştiut este că Haşdeu a văzut Câmpina sau, mai precis, s'a instalat în orăşelul de pe Valea Prahovei, după moartea şi înmormântarea fiicei sale, evenimente care s'au petrecut la Bucureşti.

PANAIT ISTRATI: *MIHAIL.* (Ed. „Cartea Românească")

Opera lui Panait Istrati a fost tălmăcită în douăzeci şi şapte de limbi, încă pe când Pelerinul dela Baldovineşti era în vieaţă.

In chipul acesta autorul lui *Adrian Zografi* a devenit nu numai un scriitor de circulaţie universală — cum nu am mai avut niciun altul până la el — dar şi unul dintre cei mai efectivi şi *sui generis* diplomaţi pe care i-a avut spiritualitatea românească. Mai puţin artist decât un Eminescu sau un Creangă, Panait Istrati— scriind majoritatea operelor sale într'o limbă de circulaţie mondială — s'a putut face citit şi apoi, mai uşor, tălmăcit pentru o mare parte dintre cititorii ce trăesc pe suprafaţa pământului. In chipul acesta, România şi, în deosebi frumuseţile ţării şi sufletului ţăranului român au ajuns la cunoştinţa acestora fără vreo intervenţie oficială, fără ca Statul să cheltuiască în mod special pentru aceasta. Generalul şi eternul omenesc din opera acestui năzdrăvan povestitor a făcut ca volume întregi din scrierile sale să atragă luarea aminte şi să pătrundă din ce în ce mai adânc în mase.

Cu vreo câţiva ani înaintea morţii, Panait Istrati îşi propusese să tălmăcească în slovă românească însuşi tot ceea ce nu scrisese direct în limba-i maternă. Aşa am înregistrat *Chira Chiralina, Codin, Trecut şi Viitor, Moş-Anghel, In Lumea Mediteranei* (primul volum) etc. Pentru a nu rămâne mai prejos decât alte popoare, faţă tocmai de scriitorul care aparţine neamului nostru, editura *Cartea Românească* şi-a propus să editeze în slovă românească restul operei lui Panait Istrati, scrisă şi publicată numai în limba franceză. Astfel, au apărut (în traducerea d-lui Alexandru Talex) cel de al doilea volum din *Lumea Mediteranei, Domniţa dela Snagov*, şi, acum, *Mihail.*

Cronologiceşte, ca şi în ordinea în care le-a sortit autorul lor, *Mihail* vine după *Codin*, prin urmare, apariţia acestei cărţi este firească şi binevenită. Ce am putea spune despre această carte, care din punct de vedere al schematicei, ca şi al conţinutului, se găseşte integrată perfect celorlalte, urmând aceeaşi linie şi, în trăsături generale, cuprinzând aceeaşi adâncă şi sinceră omenie.

Eroul principal al acestei cărţi, Mihail este ridicat la simbol prin temperamentul său, prin clasa socială cărei a aparţinut — şi a clasei căreia aparţinea în urmă, după ce l-a cunoscut Istrati — prin fondul său de profund altruist şi de fin intelectual fără pretenţii. Ştiut fiind că eroii lui Panait Istrati nu sunt inventaţi, că ei sunt rupţi din viaţă şi transpuşi în carne şi oase, în paginile cărţii cu cea mai aprigă şi crudă sinceritate faţă de realitate, vom înţelege de ce şi *Mihail* — ca şi toate celelalte cărţi ale autorului — deschide mai mult porţile spre sufletul lui, spre cunoaşterea acestui monument viu de suferinţă, de aventură şi de voinţă de a trăi, în cel mai înalt chip şi grad al cuvântului.

Raportată la originalul francez, de sigur că slova lui Panait

Istrati pierde o bună parte din strălucirea ei; totuşi, d-l Alexandru Talex s'a străduit să ne prezinte o tălmăcire onorabilă şi a reuşit.

IOHAN BOJER: *EMIGRANŢII* (Ed. „Naţionala-Ciornei)'.

Iubitor de călătorie numai pentru a călători, a cunoaşte oameni şi locuri, Panait Istrati a devenit scriitor numai din întâmplare, dovedind, la dânsul, Romain Rolland însuşiri de maestru al condeiului. Iată de ce nu ne credem îndreptăţiţi a-l socoti pe scriitorul nostru un al doilea Maxim Gorki, cum i-a plăcut autorului lui Jean Cristof să-l boteze. Cu marele scriitor rus prezintă afinităţi şi indentităţi de situaţie un alt grup de virtuoşi ai condeiului: Mark Twain, Knut Hamsum şi, mai ales. Johan Bojer. Acest din urmă scriitor scandinav a fost un „vântură lume" numai din dorinţa de a scrie; de a releva lumii cititorilor oameni şi locuri necunoscute până atunci nici de el, nici de alţii. Şi, fireşte, a izbutit.

Din bogata frescă zugrăvită de Johan Bojer, neobositul tălmăcitor d-l Jul. Giurgea, a ales romanul *Emigranţii* — după câte se afirmă, până acum — cel mai bun, mai caracteristic din romanele scriitorului scandinav. Alegerea este cu atât mai fericită cu cât eroii din această minunată carte prezintă multe faţete sufleteşti similare cu ţăranii noştri şi, nu arare ori, chiar identităţi de situaţii.

Stăpân desăvârşit el epicului, Bojer este, în acelaşi timp, un decorator sugestiv şi variat al cadrului în care îşi plimbă eroii din interesantele lor acţiuni.

CONSTANTIN-STELIAN

REVISTE

ROMÂNIA MILITARĂ. Anul LXXII. Nr. 2, Februarie 1939.

In Războiul care vine, d-l General V. Economu se ocupă de situaţia internaţională creiată în urma evenimentelor politice din toamna anului 1938. Scoate apoi în evidenţă, importanţa covârşitoare a capitalului şi a progreselor tehnice ale ştiinţelor aplicate. Arată cum s'a putut reface Germania, în ultimii 2 ani şi, referindu-se la ţara noastră, indică soluţii practice în legătură cu contribuţia necondiţionată ce ar trebui să o dea fiecare, în parte, din Români.

In articolul *Tuberculoza în armată,* d-l med. căpitan Văjea Gheorghe expune diferitele teorii medicale în legătură cu tuberculoza în cazarmă, ajungând la concluzia că, soldaţii, în general, nu se contaminează în cazarmă, ci vin tuberculoşi. Propune o serie de măsuri pentru descoperirea cazurilor de tuberculoză pulmonară, după prezentarea recruţilor, precum şi mijloacele de combetere a acestor cazuri.

— *Panica* e o schiţă de amintiri a unui luptător, de general M. Olteanu.

D-sa povesteşte cum în ziua de 24 Iulie 1919, Regimentul 12 Cantemir a fost cuprins de panică, numai din cauza interpretării greşite ce s'a dat unui ordin primit dela Brigadă. Este o splendidă lecţie de psihologie militară şi de ed. morală folositoare oricărui comandant.

Mareşalul Alexandru Averescu de d-l g-ral Dragu este un articol plin de interes în care se prezintă şi se analizează puternica personalitate a Mareşalului Averescu, din întreitul punct de vedere: instructor şi profesor, educator şi cuceritor de suflete, comandant.

Celelalte articole: *Serviciul Aeronauticei* (de maiorii Şelescu V. şi Gheorghiu I.), *Campania Munteană din 1525. Călu-*

gărenii, Târgovişte, Giurgiu (de lt.-col. Culici Al.), *Acţiunea artileriei în lumina noilor idei de întrebuinţarea carelor de luptă moderne de atac* (de cpt. Panaitescu V.), *Acţiunea grupurilor de recunoaştere motorizate* (de cpt. Ciornei E.), *Instructor şi recrut* (de lt.-col. Atanasiu C.), care completează numărul revistei, sunt bine documentate şi pline de interes.

ROMÂNIA MILITARĂ. Anul LXXVII Nr. 3, Martie 1939.

In *Napoleon I Legislator*, d-l g-ral C. Manolache expune pe larg, clar şi frumos, sistemul constituţional şi legislativ, pe care i-a dat Franţei, Napoleon I, cuprinzând legi cu caracter practic, pentru administraţia publică şi finanţele Statului.

Eroismul de ieri, Eroismul de mâine de d-l g-ral G. Constandache e un articol plin de reflexii interesante asupra aspectului războiului din trecut în comparaţie cu aspectul războiului de mâine. Se susţine ideia că: bravura individuală — pe câmpurile de bătălie — are de sigur valoarea sa, însă, victorioasă sau învinsă apare rasa umană şi nu soldatul.

Articolul este scris cu mult suflet şi convingere.

Articolele: *Serviciul Aeronauticei.* Principii şi aplicarea lor (urmare şi fine) de maiorii: Şelescu V. şi Gheorghiu I.; *Instrucţia pre şi post militară* de maior Mihăilescu M.; *Operaţiuni silite şi Operaţiuni voite?* de lt.-col. Lăcusteanu A.; *Prerogativa pedepselor disciplinare,* de cpt. Vasiliu E.; *Aruncătorul de infanterie Brandt de 83, 4 mm, Md. 1931 şi de 60 mm,* de lt. Mastacan D.; *Ajutorul reciproc între ofiţerii activi ai armatei* de int. cpt. Degeratul M., sunt bine scrise, bine documentate şi interesează în mod deosebit.

LT. COL. C. PANĂ

SPIRIT MILITAR MODERN. Anul I, Nr. 2, 1939.

Revista e deabia la al doilea număr, O apreciere definitivă nu se poate încă stabili. Totuşi din modul cum se înfăţişează acestea, rezultă că revista e bine îndrumată. In deosebi sunt bine reprezentate capitolele de psihologie şi etică militară.

Din acest din urmă capitol face parte articolul d-lui prof. *N. Iorga, „Războae şi stări de spirit"*. Adresându-se ofiţerilor, d-l prof. Iorga, le arată rolul de învăţători ai naţiunii. „Aveţi sarcina de a face educaţia energetică a naţiunii, fără de care naţiunea nu se poate ţinea... Puterea cea mai mare, care întrece motorul cel mai extraordinar şi tot ce poate da industria este

acest suflet omenesc, care el le face, şi, dacă nu are puterea lui proprie, acestea nu au niciun fel de valoare".

D-l *General David Popescu*, înfăţişează interesante *„Reflexiuni asupra spiritului militar şi asupra formării lui"*.

Toate virtuţile unui soldat „sunt întocmai ca perlele unui frumos colier, care trebuesc ţinute strâns la un loc, legate printr'un puternic fir care să le pună în valoare. Acest fir este credinţa ostăşească şi credinţa este chiar cheia de boltă a spiritului militar". Autorul arată mijloacele de a se forma acest spirit la întreaga naţiune, chemată să susţină şi să dea avânt ostaşilor.

In acelaşi cadru se plasează articolul d-lui *I. Gabrea: „Graiu şi forţă"*, în care susţine necesitatea românizării termenilor din instrucţia militară, spre a fi înţeleşi, întru cât înţelegerea dă şi „forţa necesară la îndeplinirea actului cel mai important al războiului: bătălia".

In domeniul psihologiei militare, menţionăm articolele: *„cunoaşterea recrutului"* de *Const. I. Sandovici; „Problemele psihofiziologice în aviaţie"*, de medic maior dr. *Od. Apostol* şi *„Diferenţiere şi omogenizare"*, de *lt.-col. Const. Atanasiu.*

In domeniul pedagogiei militare, se înscrie articolul „Din problemele învăţământului militar" de *căpitan Dr. Popescu-Sibiu.*

REVISTA GENERALĂ A INVĂŢĂMÂNTULUI Nr. 1—2.

In fruntea revistei, e reprodus *discursul M. S. Regelui Carol II*, ţinut la Anul Nou, sunt câteva pagini de înaltă gândire şi de adâncă simţire românească.

Citâm câteva rânduri: „Ritmul început ar trebui urmat fără şovăială. Toţi Românii sunt datori, în aceste clipe, când multe primejdii se pot ivi, să lase la o parte interesele personale şi să muncească, cot la cot, într'un singur gând: al consolidării naţionale.

Toţi trebue să fie conştienţi că numai printr'o întărire şi înflorire a obştei româneşti, poate fiecare să-şi găsească apărarea şi desvoltarea nevoilor particulare. Numai într'o comunitate sănătoasă şi înfloritoare, poate fiecare să-şi găsească fericirea şi liniştea .

Consolidarea ţării este o datorie faţă de istorie, faţă de sutele de generaţii, care au luptat şi au pătimit pentru menţinerea unui neam statornic, care şi-a jucat, tăcut dar hotărît, rolul lui în desvoltarea civilizaţiei europene.

In numele acestui trecut, în numele acestor străbuni, care au îndurat atâtea pentru viabilitatea Neamului Româneesc, trebuim noi, cei de astăzi şi aceia ce ne vor urma, să luptăm şi să

ne unim, pentru ca o moştenire atât de glorioasă să fie ferită de orice primejdie duşmană".

D-l *prof. G. G. Antonescu* arată *„principiile normative pentru studiul pedagogiei"*.

Aceste principii sumt: *a)* studiul evolutiv al problemelor pedagogice; *b)* informaţia înaintea creaţiei; *c)* acordul principiilor cu realităţile; *d)* sinteza principiilor pedagogice într'un sistem unitar; *e)* fundamentarea filosofică a pedagogiei.

„Invăţătorul în concepţia actuală a Statului Român", de *Iosif I. Gabrea.*

Articolul se constitue din două părţi distincte: *a)* fiinţa şi evoluţia Statului, cu aprecieri asupra caracterelor Statului Român de azi; *b)* învăţătorul şi activitatea lui în şcoală şi în afară de şcoală, în trecut şi prezent.

Menţionăm şi articolele: *„Patriotism şi ideal"*, de *Const. Atanasiu; „Pentru apropierea dintre şcoală şi familie"*, de M.

I. C. PETRESCU

REVISTA FUNDAŢIILOR REGALE. An. VI, Nr. 4, 1 Aprilie 1939.

Fără să reprezinte o ideie unitară, revista satisface prin materialul său variat, o atmosferă de actualitate. Ca şi numărul din Martie, prezentul îşi deschide paginile cu versuri de ale d-lui Arghezi, care uneori ajung iluminări poetice. Notăm: *Un plop uscat. Cătunul Stă singuratic.* Urmează pagini din *„Insemnările lui Safirim"* de d-l N. M. Condiescu

Ne oprim puţin la poezia d-lui Al. Philippide *In marile singurătăţi.* Poetul vrea să se surprindă pe sine, cântăreţ rătăcitor. „Pe marele tăceri din lăuntru", însă în lupta aceasta se regăseşte adesea zvârlit „pe ţărmul vieţii zilnice şi treze", ca un „naufragiat al somnului". Prins în visul viforos al cunoaşterii de sine, se sbate zadarnic între „spaimă şi dorinţă", căci totul rămâne un cântec fără nume. Nu e în stare s găsească cuvântul care să exprme necunoscutul din sine şi poetul se întreabă, dacă măcar în pragul morţii, ar putea cunoaşte „Pe cântăreţul cel ascuns".

E o poezie de interior meditativ şi atinge lucruri ce răsună în suflet, însă nu-i destulă intensitate în susţinerea avântului ce pare să fi stăpânit începutul versurilor. De aci, lipsa unei inetriorizări imediate care poate ar fi realizat şi concizia.

Deosebit ne apare studiul „Don Quijote" al d-lui profesor Iorgu Iordan. Iubitor al literaturii şi artei spaniole, stărue să dea o nouă interpretare creaţiei lui Cervantes, neînţeles chiar de contemporani ca Lope de Vega.

Adept al criticei istorice d-l prof. Iordan, procedează la înţelegerea minunatului roman, prin a confrunta viaţa scriitorului cu opera, aşa cum prevede metoda pentru lirici, iar nu pentru epici care sunt obiectivi şi deci n'ar reprezenta intimitatea vieţii personale. Aci însă aplică acelaşi sistem de confruntare fiindcă poetul prin viaţa-i aventuroasă completează opera însăşi. Studiu minuţios şi prevederi critice documentate.

Atrage luarea aminte, articolul „Despre condiţiile poeziei" (consideraţii asupra liricei latine), a d-lui prof. N. I. Herescu. Găsim reluată problema cunoscutelor afirmaţii prin care Mommsem refuză Romanilor simţul poetic, atribuit în întregime Grecilor. Pentru susţinerea tezei sale, d-l Herescu pune şi problema sintetismului limbei latine care nu exclude lirismul. Afirmaţiile îi sunt justificate prin motive concrete.

Cărţile populare în literatura românească, operă ce aşează pe d-l N. Cartojan, într'o lumină tot mai singulară, prin rezultatul unei îndelungate şi destoinice munci, nu putea să nu atragă în jurul său laude şi discuţii. De aci porneşte articolul d-lui Mircea Eliade, fiindcă nu se îndreaptă împotriva unui studios oarecare. Lui Haşdeu, i-au fost contestate sau respinse anume teorii, de un învăţat aşa de controlat ca Dem. Russo. D-lui Cartojan, i se recomandă anume lucruri ştiute numai de d-l Eliade.

Socotim, fără alte lămuriri, că întâmplarea corectărilor ştiinţifice nu se poate repeta întocmai.

Dem. Russo, o culme a spiritului autocritic şi care mergea aşa de precaut cu raţiunea încât aproape renunţa să mai scrie, din prea marea conştiinţă a lucrului scris, se pare că era destinat să îndrepte concluziile romantice ale genialului Haşdeu.

Purificarea conştiinţei ştiinţifice, pătrunderea aşa de controlată a lucrurilor şi măsura unui rar simţ cu care d-l prof. Cartojan distinge esenţa realităţilor de cea a ficţiunilor culturale, l-ar fi putut scuti de recomandări bibliografice şi de fascinarea altor concluzii nu destul de convingătoare şi necesare.

Până la o revoluţionare ştiinţifică nouă care nu e rău să se întâmple, — şi aşteptăm — e bine să mergem pe drumuri prevăzător deschise şi să credem în afirmaţii conştiincios cântărite.

In „*Note despre Stil*", d-l Vladimir Streinul, vorbind despre schimbările pe care vocabularul critic le trăeşte ca şi limba supusă curgerii vieţii — copilărie, bărtâneţe — încearcă unele precizări. Critica românească s'a servit de acelaşi „dicţionar Horatian" prin Gh. Ibrăileanu, d-l Dragomirescu şi H. Sanielevici, fără să se fi depărtat prea mult de modul de a se fi exprimat a lui Maiorescu.

Criticii aceştia, chiar atunci când au reprezentat sisteme diferite despre anume opere literare au vorbit cam cu aceleaşi cuvinte. Se deduce că ei nu au avut lexic care să-i diferenţieze prea mult. Chiar admiţând că toţi se pot strânge într'o atmosferă stilistică (ceea ce nu convinge), ori cât de slabi scriitori ar fi fost avem impresia că interesează puţin până la ce dată critica românească a întrebuinţat un acelaşi limbaj şi când începe altul. Iar dacă ar trebui să ne convingă şi de sigur s'ar putea, problema ar trebui mult mai adâncită şi mai documentată. Termenii ce l-au făcut pe d-l Streinu să-i claseze pe toţi crticii la un loc, sunt nişte abstracţiuni şi nu determină un adevărat simţ critic. Ceea ce îi alătură nu constitue specificul critic al fiecăruia.

Mai departe d-sa se întreabă dacă nu cumva E. Lovinescu, prin felul său de a se fi socotit critic al modernelor încercări literare, a adus schimbare în lexicul critic (deşi a vorbi de vocabular nu înseamnă chiar stil) şi spune că dânsul e numai o tranziţie. In genere problemele desbătute aci sunt prea importante şi totuşi pare că s'a trecut prea repede peste ele. De aceea constatările d-sale devin cam de exterior. Sunt pregătiri prin Variaţii lexicale", cum singur spune într'un alt sens, fără să determine ceva din vreo esenţă interioară.

Ni se pare o descoperire veche când după o cercetare asupra romanului *„Rădăcini"* al d-nei H. Papadat Bengescu, găseşte că neîngrijirea de stil a scriitoarei totuşi nu isgoneşte stilul din opera literară. Credem că nimeni n'a crezut oricât de modernist ar fi fost că se poate lipsi de un stil pe care şi-l creează chiar din nerespectarea altor stiluri.

Tot respectul pentru munca depusă spre a pune în discuţie elemente interesante privitoare la stil, însă observăm, fără să dăm sfaturi, că graba cu care discută preocupările de mai sus, îl stinghereşte pe d-l Streinu să prindă sensul intim al problemelor, de aceea nu face decât să semnaleze lucruri ce pot deveni convingătoare, însă prin raţionamente mai persistente.

Terminăm cu *„Aspecte lirice contimporane"* de harnicul critic al revistei d-l Şerban Cioculescu. Cu ocazia tipăririi poemelor postume „Din larg" a regretatului poet Goga, d-sa construeşte figura îndârjitului vizionar ce îşi identifică opera poetică cu nevoile rasei de multe secole, ale Românilor de peste munţi.

Figură întreagă de cântăreţ al rezistenţii etnice, minunat program de acţiune al unui adevărat luptător.

Apariţia versurilor „Hore", dă prilej d-lui Cioculescu să revină asupra meritelor poetice ale scriitorului său admirat d-l Arghezi, ca fiind cel mai reprezentativ poet modernist.

L. DICULESCU

PAGINI LITERARE, anul VI. Nr. 1—2, 1939.

Mănunchiul de scriitori, cu mai mulţi tineri, grupaţi în jurul *Paginilor literare*, se luptă din răsputeri să imprime acestei publicaţii seriozitatea şi originalitatea care sunt mândria oricărei grupări.

Intr'o oarecare măsură isbutesc.

Acest număr începe cu întinsul articol al d-lui I. Agârbiceanu despre O. Goga.

Nu este un articol de senină analiză critică şi de obiectivă încadrare a observaţiilor în normele esteticei.

De altfel nici nu putem pretinde aceasta dela d-l I. Agârbiceanu.

Articolul este mai curând revărsarea tumultoasă a durerii ce a cuprins sufletul unui prieten şi entuziast admirator „în faţa dispariţiei fulgerătoare a omului excepţional" a cărui „opunere neaşteptată e mai uluitoare decât căderea lângă tine a trăsnetului din cer".

De sub valul admiraţiei entuziaste şi a durerii sguduitoare, desprindem totuşi observaţiile judicioase că sufletul lui Oct. Goga „s'a plămădit încetul cu încetul în familie, în sat, în Sibiu în acea atmosferă frământată de duhul revoltei" din Ardealul copilăriei sale şi mai ales observaţia nouă, ni se pare, că Oct. Goga nu e numai profetul unei *îndepărtate* Uniri. El a văzut minunea *în prezent şi a trăit potrivit acestei viziuni*, ceea ce îl singularizează între ceilalţi luptători vizionari.

Eseul *„Problema omului la Dostoewski şi Nietzsche"* semnat de Anatole Chircev, încearcă să deslege nu ştiu ce cifre încurcate ale umanismului în opera acestor gânditori.

Plecând dela constatările juste că în opera lui Dostoewski şi Nietzsche problema omului este „cărămida (sic.) de bază" şi că această problemă este la ei „problema libertăţii omului", autorul nu poate ajunge la niciun rezultat pozitiv şi clar.

Este în încercarea aceasta ceva din *obscuritatea* formulelor *umflate* şi din şubrezenia ideilor lipsite de armonia lotului organic.

In articolul întins pe 15 pagini *„Un nuvelist nou"*, d-l Romulus Demetrescu încearcă o analiză a operei d-lui V. Beneş, confrate de redacţie. Analiza însă, deşi în general ascuţită, nu este lipsită de părtinire. Aprecierile sunt de multe ori prea laudative iar rezervele prea timide pentru ca o astfel de critică să-şi poată atinge scopul.

Din revistă nu lipseşte nici partea poetică din care sunt demne de reţinut câteva poezii originale şi traduceri semnate de Yvonne Rossignon, Teodor Murăşanu, Aurel Marin, Ştefan

Baciu, dovadă de gândire serioasă şi multă îndemânare poetică.

In sfârşit, recenziile variate şi numeroase încheie acest număr interesant al *Paginilor literare*.

VIAŢA BASARABIEI, Anul III, Nr. 1.

Mişcarea literară a provinciilor de curând alipite devine din ce în ce tot mai rodnică.

Transilvania în primul rând şi apoi Bucovina ne-au dat de mult scriitori şi opere care au rămas, iar revistele care apar în aceste provincii sunt o dovadă de seriozitatea cu care se munceşte acolo pentru promovarea românismului.

Pe această linie a bunelor intenţiuni stă şi Basarabia cu revista de care ne ocupăm.

Spre deosebire de celelalte, însă, aici progresul e mai anevoios, aproape neobservat dela an la an. Este în toate sforţările literare ale Basarabiei, puţine la număr, o notă de banalitate, de lipsă de orizonturi şi adâncime, care trebue să aibă cauze multe şi adânci.

După părerea d-lui Pan Halippa, din articolul cu care începe acest număr al revistei, principala cauză ar fi lipsa unei edituri locale care să promoveze scrisul basarabean.

Desigur cauzele sunt mai numeroase şi ele se vor deslega prin cercetarea temeinică „a tainei tainelor fiinţei umane de pe meleagurile basarabene", cum spune d-l Halippa.

Din aceste necesităţi locale generează şi articolul d-lui prof. univ. Al. Boldur: *„Istoria Basarabiei sub dominaţiunea rusească"*, publicat în acest număr al revistei. D-sa îşi propune să cerceteze „înfăţişarea deosebită etnică, social-politică şi juridică" a Basarabiei sub dominaţiunea rusească.

După ce formulează o serie de principii, care trebue să călăuzească pe orice istoric. D-sa aminteşte de cele două şcoli istorice ruse: 1) Zapodnikilor şi 2) Slavianofililor, cu rădăcinile în filosofia istorică a lui Hegel, pentru ca să se oprească tocmai când urma să înceapă stabilirea „asemănărilor şi deosebirilor între istoria Rusiei şi istoria Basarabiei". ceea ce făgădueşte a face în numerele viitoare.

D-l R. Maseut semnează un luminos articol *„Un crin al Basarabiei-Olga Vrabie"*, cuprinzând fragmente de o suprinzătoare autenticitate poetică din opera acestei uitate şi necunoscute scriitoare, ceea ce vine să întărească afirmaţia d-lui Halippa că în adevăr Basarabia nu e cunoscută din cauza lipsei unei edituri.

Contribuţia poetică este inegală.

In general, poeziile originale, chiar cele semnate de nume

cunoscute (ex. Vladimir Cavarnali) sunt de o valoare relativă.

Mai reuşite ni se par traducerile din lirica rusească (Lermontov, Esenin, Eviţchi, Al. Blok), semnate de N. F. Costenco.

In orice caz cu fiecare număr Viaţa Basarabiei ne dă speranţe mai multe.

LANURI, anul V, Nr. 1.

Revista „Lanuri" care a reuşit să aibă colaborarea câtorva condeie distinse, continuă să ocupe un rol de frunte între publicaţiile provinciale.

D-l Horia Teculescu dă o icoană a Mediaşului în trecut şi-l sorteşte ca „oraş al viitorului".

Un studiu asupra lui Chesterton de d-l Ladmiss Andreescu şi multă poezie.

Virtuoase versuri de d-l Aron Cotruş în poezia „Destin", din care dăm:

Nici nu mai apuc
rănile să-ţi număr
parcă-ţi duc-haiduc
destinul pe umăr.

Din vorbe-prăpăd
Cum ţi-aş face scuturi
de mişei, să văd,
crâncen cum te scuturi.

ORIZONTURI.

Asociaţia profesorilor secundari din Galaţi, scoate o revistă care a împlinit un an dela apariţie.

S'au mai făcut şi aiurea asemenea încercări dar nu au reuşit. De aceea le şi dorim „Orizonturilor" din Galaţi cât mai multă viaţă. Aceasta şi pentru factura frumos intelectuală care o prezentă. Distingem articolul critic al d-lui Octavian Dănilă: Gib Mihăescu; numele romancierului ce de mult ar fi trebuit să intre în programa învăţământului, ca o ironie faţă de marea operă ce ne-a lăsat-o se aude tot mai rar...

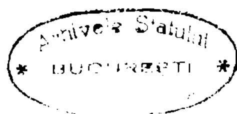
Arhivele Statului
BUCUREŞTI

A T H E N Æ U M

V. 2. Aprilie — Iunie 1939

S U M A R:

IDEI, FAPTE, OAMENI

R E C E N Z I I

C Ă R Ţ I

R E V I S T E

MONITORUL OFICIAL ŞI IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA CENTRALĂ. — BUCUREŞTI — 1939

C. 17.443.